

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา แบบเรื่องและพฤติกรรมด้านมืดของตัวละครเอกในนวนิยาย ของ “ม.ล.ศรีฟ้า มหาวรรณ” ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

1. ประวัติและผลงาน ของ ม.ล. ศรีฟ้า มหาวรรณ
 2. ลักษณะของนวนิยาย
 3. การวิเคราะห์ตัวละครในวรรณกรรม
 4. วรรณกรรมกับสังคม
 5. ทฤษฎีทางสังคม
 6. ทฤษฎีบทบาท
 7. ทฤษฎีจิตวิทยา
 8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ประวัติและผลงานของ ม.ล. ศรีฟ้า มหาวรรณ

ประวัติของ ม.ล. ศรีฟ้า มหาวรรณ

หม่อมหลวงศรีฟ้า มหาวรรณ นักเขียนนวนิยาย เรื่องสั้น และสารคดีเกี่ยวกับชีวิตเจ้านายในวัง เจ้าของนามปากกา “ศรีฟ้า ลดาวัลย์” “สี่ฟ้า” และ “จุลลดา ภักดีภูมิินทร์” ได้รับการเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ประจำปี พ.ศ. 2539

หม่อมหลวงศรีฟ้า มหาวรรณ เกิดเมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2473 ที่วังมหาสวัสดิ์ ตำบลคลองมหาสวัสดิ์ กรุงเทพมหานคร เป็นธิดาของหม่อมราชวงศ์สนั่น ลดาวัลย์และนางบัวจันทร์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา สมรสกับนายบุญทัศน์ มหาวรรณ มีบุตรธิดา 2 คน

หม่อมหลวงศรีฟ้า มหาวรรณ จบการศึกษาระดับประถมศึกษาจากโรงเรียนศึกษาวิทยา และมัธยมศึกษาปีที่ 8 จากโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ จากนั้นเข้าศึกษาต่อที่คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ต่อมาได้ลาออกจากการเป็นนิสิตคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี เพื่อไปประกอบอาชีพครูในสถานศึกษาต่างๆ ได้แก่ โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ เป็นเวลา 1 ปี โรงเรียนพาณิชยการพระนคร เป็นเวลา 8 ปี โรงเรียนบพิตรภิมุข เป็นเวลา 9 ปี และได้ลาออกจากการเป็นครูเมื่อปี พ.ศ. 2516 เพื่อประกอบอาชีพนักเขียนเพียงอย่างเดียว

หม่อมหลวงศรีฟ้า มหาวรรณ เริ่มต้นเขียนหนังสือด้วยการเขียนเรื่องสั้นลงพิมพ์ใน นิตยสารไทยใหม่รายสัปดาห์ และเขียนนวนิยายเรื่องแรกคือ เรื่อง “ปราสาทมิด” โดยเขียนไว้ตั้งแต่เรียนหนังสือชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 7 - มัธยมศึกษาปีที่ 8 แต่ยังไม่ได้ส่งไปพิมพ์เผยแพร่ที่ นิตยสารเล่มใด จนเมื่อเป็นครูอยู่ที่โรงเรียนบพิตรภิมุข วันหนึ่งได้พบกับคุณอรุณ เศรษฐบุตร แห่งนิตยสารศรีสัปดาห์ จึงได้เล่าเรื่องการเขียนนวนิยายเรื่องแรกให้ฟัง คุณอรุณ เศรษฐบุตร จึงขอต้นฉบับไปอ่าน จากนั้น ม.ล.จิตติ นพวงศ์ บรรณาธิการได้นำลงพิมพ์เผยแพร่ในนิตยสารศรีสัปดาห์ ใช้นามปากกาว่า จุลลดา ภักดีภูมินทร์ ปรากฏว่านักอ่านให้การตอบรับอย่างดีจึงหลายคนมารอซื้อหนังสือที่หน้าโรงพิมพ์เพื่ออ่านที่ละแผ่นๆ ซึ่งนวนิยายเรื่อง “ปราสาทมิด” นี้ได้รับการพิมพ์ซ้ำถึง 7 ครั้ง มีผู้นำไปสร้างเป็นภาพยนตร์ 2 ครั้ง และทำเป็นละครโทรทัศน์อีกหลายครั้ง

นอกจากนวนิยายเรื่องปราสาทมิดแล้ว หม่อมหลวงศรีฟ้า มหาวรรณ ได้เขียนนวนิยายแนวพาฝันอีกหลายเรื่อง ในนามปากกาต่างๆ กัน ถ้าเป็นเรื่องชีวิตครอบครัวจะใช้ “ศรีฟ้า ลดาวัลย์” และต่อมาระยะหลังได้เขียนนวนิยายแนวสะท้อนสังคมขึ้นอีกประเภทหนึ่ง โดยใช้ นามปากกา “สีฟ้า”

หม่อมหลวงศรีฟ้า มหาวรรณ ได้เขียนนวนิยายสะท้อนสังคม โดยใช้ นามปากกาว่าสีฟ้า ตั้งแต่พ.ศ. 2499 ตั้งให้โดย มานิต ศรีสาคร (สีน้ำ) ซึ่งเป็นนามปากกาที่สร้างชื่อเสียง ผลงานได้รับรางวัลและถูกนำไปสร้างภาพยนตร์เป็นจำนวนมาก เช่น เรื่อง “วงเวียนชีวิต” “ข้าวนอกนา” “ทำไม” “แผ่นดินนี้ยังร้อนรมย์” “ใต้ฟ้าสีคราม” “เศรษฐินี” “ตะวันไม่เคยเลยลับ” โดยเฉพาะเรื่อง ข้าวนอกนา และ ใต้ฟ้าสีคราม ได้รับการแปลเป็นภาษาญี่ปุ่น โดยมูลนิธิโตโยต้า และถูกนำไปสร้างเป็นภาพยนตร์ เมื่อ ปี พ.ศ. 2524 และ พ.ศ. 2525

หม่อมหลวงศรีฟ้า มหาวรรณ ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2556 เวลา 17.45 น. ด้วยอาการเส้นเลือดในสมองตีบ ที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า สิริอายุได้ 83 ปี

ผลงานของ ม.ล. ศรีฟ้า (ตาวัดย์) มหาวรรณ

หม่อมหลวงศรีฟ้า มหาวรรณ ได้สร้างสรรค์ผลงานไว้หลายประเภท ได้แก่ นวนิยาย เรื่องสั้นและสารคดี ดังนี้

ประเภทนวนิยาย

หม่อมหลวงศรีฟ้า มหาวรรณ มีผลงานนวนิยายบรรยายเรื่องที่สะท้อนภาพและเรื่องราวของชีวิตคนหลากหลายกลุ่มในสังคมไทยในหลายยุคหลายสมัย ทั้งในแง่มุมที่เป็นส่วนรวมและในแง่มุมที่เป็นเรื่องของปัจเจก บุคคล สะท้อนภาพชนทุกชั้นต่างวัย ต่างอาชีพ ดังนี้

กนกกลายโบทัน	กึ่งไฟ	กุหลาบไร้หนาม
เก้าอี้ทอง	เกาะแก้วกรุงอินทร์	แก่นกระพี่
ขมิ้นกับปูน	ข้าวนอกนา	คนกลางเมือง
ครอบครัว(บ้าน)ครัว (เดียว)	ความรักสี่เพลิง	ความเอย...ความรัก
คอนโดมิเนียม	कुหม่อมช่วยด้วย	เครื่องแบบสีขาว
ใครกำหนด	ชลาสัย	ช่องที่ไม่ว่าง
ชัยชนะ	ตะวันในดวงใจ	ตะวันไม่เคยเลยลับ
ดำเนินในดวงจันทร์	ตุ๊กตามนุษย์	ใต้ฟ้าสีคราม
ทางโค้ง	ทำไม	เที่ยงเต้ง
นายอำเภอที่รัก	บ่วง	บุญบรรพ์
ประทีปอธิฐาน	ปราสาทมิด	เปลือก
ผู้มีชัย	แผ่นดินนี้ยังร้อนรมย์	พรหมไม่ได้ลิขิต
พิกลเกมเกิดแก้ว	เพื่อนรัก	มหาสมุทรสุดลึกลิ้นฯ
เมืองแก้ว	แม่ม่าย	ไม้อ่อน
รวีช่วงโชติ	รักเร่ เร่ร้างรัก	ริษยา
เรือนแรม	ฤๅสักแต่ว่าเป็นนารี	लगรัก
วงเวียนชีวิต	วันนี้ที่โลกแคบ	วันหนึ่ง
เวียงวัง	เศรษฐินี	สมการวัย
สวรรค์ยังมีที่	สามอนงค์	สาวแก่
โสนบานเช้า คัดเค้าบานเย็น	หลง	หลอน
หลานสาวคุณหญิง	หัวใจนั้นอ่อนนุ่ม	อรุณสวัสดิ์
อันความดี	โธ่มาดา	อีสา

ประเภทเรื่องสั้น

ผลงานประเภทเรื่องสั้นของหม่อมหลวงศรีฟ้า มหาวรรณ มีประมาณ 30 เรื่อง ส่วนใหญ่เป็นงานเขียนในยุคเริ่มแรก แต่เป็นงานที่มีคุณภาพ ซึ่งเรื่องสั้นทั้ง 30 เรื่องนี้พิมพ์รวมไว้ในหนังสือ 4 เล่ม ได้แก่ ชุดความคิด พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2518 มีเรื่องสั้นทั้งหมด 7 เรื่อง เป็นเรื่องสั้นหลากหลายเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของผู้หญิงต่างแบบ ชุดครูช่อนกลั่น พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2518 มีเรื่องสั้นทั้งหมด 9 เรื่อง ชุดคืนหนึ่งยังจำได้ พิมพ์เมื่อปี พ.ศ. 2529 มีเรื่องสั้นทั้งหมด 9 เรื่อง และ 1 ใน 9 เรื่องของรวมเรื่องสั้นชุดนี้ คือ เรื่อง “ไอ้ณิล” ได้รับรางวัลมูลนิธิ จอนห์น อีกิน ในปี พ.ศ. 2522

เรื่องสั้นในชุดคุณย่าพัฒนา เป็นการรวมเรื่องสั้นอีกชุดหนึ่งที่สะท้อนภาพของครอบครัวในสังคมยุคปัจจุบันได้อย่างมีแง่คิดหลากหลายและได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษเผยแพร่ในสหรัฐอเมริกา พ.ศ. 2539

ประเภทสารคดี

ผลงานประเภทสารคดี ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่คุณเขียนมีความรู้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องในรั้วในวัง เช่น เรื่อง เาะวัง, เวียงวัง, เลียบวัง, เกร็ดบ้านเกร็ดวัง และแลโลก เป็นต้น

ผลงานที่ได้รับรางวัล

การสร้างสรรค์ผลงานของหม่อมหลวงศรีฟ้า นั้น มีผลงานสำคัญที่เคยได้รับรางวัลจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ ดังนี้

1. วงเวียนชีวิต	รางวัลดีเด่น	ปี พ.ศ. 2515
2. ข้านอกนา	รางวัลดีเด่น	ปี พ.ศ. 2516
3. ทำไม	รางวัลชมเชย	ปี พ.ศ. 2518
4. แผ่นดินนี้ยังร้อนรมย์	รางวัลชมเชย	ปี พ.ศ. 2519
5. ได้ฟ้าสีคราม	รางวัลชมเชย	ปี พ.ศ. 2520
6. เศรษฐินี	รางวัลชมเชย	ปี พ.ศ. 2524
7. หัวใจดวงน้อย	รางวัลดีเด่นหนังสือเด็ก	ปี พ.ศ. 2525
8. ตะวันไม่เคยเลยลับ	รางวัลชมเชย	ปี พ.ศ. 2525
9. สมการวัย	รางวัลชมเชย	ปี พ.ศ. 2531
10. ตักตามนุษย์	รางวัลชมเชย	ปี พ.ศ. 2534
11. เพ็งเต็ง	รางวัลชมเชย	ปี พ.ศ. 2536

นอกจากนี้เรื่อง ครอบครัว (บ้าน) ครัว (เดียว) ผลงานของหม่อมหลวงศรีฟ้ายังได้รับรางวัล
เชว่น บู้ค อวอร์ด อีกด้วย

การสร้างสรรค์ผลงานของหม่อมหลวงศรีฟ้า มหาวรรณ

หม่อมหลวงศรีฟ้า มหาวรรณ เป็นนักเขียนที่ให้ความสนใจในด้านชีวิตและสังคม โดยการ
แสดงทัศนะและจะไม่ชี้นำแก่ผู้อ่านอย่างโจ่งแจ้ง แต่จะนำเสนอปัญหาและความขัดแย้งของตัวละคร
อันเป็นตัวแทนของมนุษย์ในทัศนะของผู้แต่งอย่างชัดเจน รื่นฤทัย สัจพันธุ์ (2540 : 43) กล่าวว่า
แรงจูงใจหรือแรงกระตุ้นในการเขียนของ ม.ล.ศรีฟ้า มหาวรรณ นั้น คือความเอาใจใส่ต่อปัญหาและ
ความเปลี่ยนแปลงของสังคมหรือเหตุการณ์ปัจจุบัน เช่น เรื่อง ความรักสี่เพลิง ซึ่งเขียนขึ้นก่อน
เหตุการณ์ 14 ตุลาคม โดยมีแรงจูงใจจากการแย่งชิงอำนาจของทหารที่ทำตัวเป็นอภิสิทธิ์ชน เป็นต้น

นวนิยาย ของ ม.ล.ศรีฟ้า มหาวรรณ มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยได้นำบริบททาง
สังคมและวัฒนธรรมมาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนางานเขียน กล่าวคือ ในงานเขียนที่ใช้นามปากกา
ว่า “จุลตลา ภักดีภูมิรินทร์” นั้น มักจะเป็นนวนิยายรักแบบพาฝัน เช่น ปราสาทมิด ลางรัก ฯลฯ
ซึ่งเสถียร จันทิมาธร (2517 : 190) กล่าวว่า ม.ล.ศรีฟ้า มหาวรรณ ได้รับแรงบันดาลใจมาจากนวนิยายฝรั่ง
และสะท้อนความคิดแบบอนุรักษนิยม โดยที่ตัวละครส่วนหนึ่งมักเป็นเชื้อพระวงศ์ ขุนนางเก่าและ
ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นอกจากนี้ยังเขียนเกี่ยวกับเรื่องผู้ดี
ตกยาก เรื่องในวัง เจ้านาย หรือขุนนางที่มีบริวาร เช่น เรื่อง กิ่งไผ่ ใครกำหนด อีสา ฯลฯ

การสร้างตัวละครในนวนิยายของ ม.ล.ศรีฟ้า มหาวรรณ ได้รับแรงจูงใจมาจาก
วิวัฒนาการและความเป็นไปของสังคมเช่นเดียวกันกับแนวคิดและแก่นเรื่อง กล่าวคือ ม.ล.ศรีฟ้า
มหาวรรณ ได้นำลักษณะนิสัย ความรู้สึกนึกคิด และความเป็นไปของมนุษย์ในสังคมแต่ละยุคสมัย
มาเป็นแนวทางในการสร้างตัวละคร เช่น เรื่อง ขมื่นกับปูน ที่ ม.ล.ศรีฟ้า มหาวรรณกำหนดให้ตัว
เอกชื่อพระยาอภิบาลบำรุง เป็นคนหัวแข็ง ไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือการ
เปลี่ยนแปลงใดๆ ส่วนตัวละครปฎิบัติเป็นคนรู้จักปรับตัวและยอมรับการเปลี่ยนแปลงในขณะที่
แสดงความเจ็บปวดท้อแท้ของตัวเอง ซึ่งส่วนหนึ่งก็สะท้อนให้เห็นทัศนะของผู้แต่งเองที่ไม่ค่อยจะ
เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสมัยนั้น แต่ในระยะต่อมา ม.ล.ศรีฟ้า มหาวรรณก็ได้
เปลี่ยนทัศนะมาเป็นกลางเมื่อเริ่มเขียนนวนิยายที่มีเนื้อหาทางการเมืองมากขึ้น โดยนำเสนอเรื่องราว
ความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมทางสังคม ดังนวนิยายเรื่องต่าง ๆ ที่จะนำเสนอแนวคิดของ
ม.ล. ศรีฟ้า มหาวรรณ ดังนี้

ข้าวนอกนา ตัวเอกเป็นเด็กลูกครึ่งที่เกิดจากทหารอเมริกัน เมื่อครั้งสหรัฐอเมริกา
เข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทยในยุคสงครามเวียดนาม หลังทหารอเมริกันกลับประเทศ

เด็กเหล่านี้ก็ถูกทอดทิ้งให้ต้องต่อสู้เพื่อเอาชีวิตรอด ไพธิน ฐัณรัตน์ (2541 : 37) กล่าวว่า ม.ล. ศรีฟ้า มหาวรรณ เขียนนวนิยายเรื่องนี้เพื่อพุดแทนผู้ที่ไม่มีโอกาสได้พุดถึงปัญหาและความต้องการของตน

นายอำเภอที่รัก ได้แสดงความเลวร้ายของข้าราชการในท้องถิ่น ในขณะที่คนที่รักประชาชนกลับเป็นผู้ที่ถูกรังเกียจในหมู่ข้าราชการ เนื่องจากขัดขวางการแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบของพวกเขา

ทำไม นวนิยายเรื่องนี้เขียนขึ้นในขณะที่เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างโลกสองฝ่าย คือฝ่ายประชาธิปไตยที่นำโดยสหรัฐอเมริกาและฝ่ายคอมมิวนิสต์ที่นำโดยรัสเซียและจีน โดยในเรื่องนี้ผู้แต่งได้พยายามชี้ให้เห็นถึงข้อดีและข้อเสียของการปกครองทั้งสองระบอบ ที่มีบางส่วนผิดเพี้ยนไปจากหลักการที่แท้จริง โดยเฉพาะเมื่อนำมาใช้ในการต่อสู้แย่งชิงความเป็นใหญ่ในประเทศเล็กๆ ที่ด้อยพัฒนา โดยนำเสนอผ่านความขัดแย้ง ความแตกแยกทางความคิดของตัวเอกที่มีสายเลือดเดียวกัน

กนกดาบโด้ ในนวนิยายเรื่องนี้จะแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของความเชื่อและความศรัทธาในการปกครองของตัวเอกทั้งสองฝ่ายคือฝ่ายประชาธิปไตยและฝ่ายคอมมิวนิสต์ ตัวละครทั้งสองฝ่ายนี้ได้แสดงทัศนะและการใช้ชีวิตที่บ่งบอกถึงข้อดีและข้อเสียของการปกครองทั้งสองระบอบ และในที่สุดผู้แต่งก็ได้แสดงทัศนะให้เห็นว่า ถ้ามนุษย์มีความรักความเข้าใจ และรู้จักปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง ลัทธิการปกครองใดๆ ก็ไม่ต่างกัน ในแง่ที่จะเอื้อให้เกิดความสุข ความสงบและไม่เป็นอุปสรรคต่อความสัมพันธ์อันดีและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเปรียบได้กับความสวยงามกลมกลืนของลายกนกที่ประกอบกับดอกโด้

พิกุลแถมเกดแก้ว นวนิยายเรื่องนี้เกิดจากประสบการณ์โดยตรงของ ม.ล. ศรีฟ้า มหาวรรณ ที่ได้สังเกตเห็นความขัดแย้งทางความคิดของคนต่างรุ่น ตั้งแต่รุ่นพ่อ รุ่นตนเองมาถึงรุ่นลูก ในนวนิยายเรื่องนี้พระเอกและนางเอกเป็นตัวแทนของคนต่างฝ่าย คือนางเอกเป็นเชื้อสายผู้ดีเก่า เป็นฝ่ายอนุรักษนิยม ส่วนพระเอกเป็นเด็กบ้านนอกที่มีหัวก้าวหน้าที่รักความเป็นธรรมและเป็นผู้ที่มิชอบท้าวต่อสู่ทางการเมือง เรื่องเลลงเอยด้วยมิตรภาพอันลึกซึ้งที่ไม่ต้องอาศัยชีวิตคู่และพระเอกได้รับโอกาสทางการเมืองมากขึ้นในบรรยากาศที่มีความหวังว่าบ้านเมืองจะเป็นประชาธิปไตยหลังเดือนตุลาคม 2516

นอกจากนวนิยายแนวการเมืองแล้ว ม.ล. ศรีฟ้า มหาวรรณ ยังได้เขียนนวนิยายที่นำเสนอปัญหาและชีวิตครอบครัวอย่างโดดเด่น โดยได้สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมและปัญหาของคนในทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นคนยากจน คนชั้นกลาง หรือคนร่ำรวยที่มีหน้าตาดีในสังคม เช่น เรื่อง คนกลางเมือง ที่สะท้อนสภาพสังคมเมืองหลวง กล่าวถึงชีวิตของบุคคลที่ต้องดิ้นรน เพื่อแลกกับชื่อเสียงและความร่ำรวยแม้กระทั่งต้องขายศักดิ์ศรีของตนเอง แสดงให้เห็นถึงค่านิยมที่เน้นค่าของวัตถุเหนือสิ่งอื่นใด

เช่นเดียวกันกับในเรื่องเปลือกและคอนโดมิเนียม ที่ ม.ล.ศรีฟ้า มหาวรรณ ได้โจมตีความคิดในการหลงใหลในวัตถุจนหลงลืมคุณค่าของจิตใจ สนใจการตกแต่งภายนอกมากกว่าในจิตใจ หรือในเรื่อง กุหลาบไร้หนาม ที่ ม.ล.ศรีฟ้า มหาวรรณ ได้แสดงการใช้ชีวิตของผู้หญิงคนหนึ่งซึ่งต้องการความร่ำรวยหรูหราและมั่งคั่ง เธอจึงแสวงหาเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งเหล่านั้นไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ตาม แต่ในที่สุดเธอก็เป็นคังกุหลาบที่ไร้หนาม ไม่มีค่าและศักดิ์ศรีใดเหลืออยู่

ไม่เพียงเท่านี้ ม.ล.ศรีฟ้า มหาวรรณ ยังได้เขียนนวนิยายที่แสดงถึงปัญหาเด็กบ้านแตก เช่นเรื่อง ทางโค้ง เหตุเกิดในครอบครัว และหัวใจดวงน้อย ในเรื่อง ทางโค้ง ผู้แต่งได้แสดงปัญหาและชีวิตของเด็กวัยรุ่น ความไม่เข้าใจกันในครอบครัว การคบเพื่อน การเที่ยวเตร่ ชีวิตในวัยรุ่นจึงเปรียบดังรถที่กำลังวิ่งเข้าสู่ทางโค้งซึ่งเต็มไปด้วยอันตราย แต่หากได้รับการเอาใจใส่ดูแลเป็นอย่างดีแล้วเด็กวัยรุ่นพวกนี้ก็จะผ่านพ้นปัญหาต่างๆ ไปได้

นวนิยายของ ม.ล.ศรีฟ้า มหาวรรณ ที่นำเสนอชีวิตความเป็นอยู่ของคนชั้นกลางพร้อมกับสอดแทรกปัญหาของคนหลายวัยในสังคมวัตถุนิยมมีอยู่หลายเรื่อง เช่น ตักตามนุษย์ ที่แสดงให้เห็นถึงชีวิตชนชั้นกลางที่มัวเมาทำงานเพื่อสร้างฐานะและความมีหน้าตาในสังคมจึงพยายามเร่งและผลักดันบุตรให้ต่อสู้แข่งขันเพื่อความก้าวหน้า และความสำเร็จในชีวิตโดยไม่ได้คำนึงถึงจิตใจและความต้องการอันแท้จริงของเด็ก ส่วนคนร่ำรวยนั้นก็ใช้ชีวิตอย่างหรูหราฟุ่มเฟือย ในขณะที่เดียวกันก็เร่งขยายธุรกิจของตนเพื่อเพิ่มพูนฐานะและอำนาจ บุคคลในชั้นนี้จะดูถูกคนที่มิฐานะหรือชั้นที่ต่ำกว่าตน แต่จะเห็นค่าเมื่อบุคคลนั้นทำประโยชน์ให้แก่ตนเท่านั้น ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นว่าแท้จริงแล้วบุคคลเหล่านั้นไม่มีความสุขเลย

จากการยกตัวอย่างการสร้างสรรค์ผลงานการเขียนนวนิยายของ ม.ล.ศรีฟ้า มหาวรรณ จะเห็นได้ว่า ม.ล.ศรีฟ้า มหาวรรณ ได้นำเสนอเรื่องราวต่างๆ ในสังคม เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นไปของสังคมทั้งในแง่บวกและแง่ลบ โดยนำเสนอเรื่องราวต่างๆ เหล่านี้ผ่านความคิดลักษณะนิสัย พฤติกรรม และการแสดงออกของตัวละคร ม.ล.ศรีฟ้า มหาวรรณ ได้กำหนดบทบาทและความเป็นไปของตัวละครได้อย่างสมบูรณ์แบบ ตัวละครที่สร้างขึ้นมีความโดดเด่น งดงามตามลักษณะนิสัยของมนุษย์อย่างแท้จริง ดังนั้น การวิเคราะห์แบบเรื่องและพฤติกรรมด้านมืดของตัวละครเอกในนวนิยายของ ม.ล.ศรีฟ้า มหาวรรณ จะทำให้ผู้อ่านได้เห็นถึงความละเมียดละไมและแง่มุมต่าง ๆ ของผู้แต่งในการนำเสนอและสอดแทรกพฤติกรรมด้านมืดให้กับตัวละครเพื่อให้เกิดความสมจริงในลักษณะที่เป็นตัวแทนของมนุษย์ในการสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมในแต่ละยุคแต่ละสมัยได้อย่างลงตัว

ลักษณะของนวนิยาย

ความหมายของนวนิยาย

“นวนิยาย” เป็นวรรณกรรมประเภทบันเทิงคดีรูปแบบใหม่ที่ได้รับอิทธิพลมาจากวรรณกรรมตะวันตก ซึ่ง สิทธา พินิจภูวดล (2515 : 17) ได้กล่าวถึงที่มาของคำว่า นวนิยาย เอาไว้ว่า นวนิยาย มาจากคำว่า “นว” กับคำว่า “นิยาย” หมายถึง นิยายใหม่ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Novel หรือ Novella ในภาษาอิตาเลียน อันมีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า Novellus ซึ่งแปลว่า ใหม่ ส่วน ธวัช ปุณโณทก (2527 : 87) ได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมในเรื่องเดียวกันนี้ว่าสาเหตุที่มีการบัญญัติศัพท์นวนิยายขึ้นนี้ก็เพื่อให้ต่างไปจาก คำว่านิทาน นิยาย อันเป็นการเล่าเรื่องแบบไทย

ในส่วนของความหมายของนวนิยายนั้น ได้มีผู้รู้แสดงทัศนะไว้หลายท่าน ดังนี้

ไฮเอท (Hight อ้างถึงใน คนขำ วงศ์ระชัย, 2542 : 96) อธิบายความหมายและลักษณะของนวนิยายไว้ว่า นวนิยาย คือ เรื่องเล่าขนาดยาวที่เกี่ยวกับบุคคลที่ไม่มีตัวตนจริง นวนิยายเป็นเรื่องทั้งเรื่องจริงเรื่องเท็จ กล่าวคือ แม้ว่าบุคคลและพฤติกรรมต่างๆ จะไม่ได้เกิดขึ้นจริง แต่ตัวละครในนวนิยายนั้นก็เป็นที่ยอมรับว่าเป็นแบบฉบับของบุคคล ที่มีชีวิตจริงและพฤติกรรมของตัวละครก็สอดคล้องกับลักษณะความเป็นไปที่ปรากฏขึ้นจริงในสถานที่และยุคสมัยนั้น

กุหลาบ มลลิกะมาส (2531: 42) ให้ความหมายไว้ว่า นวนิยายเป็นเรื่องเล่าขนาดยาว มีลักษณะการแต่งเป็นร้อยแก้ว ผู้แต่งนิยายให้มีเนื้อเรื่อง ตัวบุคคลในเรื่อง บทสนทนา และสถานที่สมจริงตามสภาพชีวิตมนุษย์มากที่สุด

จากความหมายดังกล่าวจึงสามารถสรุปได้ว่า นวนิยายเป็นบันเทิงคดีแบบใหม่ที่มีวิวัฒนาการมาจากการเล่านิทานหรือนิยาย โดยแต่งเป็นร้อยแก้วเล่าถึงพฤติกรรมตามธรรมชาติของมนุษย์ แม้จะเป็นเรื่องสมมุติแต่ก็พยายามทำให้สมจริงด้วยการนำเสนอพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นจริงได้ในชีวิตมนุษย์

ความเป็นมาของนวนิยายและนวนิยายไทย

“นวนิยาย” มาจากคำว่า Novella ซึ่งเป็นภาษาอิตาเลียน โดยเริ่มใช้ครั้งแรกเพื่อเรียกงานเขียนของ บอคาจิโอ (Giovanni Boccaccio) เรื่อง เดคาเมรอน (Decameron) ที่แต่งขึ้นราว ค.ศ. 1338 – ค.ศ. 1340 ด้วยงานเขียนดังกล่าวมีเนื้อเรื่องและวิธีการเล่าเป็นแบบใหม่ ซึ่งเป็นเรื่องสั้น ๆ กล่าวถึงชีวิตมนุษย์ในแง่มุมต่าง ๆ และรวบรวมเรื่องราวมาจากหลายแห่ง ทำให้รูปแบบวรรณกรรมอย่างใหม่นี้แพร่หลายไปทั่วยุโรป นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา ต่อมาตอนต้น ค.ศ. ที่ 18 แดเนียล เดโฟ (Daniel Defoe) ผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นนักประพันธ์นวนิยายที่

แท้จริงคนแรกของอังกฤษ ได้แต่งเรื่อง โรบินสัน ครูโซ (Robinson Crusoe) เมื่อ ค.ศ. 1719 นวนิยายเรื่องนี้มีความสมจริงยิ่งขึ้นด้วยการนำเสนอรายละเอียดมากมายเกี่ยวกับสถานที่ ตัวบุคคล และอุปนิสัยต่าง ๆ ที่เป็นจริงได้ทุกประการ นับตั้งแต่นั้นมาการเขียนนวนิยายแบบสมจริงก็แพร่หลายทั่วไปในยุโรป

สำหรับในประเทศไทยนวนิยายได้เริ่มเข้ามาเผยแพร่ในช่วงปลายรัชกาลที่ 5 โดยนำรูปแบบนวนิยายเข้ามาในลักษณะวรรณกรรมสำเร็จรูปด้วยวิธีการแปลและดัดแปลง ผู้ที่นำเข้ามาคือเจ้านายหรือชนชั้นสูงที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ ซึ่งนวนิยายแปลที่ปรากฏในเมืองไทยเป็นเรื่องแรก คือ เรื่อง “ความพยายาม” ของ “แม่วัน” โดยแปลจากเรื่อง “Vendetta” บทประพันธ์ของ “Marie Corelli” นักประพันธ์สตรีชาวอังกฤษ ตีพิมพ์ใน ปี พ.ศ. 2443 โดยส่งพิมพ์เป็นตอน ๆ ในวารสาร ลักวิทยา วินิตา คีตยงค์ (2537 : 10 – 15) ได้กล่าวถึงลักษณะของเรื่อง ความพยายามว่าเป็นเรื่องโลดโผน (Melodrama) เกี่ยวกับความรักและการแก้แค้น นอกจากนี้ผู้เขียนยังมุ่งสะท้อนและดำเนินคดีความเสื่อมศีลธรรมในสังคมชั้นสูงของอังกฤษ แต่เมื่อแปลเป็นฉบับภาษาไทย “แม่วัน” ได้ตัดส่วนที่สะท้อนและวิจารณ์สังคมออกเกือบหมด คงเหลือไว้เพียงเนื้อเรื่องส่วนที่เกี่ยวกับการชิงรักหักสวาทและการแก้แค้น ซึ่งเป็นประเด็นที่กระตือรือร้นผู้อ่านมากที่สุดและอาจส่งผลให้นวนิยายไทยที่เกิดขึ้นมาภายหลัง สายทิพย์ นุกุลกิจ (2537 : 173) กล่าวเพิ่มเติมว่าหลังจากนั้นคนไทยจึงเกิดความนิยมที่จะแปลนวนิยายตะวันตก โดยเฉพาะนวนิยายอังกฤษให้มากขึ้น เช่น เรื่อง สาวสองพันปี โดย หลวงวิลาศ ปริวัตร ใช้นามปากกา “นกโนรี” แปลจากเรื่อง She ของ Sir Henry Rider Haggard เป็นต้น

ต่อมาหลวงวิลาศ ปริวัตร เริ่มทดลองเขียนนวนิยายขึ้นเองบ้าง โดยเริ่มจากเขียนเรื่อง “ความไม่พยายาม” ใช้นามปากกาว่า “ครูเหลี่ยม” เป็นนวนิยายที่มีเนื้อหาตรงกันข้ามกับเรื่อง “ความพยายาม” ของ “แม่วัน” โดยสอดแทรกความคิดแบบไทยที่นับถือพระพุทธศาสนาว่า “เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร” ศรีศิลป์ บุญขจร (2523 : 25 – 36) กล่าวถึงการแต่งนวนิยายในช่วงแรกนี้ว่ามีลักษณะเป็นไทยกึ่งเทศ กล่าวคือ มีการนำเนื้อเรื่องและโครงเรื่องมาจากการแปลนวนิยายตะวันตก ต่อมา มีการดัดแปลงซึ่งบางเรื่องก็ยังมีเค้าโครงของเรื่องเดิมอยู่ชัดเจน ส่วนการสร้างตัวละครและบรรยากาศพยายามให้มีลักษณะเป็นไทยมากขึ้น และนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2472 ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา นวนิยายไทยก็เริ่มมีลักษณะเป็นของตนเองมากขึ้น เนื่องจากขณะนั้นเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกประชาชนต้องประสบกับภาวะขาดแคลน ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์สภาพบ้านเมืองกันอย่างกว้างขวางในหน้าหนังสือพิมพ์ ประกอบกับการศึกษาที่ขยายสู่สามัญชน ทำให้ราษฎรเริ่มมีความคิดเห็นในเชิงวิพากษ์วิจารณ์มากกว่าแต่ก่อน จากสภาพการณ์ดังกล่าวส่งผลให้นักเขียนหนุ่มสาวนำเสนอนวนิยายที่มีเนื้อหาสะท้อนความเป็นไป

ของสังคม อันเป็นปัญหาและความขัดแย้งเกี่ยวกับค่านิยมในสังคม นวนิยายเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความนึกคิด ความเชื่อและความใฝ่ฝันที่จะมีวิถีชีวิตที่ต่างไปจากเดิม เนื้อหาของนวนิยายได้พัฒนาจากเรื่องความรักแบบหวิวหวิวพาฝัน มาสู่การมองปัญหาของความรักอย่างใกล้ชิดเกี่ยวกับความเป็นจริง เป็นการหยิบยกปัญหาความขัดแย้งของสังคมมานำเสนอเป็นแนวคิดของเรื่อง สะท้อนให้เห็นว่า นวนิยายไทยเริ่มเสนอปัญหาหรือข้อขัดแย้ง ไม่ใช่การดำเนินเรื่องเพื่อความสนุกสนานเพียงอย่างเดียว

ตรีศิลป์ บุญขจร (2525 : 97 – 105) สรุปถึงแนวโน้ม ปริมาณ และคุณภาพของ นวนิยายไทย นับตั้งแต่ต้นจนกระทั่งปัจจุบันไว้ว่า แม้ทุกวันนี้นวนิยายจะมีคุณภาพและมีแนวเรื่อง หลากหลายมากขึ้น เช่น มีนวนิยายแนวชีวิตครอบครัว นวนิยายสะท้อนสังคม นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ เป็นต้น แต่นวนิยายที่ได้รับความนิยมและได้รับการตีพิมพ์มากที่สุด คือ นวนิยายรักและนับวันจะเพิ่มปริมาณมากขึ้น มีหลักฐานยืนยันชัดเจนเมื่อ สันติ ทองประเสริฐ ได้สำรวจเพื่อรวบรวมเป็นบรรณานุกรมในวิทยานิพนธ์ เรื่อง วิวัฒนาการของเนื้อหานวนิยายไทย ของภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (2519) ได้จำนวนนวนิยายที่ตีพิมพ์ เป็นเล่มจากปี พ.ศ. 2476 – พ.ศ. 2517 ในระยะเวลา 42 ปี ว่ามีนวนิยายตีพิมพ์ 1,570 เรื่อง นวนิยายรัก ได้รับการตีพิมพ์มากที่สุด รองลงมาคือนวนิยายชีวิตครอบครัว นวนิยายสะท้อนสังคม นวนิยายชีวิตต่อสู้โลกโหด และนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ส่วนนวนิยายประเภทอื่นๆ ได้รับการตีพิมพ์น้อยมากและได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับแนวโน้มของนวนิยายในศตวรรษปัจจุบันว่า นวนิยายแนวสะท้อนสังคมกำลังเป็นคลื่นลูกใหม่ที่นำสนใจจับตามอง แต่อย่างไรก็ตามหากเปรียบเทียบกับนวนิยายสากลแล้ว นวนิยายไทยยังด้อยกว่ามากทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพและการที่นวนิยายไทยมี พัฒนาการค่อนข้างเชื่องช้า สังเกตได้จากเนื้อหาของนวนิยายส่วนใหญ่ยังเป็น “แนวรัก” และ “ชีวิตครอบครัว” นวนิยายประเภทประทีปปัญญายังมีปริมาณน้อย ทั้งนี้อาจมีสาเหตุมาจากสภาพของนวนิยายที่ต้องผูกพันกับการค้าและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น

ประเภทของนวนิยาย

การจำแนกประเภทของนวนิยายมีอยู่หลายประเภทขึ้นอยู่กับว่าจะใช้อะไรเป็นเกณฑ์ ในการกำหนด ซึ่งกุหลาบ มลลิกะมาส (2516 : 56-59) ได้แบ่งประเภทนวนิยายตามลักษณะเนื้อหาของนวนิยายเอาไว้ดังนี้

1. นวนิยายเชิงชีวประวัติ (Biographical Novel) ได้แก่ นวนิยายที่นำเอาเรื่องราวของบุคคลที่มีชีวิตจริงมาดัดแปลงแต่งเติม โดยที่ผู้อ่านอาจคาดคะเนได้ว่าตัวละครในเรื่องตรงกับบุคคลใดในชีวิตจริง

2. นวนิยายแนวสังคม (Social Novel) ได้แก่ นวนิยายที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับสังคมการต่อสู้เพื่อความยุติธรรม ความเจริญก้าวหน้าของสังคม ผู้เขียนอาจสะท้อนภาพสังคมโดยรวมหรือ

มุ่งที่จะชี้ให้เห็นปัญหาประเด็นใดประเด็นหนึ่งก็ได้และหลายครั้งผู้เขียนได้เสนอทางออกในการยุติปัญหาไว้ในนวนิยายประเภทนี้

3. นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ (Historical Novel) ได้แก่ นวนิยายที่นำเหตุการณ์หรือตัวละครที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์สมัยใดสมัยหนึ่งมาผูกเป็นเรื่องราวในเชิงนวนิยายขึ้น

4. นวนิยายแสดงข้อคิด (Thematic Novel) ได้แก่ นวนิยายที่มีเนื้อหามุ่งแสดงความคิดเห็นอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยให้ตัวละครเอกแสดงความคิดเห็นที่น่าสนใจ

5. นวนิยายล้อเลียน (Satires Novel) ได้แก่ นวนิยายที่มีเนื้อหามุ่งล้อเลียน หรือเสียดสีประชดประชันความเลวร้ายและความยุ่งยากในสังคม

6. นวนิยายผจญภัย (Adventure Novel) ได้แก่ นวนิยายที่มีเนื้อหากล่าวถึงการต่อสู้ผจญภัยอย่างโลดโผน กล้าหาญ ขวณะที่ใจของตัวละครเอก โดยมีสตรีและความรักเข้ามาเสริมให้เรื่องมีสีสันเพิ่มขึ้น

7. นวนิยายลึกลับเหนือธรรมชาติ (Horror and Supernatural Novel) ได้แก่ นวนิยายที่มีเนื้อหากล่าวถึงเรื่องภูติ จิต วิญญาณและเหตุการณ์ต่างๆ ที่พิสูจน์ไม่ได้

8. นวนิยายเกี่ยวกับท้องถื่น (Novel of Soil) ได้แก่ นวนิยายที่กล่าวถึงสภาพชีวิตการต่อสู้ของคนในชนบท หรือท้องถื่นห่างไกลความเจริญ

9. นวนิยายผู้ร้ายผู้ดี (Picaresque Novel) ได้แก่ นวนิยายที่มีตัวละครเอกเป็นโจรหรือผู้ร้ายอันเนื่องมาจากความยากจนหรือความคับแค้น การเป็นโจรก็เพื่อการดำรงชีวิตอยู่เท่านั้นจึงเป็นโจรที่มีลักษณะก้ำกึ่งระหว่างคนดีกับคนร้ายและแม้จะเป็นโจรแต่ก็ทำประโยชน์ให้แก่สังคมและประเทศชาติ

10. นวนิยายเชิงจิตวิทยา (Psychological Novel) ได้แก่ นวนิยายที่ผู้แต่งกล่าวถึงพฤติกรรมของตัวละครที่มีลักษณะผิดไปจากปกติธรรมดา อันเนื่องมาจากได้รับความกดดันทางด้านอารมณ์หรือจิตใจจากบุคคล เหตุการณ์หรือสภาพแวดล้อม

11. นวนิยายเชิงปัญหา (Problem Novel) ได้แก่ นวนิยายที่มีเนื้อหาแสดงถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น ความชั่วร้ายทางการเมือง ความเหลวแหลกในสังคม ความขัดแย้งระหว่างชนชั้น และปัญหาชีวิตครอบครัว

12. จินตนิยาย (Novel of Fantasy) ได้แก่ นวนิยายที่มีเนื้อหากล่าวถึงเหตุการณ์อันชวนให้ตื่นตื่นระทึกใจและสนุกสนานไปตามจินตนาการของผู้แต่ง การผูกเรื่องของนวนิยายประเภทนี้จึงไม่มีเจตนาจะให้เป็นความจริง แต่ต้องการให้ผู้อ่านได้รับความเพลิดเพลิน เป็นสำคัญ

13. อาชญนิยายและเรื่องลึกลับ (Detective and Mystery Novel) ได้แก่ นวนิยายที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสืบสวนคดีหรือเหตุการณ์ต่างๆ นวนิยายประเภทนี้จะผูกโครงเรื่องให้ซับซ้อนชวนเงื่อน เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความระทึกใจ

14. หัสนิยาย (Humour Novel) ได้แก่ นวนิยายที่มีเนื้อหาสนุกสนานเบาสมอง อาจเป็นการล้อเลียนบุคคลที่มีตัวตนจริงในสังคมหรือล้อประวัติต่างๆ หรือเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเอง

15. นวนิยายเป็นตอนต่อเนื่องกัน (Episodic Novel) ได้แก่ นวนิยายที่ใช้ตัวละครชุดเดียวกันแต่เหตุการณ์ในเรื่องแต่ละตอนไม่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน มีลักษณะเป็นเรื่องสั้นๆ จบสมบูรณ์ในแต่ละตอน

ส่วน สายทิพย์ นุกุณกิจ (2537 : 190-192) แบ่งประเภทนวนิยายตามเนื้อหาของเรื่อง โดยแบ่งออกเป็น 7 ประเภท ดังนี้

1. นวนิยายรัก (Romance fiction) เป็นนวนิยายที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นแกนกลางของเรื่อง เน้นความรู้สึกของตัวละครเป็นสำคัญ นวนิยายแนวนี้เป็นที่นิยมมากในกลุ่มผู้อ่าน ซึ่งโครงเรื่องเกี่ยวกับความรักนี้ก็เกือบจะแทรกเข้าไปในนวนิยายทุกประเภทและยังแบ่งได้เป็นหมวดย่อยอีก ได้แก่

1.1 Romantic Drama นวนิยายรักแบบแฝงแนวชีวิต ปรัชญา เสมือนชีวิตมนุษย์เดินดินทั่วไป พระเอกนางเอกอาจมีรักโลกโกรธหลง

1.2 Romantic Comedy นวนิยายแนวรักแฝงความตลกขบขัน เนื้อหามุ่งคลายเครียดเป็นหลัก

1.3 Romantic Period นวนิยายรักย้อนยุคทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นแนวไทย จีน ญี่ปุ่น เรื่องราวความรักของคนในสมัยโบราณที่ผ่านมา

1.4 Romantic Paranormal นวนิยายรักข้ามภพหรือนิยายรักที่เกี่ยวกับผีหรือวิญญาณ

1.5 Romance นวนิยายรักประเภทเจ้าหญิงเจ้าชาย

2. นวนิยายลึกลับ (Mystery fiction) เน้นการสืบสวนสอบสวน มีการคลายปมปัญหาเป็นหลัก

3. นวนิยายสยองขวัญ (Horror fiction) เป็นนวนิยายเกี่ยวกับสัตว์ประหลาด ปีศาจ สัตว์ร้าย ที่พอเวลาผู้อ่านได้อ่านแล้ว จะเกิดความสยดสยอง ขยะแขยงในความน่ากลัว

4. นวนิยายวิทยาศาสตร์ (Sciences fiction) เป็นการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาเป็นแกนกลางในการสร้างเรื่อง เช่น การทดลองวิจัย การโคลนนิ่งมนุษย์ นวนิยายแนวนี้จำเป็นต้องมีความรู้ในเรื่องนั้นๆ จึงจะสามารถแต่งได้

5. นวนิยายมหัศจรรย์หรือนิยายแฟนตาซี (Fantasy fiction) มีการใช้เทพต่าง ๆ มาใช้ในการสร้างเรื่อง รวมทั้งเรื่องที่เกิดความศรัทธา อภินิหาร ดำเนิน เรื่องราวที่เหนือธรรมชาติ นวนิยายแนวนี้มักจะมีการผสมผสานระหว่างความมหัศจรรย์กับวิทยาศาสตร์เข้าด้วยกัน จนกลายเป็นนิยายประเภท sciences fantasy ขึ้นมา

6. นวนิยายแนวกามารมณ์ (Erotica fiction) เป็นนวนิยายที่เน้นอารมณ์และความรู้สึก โดยเน้นการบรรยายฉากที่เป็นธรรมชาติ และเขียนถึงฉากกามารมณ์มากเป็นพิเศษในเรื่อง

7. นวนิยายสะท้อนปัญหาสังคม เป็นนวนิยายที่เน้นการแก้ไขปัญหาของสังคม สอดแทรกคติธรรม เน้นการแสดงความคิดเห็นของตัวละคร โดยไม่จำเป็นต้องบอกทางแก้ไข ผู้แต่ง อาจจะนำเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาหรือไม่ก็ได้

ในเรื่องเดียวกันนี้ เสถียร จันทิมาธร (2525 : 83 – 88) แบ่งประเภทนวนิยาย โดยพิจารณาจากเนื้อหาของนวนิยายไทยเป็นหลัก ซึ่งสามารถแบ่งนวนิยายออกเป็น 9 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มพาฝัน เป็นนวนิยายที่มีโครงเรื่องกล่าวถึงความรักต่างฐานะของตัวละครเรื่องจะดำเนินไปในทางที่ตัวเอกได้รับความทุกข์ยากในตอนต้นและจะได้รับความสุขสมปรารถนาในบั้นปลาย นวนิยายกลุ่มนี้จะอาศัยความบังเอิญเป็นส่วนประกอบสำคัญที่จะทำให้เนื้อเรื่องเปลี่ยนแปลง พลิกผันอย่างรวดเร็วชนิดคาดไม่ถึง เช่น ในขณะที่ตัวเอกกำลังจะได้รับความทุกข์ยากลำบากต่าง ๆ นานา จู่ ๆ กลับกลายเป็นทายาทของเศรษฐี เมื่อพบว่ามียอดตำหนักในร่างกาย อาจเป็นไฟ ปาน หรือพบว่ามีแหวนหรือล็อกเก็ตที่เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงชาติตระกูลหรือเป็นผู้รับมรดก

2. กลุ่มจินตนิยาย เป็นนวนิยายที่สร้างสรรค์จากจินตนาการของผู้ประพันธ์เป็นส่วนใหญ่ จินตนิยายนั้นมีทั้งที่อิงประวัติศาสตร์และไม่ได้อิงประวัติศาสตร์

3. กลุ่มชีวิตครอบครัว เป็นนวนิยายที่แสดงความเป็นอยู่หรือกิจกรรมภายในครอบครัวของคนสองสามตระกูล ตัวละครมักเป็นผู้ที่มีบทบาทในบ้าน เช่น พ่อตา แม่ยาย ลูกสะใภ้ เมียน้อย เมียหลวง เนื้อเรื่องจำกัดอยู่ในเรื่อง มรดก อิจฉา ริษยา หึงหวง ขี้嫉กัน ระหว่างความรวยกับความจน

4. กลุ่มชีวิตต่างแดน เป็นนวนิยายที่ใช้ฉากหรือสถานที่ต่างประเทศในการดำเนินเรื่อง

5. กลุ่มชีวิตชนบท นวนิยายในแนวนี้จะกล่าวถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมนั้นส่วนใหญ่จะเป็นชนบท ตัวละครมักเป็นคนจน การดำเนินเรื่องจะกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น ความรักบ้านเกิดเมืองนอน ความกล้าหาญ เสียสละ ลัทธิเจ้าถิ่น ช้องโจร เหลี่ยมนักเลง เป็นต้น

6. กลุ่มผู้ด้อยผลาญ เนื้อหาของนวนิยายแนวนี้จะเป็นเรื่องชีวิตของสายลับ นักสืบ ทหรชนหรือสายลับในคราบของทหรชน ความคิดแนวนี้ได้มาจากภาพยนตร์ของฮอลลีวูด ภาพที่สะท้อนจากนวนิยายกลุ่มนี้จะเป็นภาพจากสังคมของพวกนอกกฎหมาย เนื่องจากมีเงินอำนาจและอิทธิพลหนุนหลัง

7. กลุ่มอุดมคติ งานเขียนในกลุ่มนี้มีลักษณะของการเรียกร้องความเป็นธรรมในสังคม ผู้ประพันธ์เพียงสะท้อนลักษณะของสังคมที่เป็นอยู่ แต่ไม่ได้บอกวิธีแก้ว่าควรจะทำอย่างไรแต่นำเสียงแสดงออกถึงความเห็นอกเห็นใจ

8. กลุ่มศิลปะเพื่อชีวิต งานเขียนกลุ่มนี้มีลักษณะใกล้เคียงหรือคล้ายคลึงกับงานเขียนในกลุ่มอุดมคติ แต่ในกลุ่มศิลปะเพื่อชีวิตจะเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาไว้ด้วย โดยเรียกร้องให้นักการเมืองมาแก้ไขเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม

9. กลุ่มผู้ตื่นใหม่ เนื้อหาของนวนิยายกลุ่มนี้จะแสดงให้เห็นความเจ็บปวดทรมานทางอารมณ์ของผู้ตื่นใหม่ที่มีความเป็นอยู่แบบตะวันตก การนำเอาการใช้ชีวิตแบบเสรีนิยมของชนชั้นกลาง (ผู้มีการศึกษาและเศรษฐกิจดี) มาเผยแพร่อย่างสอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน ทำให้นวนิยายแนวนี้ได้รับความนิยมจากผู้อ่านแทนที่เรื่อง “พาฝัน” รุ่นเก่า

การแบ่งประเภทนวนิยายทั้ง 3 แบบดังกล่าวข้างต้น ถ้าวิเคราะห์โดยละเอียดแล้วจะเห็นได้ว่าไม่แตกต่างกันมากนัก ขึ้นอยู่กับผู้จัดประเภทจะยึดอะไรเป็นหลักในการจัดระหว่าง เนื้อเรื่อง หรือแนวการเขียน ถึงแม้ในกลุ่มที่ยึดหลักเดียวกันแต่เมื่อลงไปรายละเอียดแตกต่างกันก็มี หรือนวนิยายเรื่องเดียวกัน อาจมีหลายลักษณะจนจัดเข้าประเภทได้มากกว่าหนึ่งประเภทก็เป็นได้ ดังนั้นการแบ่งนวนิยายเป็นประเภทต่างๆ จึงทำไปเพื่อความสะดวกในการศึกษาเท่านั้น มิได้ยึดเป็นกฎเกณฑ์ตายตัวแต่ประการใด

องค์ประกอบของนวนิยาย

นวนิยายเป็นงานเขียนประเภทบันเทิงคดีรูปแบบใหม่ ที่มีองค์ประกอบบางประการต่างไปจากบันเทิงคดีรูปแบบเก่า อันได้แก่ นิทาน นิยาย หรือตำนาน ซึ่งกุหลาบ มลลิกะมาส (2531 : 78-105) กล่าวถึงองค์ประกอบของนวนิยายไว้ดังนี้

1. โครงเรื่องและเหตุการณ์ในเรื่อง (Plot and Events) คือ ส่วนที่แสดงถึงปัญหาหรือข้อขัดแย้ง (Conflict) อาจเป็นตอนที่เนื้อเรื่องมีปัญหาหรือข้อขัดแย้งด้านเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องชีวิตของตัวละคร หรือข้อขัดแย้งในจิตใจของตัวละคร สมพร มั่นตะสูตร (2525 : 96) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า โครงเรื่องเป็นเค้าโครงที่นักเขียนวางไว้เป็นแนวทางในการดำเนินเรื่อง กำหนดจุดมุ่งหมาย เหตุการณ์ และปัญหาข้อขัดแย้งต่างๆ ของเนื้อเรื่องและตัวละครไว้แน่นอน เหตุการณ์ในเรื่องอาจมีหลายเหตุการณ์แต่ต้องไม่สับสน ทั้งที่เป็นโครงเรื่องใหญ่ และโครงเรื่องย่อย โครง

เรื่องที่ดีต้องมีความสัมพันธ์กันทั้งโครงเรื่องใหญ่ และโครงเรื่องย่อย ทั้งต้องประกอบด้วยเหตุการณ์และข้อขัดแย้งอันสมเหตุสมผล มีการคืบหน้าต่อสู้อย่างต่อเนื่องและอุปสรรคตามสมควร

2. **แก่นเรื่องหรือแนวคิดสำคัญ (Theme)** นักเขียนทั่วไปย่อมมีเจตนารมณ์ หรือความตั้งใจอย่างใดอย่างหนึ่งในเรื่องที่แต่งนั้นเสมอ นักเขียนมองมนุษยและมองดูโลกด้วยสายตาและความคิดที่ต่างกันไป และจะนำความคิดนั้นถ่ายทอดสู่ผู้อ่านด้วยวิธีการต่างๆ กัน ดังเช่น นวนิยายของนิมิต ภูมิถาวร บางเรื่อง เช่น เรื่องกระทรวงคลังกลางนา มีแก่นเรื่องหรือแนวคิดสำคัญแสดงถึงความโลภของมนุษย์ ซึ่งหักห้ามลงได้ด้วยคุณธรรม โดยสรุปแล้ว แก่นเรื่องหรือแนวคิดสำคัญคือทัศนคติที่นักเขียนต้องการจะสื่อให้ผู้อ่านได้รับรู้ โดยแฝงอยู่ในเนื้อเรื่อง

3. **ฉาก (Setting)** สถานที่และเวลาที่เรื่องนั้น ๆ เกิดขึ้น เช่น นวนิยายของดอกไม้สด มีฉากเป็นกรุงเทพฯ ในช่วงเวลาระหว่างรัชกาลที่ 6-7-8 และแสดงถึงชีวิตของคนกลุ่มหนึ่ง ในส่วนหนึ่งของบ้านเมือง ในช่วงเวลานั้น ๆ สมพร มั่นตะสูตร (2525 : 96) กล่าวถึงฉากหรือบรรยากาศว่าหมายถึงรายละเอียดในนวนิยายที่ก่อให้เกิดอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นพลังให้ตัวละครเกิดพฤติกรรมตามโครงเรื่อง

4. **ตัวละครในเรื่องและบทสนทนา (Characters and dialogues)** ตัวละคร คือ ผู้ที่มีบทบาทในเรื่อง โดยปกติตัวละครมี 2 ประเภท คือ ตัวละครที่มีลักษณะนิสัยอย่างเดียว (Flat character) ไม่มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือลักษณะนิสัยไม่ว่าเหตุการณ์จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และอีกแบบหนึ่งคือตัวละครที่มีลักษณะนิสัยหลายอย่างหรือหลากหลาย (Round character) คือตัวละครที่มีลักษณะไม่คงที่มีความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและอุปนิสัยไปตามสภาพแวดล้อมและเหตุการณ์ต่าง ๆ และ บทสนทนา คือการโต้ตอบกันของตัวละคร เป็นส่วนที่ทำให้นวนิยายมีความสมจริงมากขึ้น บทสนทนาที่ดีต้องเหมาะสมกับบุคลิกลักษณะของตัวละครและเหมาะสมกับโอกาส

5. **กลวิธีหรือเทคนิคในการแต่ง (Techniques)** สามารถแยกย่อยได้ 2 ลักษณะ คือ กลวิธีเกี่ยวกับผู้เล่าเรื่องและกลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง ดังนี้

5.1 กลวิธีเกี่ยวกับผู้เล่าเรื่อง (Point of view) นักเขียนอาจเลือกผู้เล่าเรื่องได้หลายแบบ ดังนี้

5.1.1 นักเขียนเป็นผู้เล่าเรื่องเอง (Omniscient point of view) โดยบรรยายไปตามเรื่องที่เกิดขึ้น และบรรยายไปตามเรื่องที่มีตัวละครมีบทบาทต่างๆ ทั้งที่เป็นเหตุการณ์และความรู้สึกนึกคิดภายในใจของตัวละครแต่ละตัว นักเขียนเป็นเสมือนผู้ล่วงรู้หมดทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับตัวละคร

5.1.2 ตัวละครในเรื่องเป็นผู้เล่า (First person point of view) วิธีนี้จะใช้ตัวละครเอกเล่าเรื่องของตนเอง โดยใช้คำว่า ผม ดิฉัน หนู ข้าพเจ้า ฯลฯ เล่าเรื่องแสดงถึงเหตุการณ์หรือข้อขัดแย้งใดๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเอง

5.1.3 ผู้แต่งกำหนดให้ตัวละครตัวใดตัวหนึ่งในเรื่องเป็นผู้เล่า (Third person point of view) หรือบุคคลที่สามที่อยู่ในเหตุการณ์หรือร่วมรู้เรื่องราวต่างๆ เป็นอย่างดี

5.2 กลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง ผู้แต่งอาจใช้วิธีการได้หลายแบบ เช่น

5.2.1 เล่าเรื่องตามลำดับเวลา

5.2.2 การเล่าเรื่องย้อนคืน

5.2.3 เล่าเหตุการณ์เกิดต่างสถานที่สลับกันไปมา

5.2.4 การผูกเรื่องให้น่าสนใจด้วยการสร้างความใคร่รู้เรื่องต่อไป

5.2.5 การสร้างความขัดแย้งในการดำเนินเรื่อง

5.2.6 การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโครงเรื่องใหญ่กับโครงเรื่องย่อย และคัดเลือกเหตุการณ์ประกอบเป็นรายละเอียดต่างๆ

5.2.7 การสื่อความคิด ตามโลกทัศน์ของนักเขียนอย่างแจ่มแจ้ง เป็นที่เข้าใจของผู้อ่าน หรือการมีสาระของเรื่องที่ชัดเจน ให้ผู้อ่านรับทราบข้อคิดตามที่นักเขียนมีเจตนารมณ์

5.2.8 การคลี่คลายสาระของเรื่องไปตามลำดับขั้นต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ เรื่องจบลงสอดคล้องกับสาระของเรื่องสมเจตนารมณ์ของนักเขียน

5.2.9 การจบอย่างประทับใจ เรื่องที่จบได้อย่างประทับใจ คือเรื่องที่อ่านจบสิ้นไปแล้ว แต่ความคิดของผู้อ่านยังไม่จบตาม และมักทำทนาย หรือเชิญชวนอภิปรายต่อไปอยู่เสมอไม่ว่าจะเป็นเรื่องจบด้วยความเศร้า หรือจบด้วยความสุข

6. ท่วงทำนองแต่ง (Style) คือ แบบแผนเฉพาะตัวของผู้แต่งซึ่งสังเกตได้จากสำนวนภาษา ทำนองแต่งที่ดีต้องชัดเจนเรียบง่ายเป็นธรรมชาติสละสลวยและสื่อความหมายตรง

แบบเรื่อง

แบบเรื่องเป็นลักษณะเฉพาะของผู้แต่งในงานประพันธ์ประเภทต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นนิทานเรื่องเล่า เรื่องสั้น หรือนวนิยาย เป็นต้น ซึ่งแบบเรื่องที่นำเสนอจะช่วยให้เรื่องราวในบทประพันธ์มีความโดดเด่น น่าสนใจและชวนให้น่าติดตาม ในเรื่องนี้ ศิราพร ณ ถลาง (2548 : 66) ได้กล่าวถึงแบบเรื่องเอาไว้ว่า ในทางคติชนวิทยา ได้มีศัพท์เฉพาะว่า แบบเรื่องนิทาน (tale type) หมายถึงโครงเรื่องของนิทานที่ทำให้นิทานแต่ละเรื่องมีลักษณะเฉพาะต่างจากนิทานเรื่องอื่นๆ นอกจากนี้ยังได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า แบบเรื่อง เอาไว้อย่างน่าสนใจอีกหลายท่าน ดังนี้

สตีธ ทอมป์สัน (Stith Thompson, 1977 : 415) ให้ความหมายของแบบเรื่องว่า แบบเรื่อง คือ ลักษณะเนื้อเรื่องของนิทานที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ กันและคงอยู่อย่างอิสระในเรื่อง แบบเรื่องอาจถูกเล่าในลักษณะของเรื่องเล่าที่มีความสมบูรณ์ในตัวโดยไม่ได้ขึ้นกับเนื้อเรื่องของนิทานอื่น หรือโดยแท้จริงแล้วแบบเรื่องอาจถูกนำไปเล่าเป็นนิทานอีกเรื่องหนึ่งและก็เป็นไปได้ว่าแบบเรื่องอาจปรากฏตามลำพังเพื่อยืนยันถึงความอิสระ แบบเรื่องอาจประกอบด้วยอนุภาคเพียงอนุภาคเดียวหรือหลายอนุภาคอย่างนิทานเรื่องสัตว์ นิทานมุขตลก นิทานเบ็ดเตล็ด ส่วนมากเป็นแบบเรื่องที่มีเพียงอนุภาคเดียว ส่วนเทพนิยายทั่วไป เช่น เรื่องซินเดอเรลลาหรือเรื่องสโนไวท์ เป็นแบบเรื่องที่ประกอบด้วยอนุภาคหลายอนุภาค

ส่วน ประคอง นิมานเหมินท์ (2528 : 75-78) อธิบายถึงลักษณะของแบบเรื่องว่า แบบเรื่องนิทานพื้นบ้าน (tale type) เป็นคำศัพท์ที่ใช้ในการแบ่งประเภทนิทานพื้นบ้านอย่างละเอียด โดยแบ่งตามแบบของเนื้อเรื่อง นิทานพื้นบ้าน 1 แบบเรื่อง หมายถึง นิทานพื้นบ้านเรื่องหนึ่งซึ่งมีความสมบูรณ์ในตัวสามารถนำมาเล่าได้อย่างอิสระ ไม่ต้องอาศัยความหมายหรือเนื้อความจากนิทานเรื่องอื่นใดอีก เช่น ซินเดอเรลลา เรื่องเจ้าชายกบ และเรื่องกระต่ายกับเต่า นิทาน 3 เรื่องนี้มีเนื้อเรื่องไปคนละแบบถือว่าเป็นนิทาน 3 แบบเรื่อง แต่นิทานบางประเภทมีหลายตอน แต่ละตอนสามารถหยิบยกไปเล่าได้โดยไม่ต้องอาศัยความจากตอนอื่น ๆ เลย เช่น เรื่องศรีธนญชัยของไทยก็มีความยาวหลายตอน เช่น ตอนหลอกพระเจ้าแผ่นดินเสวยอุจจาระของแฉ่ง ตอนหลอกพระเจ้าแผ่นดินให้พระราชทานที่ดินซึ่งมีขนาดเท่าแมวดิ้นตาย ตอนหลอกพระเจ้าแผ่นดินเสวยอุจจาระของสุนัข ฯลฯ แต่ละตอนก็ถือว่าเป็น 1 แบบเรื่อง เพราะมีความสมบูรณ์ในตัว สามารถหยิบยกนำไปเล่าเป็นนิทานสั้น ๆ ได้

นอกจากนี้ เอียนทิพย์ พิระเสถียร (2529 : 8) ยังได้ให้ความหมายของคำว่าแบบเรื่องไว้ว่า “แบบเรื่อง” (Type) หมายถึง ประเภทของโครงเรื่องซึ่งประกอบด้วยลำดับเหตุการณ์ที่สำคัญอันทำให้นิทานเรื่องหนึ่งต่างจากนิทานเรื่องอื่น ๆ แบบเรื่องจะบอกให้รู้่านิทานเรื่องนั้นหรือตอนนั้นเกี่ยวกับใคร มีพฤติกรรมหรือเหตุการณ์สำคัญอย่างไรเกิดขึ้นบ้าง”

โดยสรุปแล้ว แบบเรื่อง จึงเป็นลักษณะเด่นหรือลักษณะเฉพาะของนิทานเรื่องนั้น ๆ หรือลำดับของอนุภาคที่ประกอบกันเป็นนิทานเรื่องนั้น ๆ ซึ่งแบบเรื่องของนิทานแต่ละเรื่องจะมีความโดดเด่นเป็นลักษณะเฉพาะตัวแต่ละเรื่อง ซึ่งผู้แต่งมักจะนำมาใช้ในงานประพันธ์ของตนเพื่อให้เรื่องราวในบทประพันธ์นั้น ๆ มีความน่าสนใจและชวนให้ติดตาม

ดัชนีแบบเรื่องนิทานพื้นเมือง

แบบเรื่องนิทานเกิดขึ้นอย่างจริงจังเมื่อนักคติชนวิทยาชาวอเมริกัน ชื่อ สตีธ ทอมป์สัน (Stith Thompson) ได้ศึกษาและนำนิทานที่มีลักษณะซ้ำ ๆ กันมาจัดหมวดหมู่ เรียกว่า “ดัชนี

แบบเรื่องนิทานพื้นเมือง” (The Types of the Folktale) โดย สติธ ทอมป์สัน (Stith Thompson) ได้นำผลงานของ แอนติ อาร์เน (Antti Aarne) ชื่อว่า “Verzeichnis der Marchentypen” ซึ่งได้จัดลำดับและจำแนกหมวดหมู่แบบเรื่องของนิทานพื้นเมืองเอาไว้ โดยรวบรวมนิทานพื้นเมืองของฟินแลนด์และชนชาติในยุโรปเหนือมาแปลเป็นภาษาอังกฤษ ในปี ค.ศ. 1928 และได้รวบรวมและเพิ่มเติมแบบเรื่องเข้าไปอีก โดยอาศัยข้อมูลจากนิทานพื้นเมืองในถิ่นต่าง ๆ ได้แก่ นิทานพื้นเมืองจากดินแดนยุโรปเหนือ นิทานพื้นเมืองจากยุโรปตะวันตก นิทานพื้นเมืองจากยุโรปตะวันออก นิทานพื้นเมืองริมฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน นิทานพื้นเมืองจากทวีปอเมริกา นิทานพื้นเมืองจากทวีปเอเชีย นิทานพื้นเมืองจากทวีปแอฟริกา และนิทานพื้นเมืองจากดินแดนภาคพื้นสมุทร เช่น ฮาวาย และดินแดนภาคพื้นสมุทรอื่น ๆ เป็นต้น

จากการศึกษาแบบเรื่องของ สติธ ทอมป์สัน (Stith Thompson) และนำมาจัดหมวดหมู่เป็นหนังสือ “ดัชนีแบบเรื่องนิทานพื้นเมือง” (The Types of the Folktale) นั้น สติธ ทอมป์สัน ได้จำแนกหมวดหมู่แบบเรื่องของนิทานไว้อย่างเป็นระบบ ซึ่งสามารถจำแนกได้ 5 หมวดใหญ่ ดังนี้

1. หมวดนิทานเรื่องสัตว์ (Animal Tales)
2. หมวดนิทานพื้นเมืองทั่วไป (Ordinary Tales)
3. หมวดนิทานมุขตลกและนิทานเบ็ดเตล็ด (Jokes and Anecdotes)
4. หมวดนิทานเข้าแบบ (Formula Tales)
5. หมวดนิทานไม่เข้าพวก (Unclassified Tales)

จากการศึกษาความหมายของแบบเรื่องและดัชนีแบบเรื่องนิทานพื้นเมือง ของสติธ ทอมป์สัน (Stith Thompson) ผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์แบบเรื่องนวนิยาย โดยได้สร้างตัวชี้วัดของแบบเรื่องนวนิยาย อันเป็นลักษณะเฉพาะในการแตงนวนิยายแต่ละเรื่องของผู้แต่งเอาไว้ 7 แบบเรื่อง ดังนี้

1. ความแตกต่างของตัวละครเอก ทั้งทางด้านครอบครัว ฐานะ หรือชาติตระกูล ทำให้ตัวละครต้องฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ นานา โดยที่ผู้แต่งได้กำหนดให้ตัวละครเอกฝ่ายชายและหญิงรักกัน แต่ครอบครัวของตัวละครฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีฐานะหรือชาติตระกูลที่เหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง ทำให้ญาติพี่น้องหรือครอบครัวของฝ่ายที่เหนือกว่าไม่ยอมรับและพยายามขัดขวางความรักของทั้งสอง ตัวละครจึงต้องพยายามฝ่าฟันอุปสรรคของความแตกต่างจนกระทั่งครอบครัวของอีกฝ่ายให้การยอมรับและได้ครองรักกันในที่สุด

2. ตัวละครเอกอ่อนแอถูกทำร้าย ถูกกลั่นแกล้ง โดยผู้แต่งได้กำหนดให้ตัวละครเอกซึ่งอาจจะเป็นฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงถูกกลั่นแกล้งทั้งจากตัวละครอีกฝ่าย บุคคลใกล้ชิด เช่น ญาติพี่น้อง

เพื่อน ที่คอยกลั่นแกล้งทำร้ายตัวละครเอกด้วยความอิจฉาหรือเพื่อหวังผลประโยชน์ที่จะได้รับ รวมถึงพ่อแม่หรือครอบครัวฝ่ายพระเอกหรือนางเอกที่ต้องการให้ตัวละครทั้งสองเลิกรักกัน

3. ตัวละครเอกฉลาด รู้เท่าทันคนจึงสามารถแก้ปัญหาทุกอย่างให้ผ่านพ้นไปได้ด้วยดี โดยกำหนดให้บุคลิกของตัวละครเอกมีความฉลาด มีไหวพริบในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเอง และคนที่ตนเองรักให้สามารถผ่านพ้นปัญหาและวิกฤตชีวิตไปได้ด้วยดี อีกทั้งตัวละครยังมีคุณธรรมยึดมั่นในความถูกต้องและไม่ยอมโอนอ่อนหรือยอมแพ้ให้กับความชั่วร้ายหรือการถูกเอารัดเอาเปรียบทั้งปวง

4. ตัวละครเอกต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต และพยายามต่อสู้กับปัญหาจนประสบความสำเร็จ โดยผู้แต่งจะกำหนดให้ตัวละครต้องเผชิญกับสภาพปัญหาต่าง ๆ เช่น สภาพครอบครัวแตกแยก เป็นเด็กกำพร้า ถูกทอดทิ้งขาดความอบอุ่น ฐานะยากจน หรือสภาพปัญหาที่ตัวละครถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกกดขี่ข่มเหง จนตัวละครต้องพยายามต่อสู้กับสภาวะการณ์ที่บีบคั้นนั้น หรือพยายามดิ้นรนไขว่คว้า สู้ชีวิต จนสามารถก้าวผ่านจุดวิกฤตหรือประสบความสำเร็จในชีวิตได้

5. ตัวละครเอกจมอยู่กับความแค้นเคือง จึงชิงและพยายามแก้แค้นหรือเอาชนะฝ่ายตรงข้าม โดยผู้แต่งได้นำความแค้นของสองครอบครัวที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ แต่ลูกหลานของสองครอบครัวกลับรักกัน ทำให้ลูกหลานต้องทุกข์ทรมานจากความกดดันของทั้งครอบครัวตัวเองและอีกฝ่าย ทั้งยังต้องพยายามฟันฝ่าอุปสรรคความแค้นของต้นตระกูลเพื่อให้ได้ครองรักกัน

6. ความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมรอบตัวอย่างรวดเร็วทำให้ตัวละครต้องปรับตัว ซึ่งผู้แต่งได้กำหนดให้ตัวละครเอกต้องพบเจอกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เช่น จากที่เคยร่ำรวย มีตำแหน่งหน้าที่การงานสูง มีหน้ามีตาในสังคม แต่เกิดความพหุผันในชีวิตทำให้ต้องตกต่ำลงหรือจากที่เคยยากจนก็มีอันให้ร่ำรวยขึ้น ทำให้ตัวละครต้องพยายามปรับตัวซึ่งบางคนสามารถปรับเปลี่ยนตัวเองให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี แต่บางคนกลับจมอยู่กับอดีตไม่สามารถปรับเปลี่ยนตนเองให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ ได้

7. ตัวละครเอกหลงมัวเมาติดอยู่กับกิเลสจนนำพาชีวิตสู่หายนะ โดยที่ผู้แต่งได้กำหนดให้ตัวละครปล่อยตัวปล่อยใจไปกับความลุ่มหลง ยึดติดกับลาภ ยศ สรรเสริญ จนไม่สามารถปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเองได้และนำพาตัวเองสู่หายนะในที่สุด

การวิเคราะห์ตัวละครในวรรณกรรม

ตัวละคร คือ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในวรรณคดีหรือวรรณกรรม โดยตัวละครอาจจะเป็นคนดังที่ปรากฏในวรรณกรรมทั่วไป หรืออาจจะเป็นสัตว์ เป็นเทวดา เป็นภูติผีปีศาจหรือเป็นอะไรก็ได้ตามแต่กวีจะแต่งแต้มหรือกำหนดบทบาทให้กับสิ่งนั้น ๆ เมื่อกวีได้กำหนดบทบาทในเรื่องแล้วก็ถือว่าสิ่งเหล่านั้นคือตัวละครทั้งสิ้น ในการสร้างตัวละครนั้นกวีจะต้องวาดภาพตัวละครให้มีชีวิตจิตใจเหมือนมนุษย์และเป็นบุคคลที่ผู้อ่านรู้จักคุ้นเคยในชีวิต อย่างไรก็ตามตัวละครก็เป็นเพียงบทบาทสมมุติที่คล้ายจะมีจริงแต่จะไม่ใช่มนุษย์จริง ๆ ดังที่ กุหลาบ มลลิกะมาส (2531 : 111-113) กล่าวถึงการพิจารณาตัวละครในวรรณกรรมไว้อย่างน่าสนใจว่า ตัวละคร คือ ผู้มีบทบาทในเรื่องตัวละครอาจเป็นคนหรือเทียบเท่าคนก็ได้ (มีผู้แต่งให้สัตว์ ต้นไม้ ดอกไม้ สิ่งของ ฯลฯ เป็นตัวละคร คิดและมีพฤติกรรมอย่างคน) ศิลปะการสร้างตัวละครมีความสัมพันธ์กับผู้แต่งอย่างยิ่งคือ ผู้แต่งเป็น “ผู้สร้าง” ตัวละครในเรื่องอย่างแท้จริง โดยเป็นผู้ให้ชื่อ กำหนดรูปร่างหน้าตา เพศ วัย กำหนดนิสัยใจคอ บุคลิกภาพ กำหนดบทบาท และกำหนดแม้แต่โชคชะตาให้ตัวละครนั้น ๆ จึงเท่ากับว่าผู้แต่งให้ตัวละครมีตัวตนมีชีวิตอย่างแท้จริง จนผู้อ่านรักหรือชัง สงสาร เห็นใจตัวละครเหล่านั้น โดยตัวละครในเรื่องจะต้องเหมือนมนุษย์ (หรือใกล้เคียงที่สุด) แต่ต้องไม่ใช่มนุษย์จริงคนใดคนหนึ่ง มิฉะนั้นจะกลายเป็นบุคคลจริงในจดหมายเหตุในชีวิตประวัติหรือในพงศาวดารไป ดังนั้นตัวละครจึงต้องมีลักษณะนิสัยใจคอเหมือนมนุษย์แต่ไม่ใช่มนุษย์จริง ๆ เพราะลักษณะนิสัยของตัวละครจะเป็นจุดสำคัญอย่างหนึ่งที่จะทำให้ผู้อ่านประทับใจวรรณกรรมนั้น ๆ ได้

ในการศึกษาพฤติกรรมของตัวละครในแต่ละตัวนั้นผู้วิจารณ์จะต้องศึกษาบทบาทของตัวละครให้เข้าใจอย่างละเอียดถี่ถ้วนก่อน โดยใช้วิธีการสังเกตและใช้ประสบการณ์ในการศึกษา ลักษณะนิสัยของตัวละครจากสิ่งที่กวีได้แสดงออกมาผ่านงานเขียน เช่น พิจารณาจากสิ่งที่ผู้แต่งบรรยายหรืออธิบายบุคลิกภาพของตัวละครนั้น จากคำพูดของตัวละคร บทสนทนาได้ตอบคำถามที่ตัวละครพูดถึงตัวละครอื่นหรือคำถามที่ตัวละครอื่นพูดถึงตัวละครนั้น ๆ สิ่งเหล่านี้จะทำให้ผู้วิจารณ์มองเห็นบุคลิกท่าทางและลักษณะนิสัยใจคอของตัวละครได้ ดังที่ วิภา กองกะนันท์ (2522 : 63-69) กล่าวถึงแนวทางในการศึกษาและการสร้างตัวละครในวรรณคดีไว้ว่า การศึกษาเรื่องคนในวรรณคดีก็เหมือนกับการศึกษาเรื่องราวของคนจริง ๆ ในขั้นแรกก็ต้องเก็บข้อมูลทางชีวประวัติ เช่น จดชื่อ นามสกุล อายุ เพศ เชื้อชาติ สัญชาติ ถิ่นที่อยู่ ภาษาพูด การศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ ทางสังคม ความรู้ ความสามารถพิเศษ ชอบอะไร ไม่ชอบอะไร บิดามารดา คู่ครอง บุตรธิดา ญาติพี่น้อง เพื่อนเป็นใคร อยู่ที่ไหนกันบ้าง เมื่อได้ข้อมูลแล้วเราต้องศึกษาถึงบุคลิกภาพ

เช่น รูปร่าง หน้าตา นิสัยใจคอ ความรู้สึก ทรนสนในเรื่องต่างๆ พฤติกรรมทั้งหมด และสาเหตุของพฤติกรรมนั้นๆ ทั้งนี้เพื่อให้รู้จักบุคคลนั้นให้มากที่สุดเท่าที่วรรณกรรมเรื่องหนึ่งๆ จะบอกให้เราได้ในขณะที่เพียร ละลอกแก้ว (2523 : 206-208) ได้ให้หลักการเกี่ยวกับการประเมินคุณค่าตัวละครและบทสนทนาไว้ว่า ผู้อ่านจะต้องรู้จักตัวละครในวรรณคดีได้ในลักษณะต่างๆ ดังนี้

1. รู้ได้จากคำสนทนากับตัวเองก็ได้

2. ผู้แต่งบรรยายตัวละครให้ผู้อ่านได้รู้จัก เช่น บรรยายหน้าตา เป็นต้น

3. รู้จักได้จากผู้แต่งวางบทบาทของตัวละครเอาไว้ คือ บทบาทอย่างหนึ่งที่บ่งบอกให้เห็นลักษณะของตัวละครได้อย่างหนึ่ง การสร้างลักษณะนิสัยของตัวละครตามความนิยมนั้นถือว่า คนเรามีนิสัยอย่างไรก็จะมีนิสัยอย่างนั้นตลอดไปไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ง่ายๆ การสร้างนิสัยของตัวละครจึงนิยมสร้างให้ตัวละครแต่ละตัวมีนิสัยอย่างเดียว (Flat Character) ซึ่งสร้างได้ง่าย แต่บางคนชอบสร้างให้มีหลายลักษณะ (Round Character)

ในการวิเคราะห์ตัวละครนั้น เกื้อพันธุ์ นาคบุปผา (2521 : 103-106) ได้เสนอแนวทางในการพิจารณาไว้ดังต่อไปนี้

1. รูปลักษณ์ของตัวละคร โดยให้ดูว่าผู้แต่งได้พรรณนาเกี่ยวกับตัวละครนั้นไว้อย่างไร มีลักษณะสูงต่ำ ดำขาว รูปร่างหรือขี้ริ้วขี้เหร่ เกิดในตระกูลใด มีชีวิตความเป็นอยู่และสภาพครอบครัวอย่างไร

2. ลักษณะนิสัยตัวละคร ดูว่าผู้แต่งได้แสดงลักษณะนิสัยของตัวละครได้ชัดเจนมากน้อยเพียงใด ซึ่งโดยปกติแล้วลักษณะนิสัยใจคอของตัวละครนั้นมักจะไม่ได้แสดงออกเพียงด้านเดียวเนื่องจากตัวละครก็เช่นเดียวกับมนุษย์ย่อมมีอุปนิสัยหลายอย่างปะปนกัน ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่ตัวละครกำลังเผชิญอยู่ ณ ขณะนั้น

3. ความเด่นของตัวละคร ดูว่าผู้แต่งใช้ความสามารถอย่างไรที่จะทำให้ตัวละครในสายตาของผู้อ่านเป็นสิ่งที่มีชีวิตชีวาและสมจริง ส่วนใหญ่ผู้แต่งจะใช้ความต้องการของมนุษย์ทั่วไปเป็นแนวทางสร้างตัวละคร เช่น ให้ตัวละครมีอารมณ์ต่างๆ ทั้งรัก โลภ โกรธ หลง ปรารถนา ฯลฯ ทำให้ตัวละครมีลักษณะสมจริงที่ว่าเมื่อคนมีลักษณะนิสัยเช่นนี้ก็ต้องประพฤติปฏิบัติเช่นเดียวกับที่ตัวละครกระทำ เป็นลักษณะสมจริงชนิดที่คล้อยตามเหตุผลของมนุษย์ การกระทำของตัวละครและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นควรมีเหตุผล

4. การเปลี่ยนลักษณะนิสัยตัวละคร เป็นสิ่งที่ไม่ควรทำเพราะจะทำให้ไม่สมจริง แต่ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงลักษณะนิสัยก็ต้องมีเหตุการณ์หรือมีสิ่งใดมาเป็นเหตุให้ตัวละครเปลี่ยนนิสัยไปได้ หรือมิฉะนั้นผู้แต่งก็ต้องใช้กาลเวลาที่ผ่านไปนานพอจะทำให้ตัวละครเปลี่ยนแปลงนิสัยของตนหรือเปลี่ยนนิสัยเพราะแรงบันดาลใจบางอย่าง

ดังนั้นในการวิเคราะห์ตัวละครผู้วิจารณ์จะต้องคำนึงถึงความสมจริงในการสร้างตัวละครให้มากที่สุด ทั้งในเรื่องของบุคลิกลักษณะภายนอก ลักษณะนิสัย และการแสดงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครในสถานการณ์ต่างๆ รวมถึงข้อมูลทุกอย่างของตัวละครในการแสดงพฤติกรรมออกมาในแต่ละบทบาทในแต่ละเหตุการณ์จะต้องเอื้อต่อกันอย่างสมเหตุสมผล

วรรณกรรมกับสังคม

วรรณกรรมเป็นงานเขียนที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อถ่ายทอดเรื่องราว ความรู้สึกนึกคิดต่างๆ ตามจินตนาการของตนผ่านงานเขียน ซึ่งคงเป็นเรื่องยากที่กวีจะหลีกเลี่ยงการหาข้อมูลเหล่านั้นจากสังคม เพราะกวีเป็นส่วนหนึ่งในสังคมจึงมีการรับรู้ประสบการณ์ต่างๆ จากสังคมรอบตัว แล้วนำมาผสมผสานกับจินตนาการของผู้แต่งอีกชั้นหนึ่ง วรรณกรรมกับสังคมจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างกลมกลืนและแยกออกจากกันยากดังที่ วิทย์ ศิวะศรียานนท์ (2531 : 184) กล่าวว่านักประพันธ์เปรียบเหมือนคนสองคนในคนคนเดียวกัน กล่าวคือ นอกจากนักประพันธ์จะเป็นผู้แต่งหนังสือแล้วยังเป็นกลุ่มหนึ่งของกลุ่มนั้น คือเป็นพลเมืองอีกด้วย ดังนั้น นักประพันธ์ย่อมได้รับอิทธิพลจากสังคม ทั้งด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง และสภาพการณ์ของปัจจัยเหล่านี้ ย่อมเป็นสิ่งที่กำหนดแนวคิดของนักประพันธ์

การศึกษาวรรณกรรมกับสังคมเป็นสิ่งที่เอื้อต่อการวิเคราะห์วรรณกรรม ดังที่ เจตนา นาควัชร (2549 : 13-14) แสดงความคิดเห็นเอาไว้ว่า วรรณกรรมเป็นสิ่งผูกพันกับสังคม และเป็นสมบัติร่วมของทุกยุคทุกสมัยทุกถิ่น การศึกษาวรรณกรรมจึงต้องควบคู่กับสังคม ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของวรรณกรรม ผู้ประพันธ์ได้แสดงความคิด ปรัชญา ตลอดจนความจริงในสังคมด้วยความสนใจและความรับผิดชอบ วรรณกรรมจึงมีอิทธิพลต่อสังคม รวมทั้งพลังในสังคมมนุษย์ด้วย ดังนั้นเราจะสามารถเข้าใจวรรณกรรมได้ก็ต่อเมื่อเข้าใจสภาพสังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและจิตสำนึกของสังคมในยุคสมัยนั้น โดยการเข้าใจกระบวนการทางสังคมและวรรณกรรมยังเป็นผลผลิตของปัจเจกบุคคลในสังคมมีส่วนร่วมกัน ทั้งเรื่องสั้นและนวนิยายคือวรรณกรรมรูปแบบหนึ่งที่เชื่อมระหว่างโลกสามมิติกับโลกของความจริง นวนิยายเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของจินตนาการของกวีกับสภาพสังคมที่ซับซ้อนและมีการมองผู้คนในหลายๆ ด้าน ดังที่ กระแสร์ มาลยสภรณ์ และชฎา จิตพิทักษ์ (2528:101-102) กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมไว้ว่า วรรณกรรมย่อมสะท้อนให้เห็นภาพของสังคม เพราะว่าสังคมมีส่วนสร้างจินตนาการและความรู้สึกของนักประพันธ์ วรรณกรรมและสังคมย่อมมีอิทธิพลต่อกัน ความคิดเห็นของกวีอาจเป็นตัวแทนความคิดของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือของ

สังคมทั้งหมดก็ได้ ซึ่งอาจเป็นความคิดที่คล้อยตามหรือรักษาความคิดของสังคมหรือของกวีเองก็ได้

ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมนั้น ตรีศิลป์ บุญขจร (2523 : 6-10) แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. วรรณกรรมเป็นภาพสะท้อนของสังคม ซึ่งการสะท้อนสังคมของวรรณกรรมไม่ได้เป็นการสะท้อนอย่างบันทึกเหตุการณ์ทำนองเอกสารประวัติศาสตร์ แต่เป็นภาพสะท้อนประสบการณ์ของผู้แต่งและเหตุการณ์หนึ่งของสังคม วรรณกรรมจึงมีความเป็นจริงทางสังคม สอดแทรกอยู่ นักเขียนบางคนมีความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นอย่างมาก เขาจะสะท้อนความปรารถนาที่จะปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น วรรณกรรมของเขาฉายให้เห็นสิ่งที่เรียกว่าอุดมการณ์ ซึ่งอาจจะเป็นอุดมการณ์ทางสังคมหรืออุดมการณ์ทางการเมืองก็ได้

2. สังคมมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมหรือต่อนักเขียน เนื่องจากนักเขียนอยู่ในสังคมย่อมได้รับอิทธิพลจากสังคมทั้งด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา ปรัชญาและการเมือง สภาพการณ์ของปัจจัยเหล่านี้ย่อมเป็นสิ่งกำหนดโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ของเขา การพิจารณาอิทธิพลของสังคมต่อนักเขียน ควรให้ความสนใจว่านักเขียนได้รับอิทธิพลจากสังคมมาอย่างไร และเขามีท่าทีสนองตอบต่ออิทธิพลเหล่านั้นอย่างไร

3. วรรณกรรมหรือนักเขียนมีอิทธิพลต่อสังคม นักเขียนที่ยิ่งใหญ่นอกจากมีความสามารถในการสร้างสรรค์วรรณกรรมให้มีชีวิต โน้มน้าวจิตใจผู้อ่านแล้ว ยังเป็นผู้มีทัศนะกว้างไกลกว่าคนธรรมดา สามารถเข้าใจโลกและมองสภาพความเป็นจริงได้ลึกกว่าคนทั่วไปมองเห็น ด้วยทัศนะที่กว้างไกลและลุ่มลึก ภาพที่เขาให้จึงเป็นจริงยิ่งกว่าความเป็นจริง ด้วยเหตุนี้วรรณกรรมที่ยิ่งใหญ่จึงเป็นอมตะ เพราะไม่เพียงแต่จะเสนอภาพปัจจุบันอย่างถึงแก่นของความเป็นจริงเท่านั้น แต่ยังคาดคะเนความเป็นไปในอนาคตได้อีกด้วย

ดังนั้นวรรณกรรมจะเกิดขึ้นโดยเอกเทศไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและชีวิตย่อมไม่ได้ โดยเด็ดขาด เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมย่อมผูกพันกับสังคมและธรรมชาติ มีค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม เป็นเครื่องชี้นำหรือกำหนดแนวทางการประพฤติปฏิบัติ กำหนดความคิด เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกและจินตนาการต่างๆ และในทางตรงกันข้ามวรรณกรรมก็อาจส่งผลกระทบต่อสังคมได้เช่นเดียวกัน โดยอาจเป็นได้ทั้งในด้านอิทธิพลภายนอก เช่น การแต่งกาย หรือการกระทำตามอย่างวรรณกรรม เช่น หญิงไทยสมัยหนึ่งนิยมถักหางเปีย นุ่งกางเกงขาสั้นเหมือน “พมมาน” ในเรื่องบ้านทรายทอง หรือย้อมผมสีแดงเหมือน “จอย” ในเรื่องสลักจิต เป็นต้น และอิทธิพลทางความคิด การสร้างค่านิยม รวมทั้งความรู้สึกนึกคิด ดังเช่น หนังสือเรื่อง “The Social Contract” ของฌัก จาคส์ รูสโซ (Jean Jacques Rousseau) พิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 1762

เป็นหนังสือที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยให้แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีทางรัฐศาสตร์ที่สำคัญ เรียกว่า “เจตนารมณ์ทั่วไป (General Will)” เน้นเรื่องเสรีภาพและสิทธิของมนุษยชาติ ก็คืออำนาจอธิปไตยนั่นเอง ซึ่งถือเป็นหลักการที่สำคัญยิ่งของการปกครองระบอบประชาธิปไตย อิทธิพลของหนังสือเล่มนี้มีส่วนก่อให้เกิดแรงบันดาลใจในการเรียกร้องอิสรภาพของสหรัฐอเมริกาในค.ศ. 1776 และการปฏิวัติในฝรั่งเศส ค.ศ. 1789 - ค.ศ. 1792 และอิทธิพลของหนังสือเล่มนี้ก็ยังคงมีอยู่จนกระทั่งปัจจุบันดังจะเห็นได้จากแนวคิดเรื่องทฤษฎีสัญญาประชาคม (Social Contract Theory) ซึ่งมีนักวิชาการได้นำมาอ้างอิงอยู่เสมอ หลังจากนั้นก็มีวรรณกรรมอีกหลายเล่ม ได้อิทธิพลและสนับสนุนการปกครองตามแนวคิดของรูสโซ เช่น จอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill) นักเศรษฐศาสตร์และนักคิดชาวอังกฤษ ได้เขียนหนังสือ เรื่อง On Liberty โดยเน้นว่ารัฐบาลที่ดีต้องให้เสรีภาพแก่ประชาชน

นอกจากนี้ยังมีผู้แต่งอีกหลายท่านและวรรณกรรมอีกหลายเล่มที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการมีอิทธิพลของวรรณกรรมต่อสังคม ดังที่ พลศักดิ์ จิระโกศิริ (2522 : 148 - 149) กล่าวถึงความคิดของ จอห์น ล็อก (John Lock) ในผลงานชื่อ Two Treatise of Government ว่ามีอิทธิพลอย่างมากต่อนักปฏิวัติชาวอเมริกัน ดังจะเห็นจากคำประกาศอิสรภาพของอเมริกา ดูเหมือนว่าจะลอกข้อความในหนังสือเล่มนี้มาทั้งหมด จะแตกต่างกันเพียงมีการเปลี่ยนแปลงคำศัพท์บางคำเท่านั้น หนังสืออีกเล่มหนึ่งซึ่งมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์อย่างมาก มีส่วนในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม ไม่เพียงแต่เฉพาะประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้น แต่มีอิทธิพลไปในหลายประเทศทั่วโลก นั่นก็คือ หนังสือเรื่อง Das Kapital (Capital) เขียนโดยคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ซึ่งเป็นนักการเมืองและนักปรัชญาชาวเยอรมัน ได้เขียนหนังสือเล่มนี้ในปลายศตวรรษที่ 19 เพื่อเผยแพร่ความคิด อุดมการณ์ทางเศรษฐกิจ ของ มาร์กซ์ หรืออุดมการณ์มาร์กซิสต์ ซึ่งได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง วลาดีมีร์ เลนิน (Vladimir Lenin) อดีตผู้นำของรัสเซียได้นำอุดมการณ์ มาร์กซิสต์มาใช้ปกครองประเทศ ทั้งยังเป็นผู้นำในการเผยแพร่อุดมการณ์นี้ด้วย ซึ่งจะเห็นได้จากการปฏิวัติบอลเชวิค (Bolshevist Revolution) ในรัสเซีย เมื่อ ค.ศ. 1917 และมีผลต่อการเมืองในประเทศจีนมาก ถ้าการปฏิวัติในรัสเซียไม่ประสบผลสำเร็จ การก่อกำเริบของลัทธิมาร์กซ์ในประเทศจีนและประเทศต่างๆ คงล่าช้าไปกว่าความเป็นจริงอีกหลายปี หลังจากนั้นก็มี เจ. วี. สตาลิน (J. V. Stalin) และนิคิตา ครุสชอฟ (Nikita Khrushchev) เป็นผู้สานต่อหรือแม้แต่ประธานาธิบดีซูการ์โน (Sukarno) ของอินโดนีเซียได้นำอุดมการณ์มาร์กซิสต์ มาผสมผสานกับนโยบายชาตินิยม (Nationalism) ตามหลักศาสนาอิสลาม เรียกอุดมการณ์นี้ว่า ปันตจาซิล่า (PantjaSila) จึงกล่าวได้ว่าแนวความคิดของมาร์กซ์มีอิทธิพลต่อแนวความคิดของคน

เกือบทั้งโลก แม้ว่ามาร์กซ์ได้ถึงแก่กรรมไปนานแล้วก็ตาม แต่ความคิดและอุดมการณ์ของเขายังคงมีอยู่ พร้อมกับได้รับการนำมาตีความใหม่แตกต่างกันออกไปในแต่ละสังคมและแต่ละประเทศ

นวนิพันธ์ รัตตากร (2529 : 59 - 61) กล่าวถึงหนังสือเรื่อง Animal Farm ของยอร์จ ออร์เวลล์ (George Orwell) ในราวต้นศตวรรษที่ 19 ที่เขียนขึ้นมาเพื่อล้อเลียนระบบการปกครองแบบเผด็จการภายใต้การนำของสตาลิน ผู้เป็นแรงสำคัญคนหนึ่งในการปฏิวัติของพวกบอลเชวิค (Bolsheviks) ในปี ค.ศ.1917 ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นว่าอุดมการณ์ที่ได้วางไว้อย่างสวยงามอาจถูกนำมาเป็นเครื่องมือครอบงำผลประโยชน์ของคนบางกลุ่มได้ จึงสะท้อนให้โลกได้รับรู้ว่า แม้ในรัสเซียเองก็ยังไม่มีความเสมอภาค ทั้ง ๆ ที่เป็นผู้นำในการเรียกร้องเรื่องความเสมอภาค อิทธิพลของหนังสือเล่มนี้จึงมีผลต่อการต่อต้านระบบเผด็จการมาก นับเป็นหนังสือขายดีเล่มหนึ่ง และได้มีผู้นำไปแปลเป็นภาษาต่างๆเผยแพร่ทั่วโลก มีนักวิจารณ์หลายคนกล่าวว่า หนังสือเรื่องนี้เป็นหนังสือที่ดีและประสบความสำเร็จมากกว่าหนังสือเล่มอื่น ๆ ของ ยอร์จ ออร์เวลล์ ที่ได้เขียนขึ้นเป็นความคิดนอกแบบของบรรดาสัตว์ต่างๆในฟาร์มสัตว์ กิด โคนผู้เป็นนาย ก่อนการปฏิวัติขึ้น ขับไล่ผู้เป็นนายออกไป ดำเนินการปกครองและการงานภายในฟาร์มกันเอง การงานทุกอย่างดำเนินไปด้วยดี ประสบผลสำเร็จ ผู้ตั้งตนเป็นเจ้าคือหมูผู้ซึ่งบรรดาสัตว์ทั้งปวงถือว่าเป็นผู้มีสติปัญญาเฉียบแหลม ฉลาดกว่าสัตว์อื่น ๆ แต่สุดท้ายก็เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย (ภาษาไทยชื่อ ฟาร์มสัตว์ แปลโดย สายธาร)

จากที่กล่าวอ้างข้างต้นจะเห็นได้ว่าวรรณกรรมและสังคมมีอิทธิพลต่อกันอย่างมีอาจแยกออกจากกันได้ ต่างฝ่ายต่างสอดประสานกันอย่างลงตัว ผู้แต่งก็อาศัยสังคมเป็นตัวชี้้นำในการประพันธ์หรือสร้างสรรค์วรรณกรรมอันทรงคุณค่า ส่วนวรรณกรรมเองก็ส่งผลการเปลี่ยนแปลงของสังคมไม่ว่าจะเป็นในส่วนของความคิดความเชื่อและการดำเนินไปของชีวิตมนุษย์ในสังคมแต่ละยุคแต่ละสมัย ดังนั้นการศึกษาวรรณกรรมกับสังคมจึงควบคู่กันไปในลักษณะของภาพสะท้อนซึ่งกันและกันรวมถึงอิทธิพลและผลกระทบต่อกันระหว่างสังคมกับวรรณกรรม

สถาบันทางสังคม

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ที่กล่าวเช่นนั้น เพราะมนุษย์ไม่อาจอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้บนวิถีโลก การดำรงชีพที่มีชีวิตอยู่ทำให้คนต้องการหาอาหาร ต้องการความปลอดภัยในชีวิต ซึ่งความต้องการดังกล่าวเป็นเหตุจำเป็นที่บังคับให้คนต้องมาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จากการรวมกลุ่มในลักษณะง่าย ๆ เช่นนี้ ทำให้คนได้เริ่มคิดและกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่มว่าควรเป็นอย่างไร เพื่อควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม ดังนั้นจึงได้มีการกำหนดว่าในกลุ่มของคนทั้งเพศหญิงและเพศชายจะต้องมีหน้าที่ผลิตอาหาร ผลิตสมาชิกใหม่ โดยให้ความคุ้มครองและสอนให้สมาชิกรู้จักกฎเกณฑ์ที่กลุ่มกำหนดไว้ การที่คนมีความต้องการอยู่รวมกัน

ข้างต้น ตลอดจนได้กำหนดหน้าที่และวางระเบียบแนวปฏิบัติไว้เช่นนี้ ทำให้เกิดเป็นสถาบันทางสังคมขึ้น ซึ่งประยงค์ สุวรรณบุปผา (2537: 63) กล่าวถึงสถาบันทางสังคมไว้ว่า ในสังคมระดับชาติ รัฐย่อมมีองค์กร หรือสถาบันต่าง ๆ ประกอบขึ้นในสังคม โครงร่างกายของคนที่ประกอบด้วยอวัยวะต่าง ๆ ที่สำคัญ เช่น ศีรษะ สมออง โครงสร้างลำตัว หัวใจ มือ และเท้า เป็นต้นฉันใดในสังคมระดับชาติก็ฉันนั้น สังคมย่อมประกอบขึ้นด้วยสถาบันที่สำคัญ ๆ ตามแนวคิดของสังคมปรัชญา โดยสามารถแบ่งสถาบันทางสังคมได้ดังนี้ คือ

1. สถาบันครอบครัว (Family Institution) นับได้ว่าเป็นสถาบันสังคมที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นสถาบันพื้นฐานที่มีบทบาทสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับคนทุกคนในสังคม เป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดค่านิยม วิธีประพฤติปฏิบัติตนและบรรทัดฐานทางสังคมให้แก่สมาชิก รุ่นใหม่ดังนั้นครอบครัวจึงทำหน้าที่หล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคลให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการ ซึ่งสมัช เทียนชัย (2527: 147) ได้แบ่งประเภทของครอบครัวออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.1 ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) เป็นครอบครัวที่มีสมาชิกในครอบครัวประกอบไปด้วย พ่อ แม่ และ ลูกซึ่งครอบครัวลักษณะนี้มักจะพบในสังคมเมือง

1.2 ครอบครัวขยาย (Extended Family) เป็นครอบครัวที่สมาชิกครอบครัวมีมาแต่เดิม โดยอาจจะมีปู่ย่า หรือตายาย หรือญาติคนอื่น ๆ อาศัยรวมกับพ่อแม่และลูกหลาน ซึ่งเป็นครอบครัวใหญ่จะพบในสังคมชนบทและชนเมือง

ปัจจุบันสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก สถาบันทางครอบครัวจึงมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยของสังคม ดังที่ จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ (2540 : 84) กล่าวถึงครอบครัวในสังคมสมัยใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงมากมาย ดังต่อไปนี้

- 1) เปลี่ยนจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยวมาก
- 2) บทบาทของสามีภรรยามีความเท่าเทียมกันมากขึ้น
- 3) มีการแยกกันอยู่เพิ่มมากขึ้น
- 4) สามีภรรยา มีการหย่าร้างกันมากขึ้น
- 5) เด็กในสังคมสมัยใหม่มีความเป็นตัวของตัวเองสูง

2. สถาบันการศึกษา (Educational Institution) การศึกษาเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับคนเรา ในกรณีที่ได้อยู่ร่วมกับผู้อื่นจัดว่าเป็นกิจกรรมพื้นฐานสำหรับคนในสังคม เพราะจำเป็นต้องเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของสังคมรวมทั้งการถ่ายทอดไปยังคนรุ่นต่อไปและเพื่อพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น สถาบันการศึกษาจึงมีหน้าที่ให้การศึกษาแก่คนในสังคมดังที่ ณรงค์ วันดี (2539 : 119) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของสถาบันการศึกษาว่า การให้การศึกษาแก่เยาวชนนับว่ามีความสำคัญ หน้าที่

หรือบทบาททางการศึกษาได้ขยายกว้างขวางออกไปเมื่อสังคมเจริญขึ้นทำให้การศึกษาจึงขยายตัว เกิดเป็นสถาบันการศึกษาขึ้น เช่น โรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย เป็นต้น อย่างไรก็ตามหน้าที่ของสถาบันการศึกษานับว่ามีอยู่หลายประการ ดังนี้

2.1 การอบรมให้รู้ระเบียบของสังคม วัตถุประสงค์สำคัญของการอบรมสั่งสอนในโรงเรียน คือ การถ่ายทอดความรู้และคุณธรรมที่สังคมเห็นว่ามีความจำเป็นและเป็นสิ่งที่ต้องการสำหรับการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

2.2 การจัดสรรบทบาท การศึกษาจะช่วยกระจายให้สมาชิกมีอาชีพ ตำแหน่งอาชีพ การงานแตกต่างกันไปตามลักษณะการศึกษาที่ได้รับ

2.3 การถ่ายทอดวัฒนธรรม คือ การสอนให้คนรุ่นหลังรู้ถึงระบบสัญลักษณ์ของสังคม การถ่ายทอดวัฒนธรรมโดยอาศัยการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้สังคมอยู่รอด เป็นการถ่ายทอดมรดกของสังคมให้แก่เยาวชน

2.4 กำหนดความสามารถเฉพาะทาง ในสถาบันการศึกษาจะทำให้สมาชิกในสังคมได้มีโอกาสเรียนรู้ว่าตนเองมีความสามารถทางใด

2.5 บทบาทในการนำการเปลี่ยนแปลง คือการนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมหรือปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้น

ดังนั้นสถาบันการศึกษาจึงมีส่วนช่วยทำให้มนุษย์มีความรู้ที่จะนำไปพัฒนาสังคม และสามารถประพฤติปฏิบัติตนในสังคมได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม และยังเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมไปยังรุ่นต่อ ๆ ไปได้อีกด้วย เพื่อการรักษาวรรณธรรมอันดีงามให้คงอยู่สืบไป

3. สถาบันการเมือง (Political Institution) เป็นสถาบันที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมกับการเมืองและสถาบันทางการเมืองต้องเป็นแบบแผนให้คนทั่วไปให้การยอมรับในเรื่องของการดำรงชีวิตตามกฎหมายระเบียบของสังคม และให้คนอยู่ในสังคมอย่างสงบสุข ดังที่ จานงก์ อดิวัฒนสิทธิ์ (2540 : 87) กล่าวว่า การเมืองคือกิจกรรมทางสังคมหรือความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ สังคมมีแบบแผนต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกิจกรรมหรือความสัมพันธ์ทางอำนาจและนอกจากนั้นสถาบันการเมืองยังเป็นส่วนหนึ่งของการจัดระเบียบสังคมในฐานะที่ควบคุมสังคมอย่างเป็นทางการ (Formal Social Control) นอกจากนี้ จานงก์ อดิวัฒนสิทธิ์ (อ้างแล้ว) ยังได้ให้ความหมายรัฐกับรัฐบาล ว่าคำว่ารัฐ กับคำว่ารัฐบาล เป็นคำที่มักใช้สลับปนกันอยู่เสมอ คำว่ารัฐหมายถึง รูปแบบของสังคมแบบหนึ่งซึ่งมีอาณาเขตที่แน่นอน และอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาล ส่วนคำว่ารัฐบาล คือกลุ่มหรือองค์กรที่มีอำนาจสูงสุดในการบังคับควบคุมคนในสังคม และถือว่าเป็นตัวแทนของคนทั้งสังคมในการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมอื่น

4. สถาบันเศรษฐกิจ (Economic Institution) มนตรี ศิริจันทร์ขึ้น (2545 : 85-87) ให้ความหมายของเศรษฐกิจว่า เป็นวิธีการในการผลิตสิ่งของ สินค้าและบริการเพื่อที่จะบำบัดความต้องการของมนุษย์และยังจำหน่ายแจกสินค้าและบริการเหล่านั้นไปให้กับผู้บริโภค เพื่อก่อให้เกิดการกินดีอยู่ดี ดังนั้นกิจกรรมทางเศรษฐกิจจึงเกี่ยวข้องกับกรรมวิธีที่จะก่อให้เกิดความมั่งมี การกินดีอยู่ดี หรือเพื่อก่อให้เกิดการมีกินมีใช้ของประชาชน กรรมวิธีการดำเนินการมักขึ้นอยู่กับปรัชญาทางเศรษฐกิจของผู้ที่มีบทบาทอำนาจหน้าที่ทางเศรษฐกิจของสังคมนั้นๆ เพื่อกำหนดว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจควรจะดำเนินไปในรูปแบบใด ซึ่งวิธีการทางเศรษฐกิจทั้งหลายจะเกี่ยวข้องกับความต้องการของมนุษย์ที่มีชีวิตอยู่ที่ต้องกินต้องใช้และแสวงหาผลประโยชน์อยู่ตลอดเวลา ในช่วงชีวิตของคนแต่ละคนในสังคม ในระบบเศรษฐกิจในปัจจุบันมีระบบเศรษฐกิจที่สำคัญต่อกระบวนการทางเศรษฐกิจทั้งในการผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยน และการแจกแจงผลประโยชน์ตอบแทน ทั้งหมดแบ่งออกเป็น 3 ระบบใหญ่ๆ คือ

4.1 ระบบทุนนิยม (Capitalism) เป็นระบบเศรษฐกิจที่ทุกคนมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินและเสรีภาพเต็มที่ที่จะเลือกประกอบอาชีพได้ตามความสมัครใจ จะดำเนินการผลิตและการซื้อขายโดยตนเอง เพื่อให้ได้กำไรอย่างสูงสุด

4.2 ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม (Socialism) เป็นระบบเศรษฐกิจที่รัฐไปควบคุมการผลิตที่สำคัญ และบางครั้งรัฐก็จะเข้าไปดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจแทนเอกชน ถ้ากิจกรรมทางเศรษฐกิจมีความสำคัญต่อประเทศ เช่น การป้องกันประเทศ การสาธารณสุข โภค และบริการสาธารณะ แต่ก็ยังเปิดโอกาสให้เอกชนให้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้

4.3 ระบบเศรษฐกิจแบบคอมมิวนิสต์ (Communism) เป็นระบบเศรษฐกิจที่รัฐเข้าไปควบคุมและดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกอย่าง โดยเอกชนไม่มีสิทธิเป็นเจ้าของทรัพย์สินใดๆ ประชาชนไม่มีเสรีภาพทางเศรษฐกิจทั้งในเรื่องการผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยน ตลอดจนการแจกแจงผลประโยชน์ตอบแทน รัฐเข้าไปควบคุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งหมด จึงทำให้ไม่มีการกำหนดมูลค่าของสินค้า

5. สถาบันศาสนา (Religion Institution) คนในสังคมให้ความเคารพ และนับถือศาสนาของตนเป็นอย่างมาก ดังนั้นศาสนาจึงมีความสำคัญต่อชีวิตของคนในสังคมเพราะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจทำให้คนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังที่ จานงค์ อิดวิฒนสิทธิ์ (2540 : 102) กล่าวถึงสถาบันทางศาสนาว่าเป็นแหล่งรวมหลักความเชื่อและการปฏิบัติทุกอย่างของคนในสังคม กล่าวคือคนในสังคมส่วนใหญ่อยอมรับหลักการระเบียบประเพณีซึ่งเป็นความเชื่อและถือปฏิบัติร่วมกันหรืออย่างหนึ่งอย่างเดียวกันโดยมีการปฏิบัติหน้าที่ที่เกี่ยวกับโลกนี้และโลกหน้า

หน้าที่ทางสังคมของศาสนา

นอกจากศาสนาเป็นสิ่งที่คนในสังคมให้ความเคารพนับถือและเป็นสิ่งที่พึงพอใจแล้ว ศาสนายังมีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมในด้านต่างๆ มากมาย ดังที่ ประยงค์ สุวรรณบุปผา (2537: 168) ได้กล่าวถึงหน้าที่ทางสังคมของศาสนาไว้ดังนี้

- 1) ศาสนากับการช่วยเหลือสังคม เช่น ศาสนาคริสต์ช่วยเหลือคนยากจน ศาสนาพุทธสอนอริหิงสา คือ การไม่เบียดเบียน มีความเมตตา กรุณา เป็นต้น
- 2) ศาสนากับการศึกษา โดยการขยายการศึกษาทางด้านศาสนาให้แพร่หลายออกไปทั่วทุกมุมโลกพร้อมกับการเผยแผ่ศาสนาไปด้วย
- 3) ศาสนากับการให้ทาน ศาสนาได้มีคำสอนให้มีการให้ทาน เพราะถือว่าการให้ทานเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อช่วยเหลือแก่ผู้ที่ยากจนซึ่งเป็นสมาชิกคนหนึ่งคนในสังคม

ศาสนาจึงมีความสำคัญ เปรียบเหมือนเป็นยารักษาโรคทางจิตใจของคนในสังคมให้คนในสังคมอยู่อย่างมีความสุข และไม่เบียดเบียนผู้อื่น

6. สถาบันวัฒนธรรม (Cultural Institution) วัฒนธรรมเป็นวิถีการดำเนินชีวิต ถูกสร้างขึ้นจากผู้คนในสังคมเดียวกัน ร่วมกันใช้ในสังคมนั้นๆ และถ่ายทอดไปยังคนรุ่นหลังเพื่อไม่ให้สูญหายไป จานงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ (2540 : 16) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมว่าเป็นองค์ประกอบพื้นฐานอันเป็นแกนสำคัญอันหนึ่งของสังคมมนุษย์ ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมเป็นแบบแผนในการดำรงชีวิตของคนในสังคม วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมหรือความประพฤติของมนุษย์ในแต่ละสังคม วัฒนธรรมจึงเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในสังคมเดียวกัน และยึดถือเอาวัฒนธรรมเป็นแบบแผนของชีวิตร่วมกัน เช่น ภาษา เครื่องแต่งกาย ขนบธรรมเนียม ประเพณี เป็นต้น

หน้าที่ของวัฒนธรรม

จานงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ (2540 : 16) ได้แบ่งหน้าที่ของวัฒนธรรมไว้ ดังนี้

- 1) วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบัน คนจัดรูปแบบของตัวเองและแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมโดยมีวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบ เช่น รูปแบบของครอบครัว เป็นต้น
- 2) วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดบทบาทความสัมพันธ์หรือพฤติกรรมของมนุษย์ ทั้งนี้โดยผ่านกระบวนการอบรมให้รู้ระเบียบสังคม เช่น กลุ่มครอบครัวซึ่งได้ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมเกี่ยวกับบทบาทตามฐานะตำแหน่งของความสัมพันธ์ทางสังคม อาทิ แบบการมีครอบครัว แบบของการเลี้ยงดูบุตรหลาน และแบบของการแต่งงาน

3) วัฒนธรรมทำหน้าที่ควบคุมสังคม อาจอยู่ในรูปที่เป็นทางการที่อาศัยกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับที่วางไว้หรือตรากฎหมาย เช่น ขนบธรรมเนียมและกฎศีลธรรม เป็นต้น

4) วัฒนธรรมทำหน้าที่เป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่แสดงว่าสังคมหนึ่งแตกต่างไปจากอีกสังคมหนึ่ง วัฒนธรรมเป็นสัญลักษณ์ของสังคมเช่นเดียวกับบุคลิกภาพของคนแต่ละคน ถ้าบุคคลใดแสดงออกในทางนามธรรม เช่น ความเชื่อ ความสนใจ เป็นต้น และรูปธรรม เช่น การนุ่งห่มสวมใส่เสื้อผ้า การประดิษฐ์วัตถุสิ่งของ เป็นต้น ถ้าแสดงออกมาอย่างไรจึงเป็นเสมือนสื่อวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ ออกมา

5) วัฒนธรรมทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม การมีลักษณะวัฒนธรรมเดียวกันของกลุ่มคนในสังคมนั้นทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกเป็นกลุ่มเดียวกัน ก่อให้เกิดความรัก ความหวงแหน และพร้อมที่จะปกป้องวัฒนธรรมของตนให้ยังคงอยู่ต่อไป

กล่าวได้ว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งยึดโยงคนในสังคมให้มีความสามัคคีกัน เป็นเหมือนมรดกทางสังคมที่คนในสังคมต้องปฏิบัติและสืบทอดไปยังบุคคลรุ่นหลังเพื่อที่วัฒนธรรมของตนจะไม่สูญหายไปตามกระแสสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกวัน

ดังนั้นสถาบันทางสังคมจึงมีส่วนสำคัญที่หล่อหลอมพฤติกรรมของคนในสังคมเป็นอย่างมากและเป็นที่สะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมของคนในสังคมได้หลากหลายรวมถึงแสดงให้เห็นถึงความเป็นไปของสังคมในแต่ละยุคสมัยได้อย่างชัดเจน ผู้วิจัยจึงได้นำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ภาพสะท้อนทางสังคมที่ปรากฏในนวนิยายของ ม.ล.ศรีฟ้า มหาวรรณ เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้อย่างครอบคลุมต่อไป

ทฤษฎีทางสังคม

ทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism)

จังก์ อดิวัฒนสิทธิ์ (2540 : 10-14) กล่าวถึงทฤษฎีหน้าที่นิยม โดยสรุปว่า ทฤษฎีนี้เกิดจากแนวความคิดของสเปนเซอร์ (Spencer) โดยมองสังคมว่ามีลักษณะเหมือนอินทรีย์ คือประกอบด้วยส่วนต่างๆ ที่ทำหน้าที่ของตนเพื่อให้อินทรีย์นั้นๆ สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ การดำรงอยู่ของสังคมก็เช่นเดียวกันกับอินทรีย์คือต้องอาศัยการทำหน้าที่ของส่วนต่างๆ ที่ต้องประสานสอดคล้องกันเป็นอย่างดีเหมือนการทำหน้าที่ของอวัยวะส่วนต่างๆ ในร่างกาย การศึกษาตามทฤษฎีหน้าที่จึงต้องเริ่มด้วยการพิจารณาส่วนต่างๆ ของสังคมแต่ละส่วน เช่น ครอบครัว การศึกษา ศาสนา การเมือง เศรษฐกิจ แล้วศึกษาหน้าที่ส่วนต่างๆ นั้น จากนั้นจึงพิจารณาว่าส่วนต่างๆ มี

ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างไร ซึ่งข้อสมมุติพื้นฐานของทฤษฎีหน้าที่ในยุคใหม่ สามารถสรุปได้ดังนี้

1. สังคมเป็นระบบที่ประกอบด้วยส่วนต่างๆ ประสานสอดคล้องกัน
2. ระบบต่าง ๆ ของสังคมมีแนวโน้มที่จะดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง เพราะว่าแต่ละระบบมีกลไกสำหรับควบคุมสมาชิกอยู่ภายในตัวของมันเอง
3. ส่วนต่าง ๆ ของสังคมอาจมีหน้าที่ในทางลบหรือผลเสียต่อสังคม แต่สังคมจะมีการปรับตัวเพื่อแก้ปัญหาได้เองในระยะยาว
4. การเปลี่ยนแปลงของสังคมจะเป็นไปทีละน้อย
5. ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคมเกิดจากการที่สมาชิกส่วนใหญ่ของสังคมมีค่านิยมร่วมกัน ระบบค่านิยมเป็นส่วนที่ดำรงอยู่อย่างมั่นคงที่สุดในระบบสังคม

ทฤษฎีโครงสร้าง – หน้าที่นิยม (Structural & Functionalism Theory)

ทฤษฎีโครงสร้าง – หน้าที่นิยม (Structural & Functionalism Theory) เชื่อว่าโครงสร้างของสังคมเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของสังคม โครงสร้างแต่ละส่วนของสังคมจะมีหน้าที่ของตนเอง และประสานสัมพันธ์กับโครงสร้างอื่นๆ สังคมจึงจะมีดุลยภาพ นักทฤษฎีคนสำคัญ คือ ออกุสต์ คอมท์ (August Comte) เฮอร์เบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) เอมีล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) ทัลคอตท์ พาร์สัน (Talcott Parson) โรเบิร์ต เค. เมอร์ตัน (Robert k. Merton) และ เจฟฟรีย์ อเล็กซานเดอร์ (Jeffrey Alexander) ซึ่ง ัญญา ัญญาวิวัฒน์ (2536 : 26-27) กล่าวถึงทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมโดยสรุปว่า ทฤษฎีนี้ถือว่าสังคมเหมือนสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง ซึ่งมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1. สังคมทุกสังคมต้องมีโครงสร้าง ซึ่งประกอบด้วยส่วนต่างๆ
2. แต่ละหน่วยต่างทำหน้าที่ประสานกัน
3. แต่ละหน่วยต่างปฏิบัติหน้าที่เพื่อความคงอยู่ของสังคม
4. แต่ละหน่วยต่างยึดระบบค่านิยมเป็นแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่หน่วยย่อยสำคัญที่แต่ละสังคมมีอยู่และขาดไม่ได้คือ หน่วยครอบครัว ครัวเรือน การศึกษา เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง และความเชื่อ ฯลฯ ฉะนั้น โครงสร้างสังคมจึงอาจสังเกตเห็นได้จากพฤติกรรมของมนุษย์ที่กระทำไปตามความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีอยู่ในหน่วยย่อยดังกล่าวมาแล้ว

นอกจากนี้ สนิท สมักรการ (2518 : 25-36) ยังได้กล่าวถึงวิธีการศึกษาสังคมตามทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ว่า ตรงกันข้ามกับวิธีการศึกษาตามแนววิวัฒนาการ โดยเป็นวิธีการศึกษาที่สมมุติ

ว่าสังคมอยู่ในสภาพนิ่ง ไม่มีการเปลี่ยนแปลง มุ่งศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับสัมพันธ์ภาพของส่วนต่าง ๆ ซึ่งประกอบเข้าเป็นสังคมโดยรวม หรือเรียกว่าโครงสร้างของสังคม โดยมีความเชื่อว่าภายในสังคมมีการทำหน้าที่อย่างเป็นระบบ เพื่อการดำรงอยู่ของแต่ละสังคม ในการนี้ระบบย่อยต่าง ๆ ภายในสังคมจะปฏิบัติงานต่อเนื่องสอดคล้องประสานกันเพื่อจุดมุ่งหมายสุดท้ายของสังคม หากมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในส่วนหนึ่งส่วนใดจะกระทบถึงส่วนอื่นด้วย

ทฤษฎีบทบาท

บทบาท (Role) ได้แก่ ส่วนที่เคลื่อนไหว (Dynamic) ของสถานภาพ โดยทั่วไปสมาชิกของสังคมมักแสดงบทบาทตามสถานภาพของแต่ละคนในสังคมที่ตนสังกัดอยู่เสมอ ดังที่จามพิศ สัตย์สงวน (2532 : 101) ได้แสดงทัศนะว่า บทบาทคือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่าง ๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคมเพื่อให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้

บทบาท หมายถึง ข้อกำหนดแห่งพฤติกรรมระหว่างบุคคลซึ่งผูกพันกับบุคคลประเภทต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวบางประการ “ประเภท” (Categories) ดังกล่าวคือ “สถานภาพ” (Status) หรือ “ตำแหน่ง” (Position) ทฤษฎีบทบาทได้ใช้ “สถานภาพ” หรือ “ตำแหน่ง” เพื่อหมายถึงส่วนองค์ประกอบต่าง ๆ ของกลุ่มทางสังคมที่ได้รับการจัดระเบียบแล้วจากแนวคิดทฤษฎีบทบาทนั้น นักทฤษฎีบทบาท มีสมมุติธรรม (Assumption) ร่วมกันอยู่สองประการ คือ ประการแรก “บทบาท” เป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้ในกระบวนการปฏิสังสรรค์ทางสังคม ประการที่สอง ในการปฏิสังสรรค์กับคนอื่น บุคคลต้องพิจารณาตนเอง และคนอื่น ๆ ว่าเจ้าของ “สถานภาพ” บางชนิดและเขาได้ใช้สิ่งที่เขาได้เรียนรู้ อะไรเป็น “ความคาดหวัง” (Expectation) ซึ่งผูกพันกับสถานภาพนั้น ๆ เป็นเครื่องแนะแนวทางการกระทำของเขา แนวความคิดทางบทบาทแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ แนวโครงสร้างนิยม และลักษณะแนวปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นิยม

แนวโครงสร้างนิยมมุ่งสนใจเนื้อหาโครงสร้างและหน้าที่ ของสถานภาพสังคมการจัดระเบียบและผลของบทบาทต่าง ๆ ต่อระบบ กล่าวคือ บทบาทจะถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดกฎเกณฑ์ไว้ในสังคมถูกคาดหวังไว้ว่าบุคคลในสถานภาพใดควรมีสถานภาพใด ควรมีบทบาทอย่างไรเมื่อบุคคลเข้าดำรงสถานภาพต่าง ๆ ตามที่คิดว่าเป็นแบบนิยมนิยามที่กำหนดไว้ให้มีบทบาทพฤติกรรมนั้น ๆ

ส่วนในแนวปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นิยม ให้ความสำคัญกับกระบวนการซึ่งบุคคลจะทำความเข้าใจได้ว่า บุคคลอื่นให้ความสำคัญ ความคาดหวังกับตนเองอย่างไรในการที่จะมีบทบาทในสังคมอันจะเกิดขึ้นจากที่บุคคลมีปฏิสังสรรค์ทางสังคมต่อกัน

สังคมมนุษย์ประกอบด้วยกลุ่มคนจำนวนมาก ที่ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ซึ่งกันและกัน ในขณะเดียวกันมนุษย์แต่ละคนก็มีความต้องการของตนเอง ซึ่งถ้าปล่อยให้ไปไปตามความต้องการโดยไม่ควบคุมแล้วย่อมก่อให้เกิดอันตรายต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมได้ สังคมจึงจำเป็นจะต้องจัดระเบียบด้วยการวางแบบพฤติกรรมให้มนุษย์ในสังคมปฏิบัติตาม ซึ่งก็คือการกำหนดบทบาทให้กับบุคคลในสังคมนั่นเอง การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการศึกษาด้านสังคมศาสตร์

สงวนศรี วิรัชชัย (2543: 23 - 24) กล่าวว่าถ้าพิจารณาให้ลึกซึ่งจะพบบทบาทอยู่ 5 ลักษณะ คือ

1. บทบาทตามที่กำหนด หมายถึง บทบาทที่สังคม กลุ่ม หรือองค์การกำหนดไว้ว่าเป็นรูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคม กลุ่ม หรือองค์การนั้น ๆ
2. บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง หมายถึง บทบาทหรือรูปแบบของพฤติกรรมที่ผู้เกี่ยวข้องคาดหวังว่าผู้อยู่ในตำแหน่งจะถือปฏิบัติ
3. บทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง หมายถึง รูปแบบของพฤติกรรมที่บุคคล ผู้อยู่ในตำแหน่งคิดและเชื่อว่าเป็นบทบาทของตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่
4. บทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้อยู่ในตำแหน่งได้ปฏิบัติหรือแสดงออกมาให้เห็น ซึ่งมักจะเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง
5. บทบาทที่ผู้อื่นรับรู้ หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่ผู้อื่นได้รับทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติบทบาทของผู้อยู่ในตำแหน่ง ซึ่งมักจะมีการเลือกรับรู้และรับรู้ที่ผิดไปจากความเป็นจริงได้

สำหรับ เลวิงสัน (Levingson อ้างถึงใน รุ่งทิวา แสงหิรัญ, 2541 : 22) สรุปความหมายของบทบาทไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. บทบาท หมายถึง ปทัสถาน ความคาดหวัง ข้อห้าม ความรับผิดชอบและอื่น ๆ ที่มีลักษณะในทำนองเดียวกัน ซึ่งผูกพันอยู่กับตำแหน่งทางสังคมที่กำหนดให้บทบาทตามความหมายนี้คำนึงถึงตัวบุคคลน้อยที่สุด แต่มุ่งไปถึงการบ่งชี้หน้าที่อันควรกระทำ
2. บทบาท หมายถึง ความเป็นไปของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งที่คิดและกระทำเมื่อดำรงตำแหน่งนั้น ๆ
3. บทบาท หมายถึง การกระทำของบุคคลแต่ละคนที่สัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ แนวทางที่บุคคลพึงกระทำเมื่อดำรงตำแหน่งนั้น ๆ

สำหรับความหมายของบทบาทในทัศนะของคนไทย เช่น ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 520) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง ทำตามบทบาท รำตามบท

อุทัย หิรัญโต (2519 : 250) และ โสภา ชูพิชัยกุล (2522 : 129) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การแสดงออกหรือการกระทำหน้าที่ของบุคคล ซึ่งสมาชิกคนอื่นของสังคมมุ่งหวังให้เขากระทำภายในสถานการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่ง โดยถือเอาฐานและหน้าที่ทางสังคมของบุคคลนั้นเป็นมาตรฐาน

สุพัตรา สุภาพ (2540 : 34) ให้ความหมายว่า บทบาท คือ การปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ของสถานภาพ

ไพฑูย์ ช่างเรียน (2516 : 28) สรุปสาระสำคัญของบทบาทไว้ว่า

1. บทบาทมีประจำอยู่ทุกสถานภาพ
2. วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีในสังคม เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการกำหนดบทบาท

3. การที่บุคคลจะทราบบทบาทได้ต้องมีการขัดเกลาทางสังคม (Socialization)

4. บทบาทจริงที่บุคคลแสดงนั้น ไม่แน่นอนเสมอไปว่า จะเหมือนบทบาทที่ควรเป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคม เพราะบทบาทที่บุคคลแสดงจริงนั้นเป็นผลของปฏิกิริยาแห่งบุคลิกของบุคคลที่ครองสถานภาพร่วมกับบุคลิกของบุคคลอื่นที่มาร่วมพฤติกรรมและเครื่องกระตุ้นต่าง ๆ ที่มีอยู่ในเวลาและสถานที่ที่เกิดการแสดงบทบาท

จากทัศนะเกี่ยวกับความหมายของบทบาทที่นักวิชาการได้กล่าวมาข้างต้น พอจะสรุปความหมายของบทบาทโดยแยกพิจารณาได้ 2 ลักษณะ (วิทยา วรรณศิริ, 2531 : 20-21) คือ

1. การพิจารณาความหมายของบทบาทตามสถานภาพของผู้สวมบทบาท ซึ่งแบ่งออกเป็น

1.1 บทบาทที่เกิดขึ้นตามสถานภาพโดยกำเนิดหรือสถานภาพที่ถูกกำหนดให้พื้นฐานที่สังคมส่วนใหญ่ยึดเป็นหลักสำหรับสถานภาพประเภทนี้ ได้แก่ เพศ อายุ ชาติกำเนิด และผิว ตัวอย่างเช่น ในสังคมไทยนั้น บทบาทของเด็กต้องเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ บทบาทของ ผู้หญิงต้องทำอาหาร ดูแลบ้าน เป็นต้น

1.2 บทบาทที่เกิดขึ้นตามสถานภาพที่ได้มาโดยการแต่งตั้ง หรือโดยความสามารถเป็นสถานภาพที่บุคคลได้รับภายหลัง อันได้แก่ สถานภาพทางการศึกษา สถานภาพทางอาชีพ สถานภาพทางการสมรส สถานภาพความเป็นบิดามารดา สถานภาพทางการเมือง ตัวอย่างเช่น บทบาทของบุคคลภายหลังการสมรส คือ บทบาทของการเป็นสามีภรรยา และอาจจะตามด้วยบทบาทของความเป็นบิดามารดา เป็นต้น

การเรียนรู้บทบาทตามสถานภาพดังกล่าว ทำได้โดยการสังเกตจากผู้ที่มีสมบัติบทบาทในสถานภาพนั้นมาก่อน หรืออาจเป็นข้อกำหนดทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคมที่คนในสังคมนั้นปฏิบัติสืบทอดกันมา อย่างไรก็ตามบทบาทเหล่านี้อาจเปลี่ยนแปลงไปเมื่อสภาพของสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไป

2. การพิจารณาบทบาทตามลักษณะของการแสดงบทบาท หมายความว่า ในระบบสังคมบุคคลต่างแสดงบทบาทซึ่งกันและกัน และจะกำหนดหน้าที่ให้กับตนเองว่า ควรจะแสดงบทบาทหรือพฤติกรรมอย่างไร ในขณะที่ตัวนั้นก็คาดหวังว่าบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งอื่น ๆ ควรแสดงบทบาทหรือพฤติกรรมเช่นไรด้วย ซึ่งการพิจารณาบทบาทในลักษณะนี้อาจแบ่งได้เป็น

2.1 บทบาทที่คาดหวัง ความคาดหวังนี้ย่อมแตกต่างกันไปเพราะคนเราต่างมีความคิดความต้องการต่างกัน ในระบบสังคมทุกชนิดพฤติกรรมทางสังคมของบุคคลได้รับอิทธิพลมาจากความคาดหวังของบุคคล ประการหนึ่งกับความต้องการส่วนตัวของตนเองอีกประการหนึ่ง

2.2 บทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึง พฤติกรรมที่แต่ละบุคคลกระทำจริง ๆ ในการตอบสนองข้อกำหนดต่าง ๆ ในตำแหน่งที่เขาทำดำรงครอบครองอยู่ โดยปกติจะมีช่องว่างที่เป็นความแตกต่างระหว่างบุคคล หรือแบบแผนในบทบาทที่ปฏิบัติจริงซึ่งต้องประกอบด้วย

2.2.1 การรู้จักตนเอง

2.2.2 พฤติกรรมตามสถานการณ์ที่กำหนดให้ ซึ่งเหมาะกับการส่งเสริมฐานะของตนเอง

2.2.3 ภูมิหลังของการกระทำที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น ซึ่งใช้เป็นแบบอย่างเพื่อให้การกระทำเฉพาะอย่างเป็นไปในแนวทางที่ต้องการ

2.2.4 การประเมินผลการกระทำตามบทบาทด้วยตนเองและโดยบุคคลอื่น

สรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง พฤติกรรมของคนที่เกิดขึ้นโดยตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบจะโดยตั้งใจหรือถูกบังคับ แต่เป็นพฤติกรรมแอบแฝง เช่น พ่อแม่รักลูกแต่ตีลูก พฤติกรรมของคนแต่ละคนจะแสดงบทบาทได้หลายอย่าง ในเวลาเดียวกันเราไม่สามารถแสดงได้หลายบทบาทได้ คนที่อยู่ในแต่ละสังคมย่อมแตกต่างกัน ตามปกติเมื่อบุคคลมีสถานภาพใดย่อมแสดงบทบาทให้สอดคล้องกับที่สังคมคาดหวัง สถานภาพเป็นโครงสร้างของสังคม ส่วนบทบาทเป็นพฤติกรรมของบุคคล ดังนั้นบุคคลควรเข้าใจในบทบาทของตนเป็นอย่างดี โดยบทบาทที่เป็นภาระหน้าที่หรือรูปแบบของพฤติกรรมที่บุคคลต้องกระทำเมื่อดำรงสถานภาพใดสถานภาพหนึ่ง หรือตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง ซึ่งการกระทำหรือรูปแบบพฤติกรรมดังกล่าว เป็นผลมาจากความหวังของบุคคลอื่น ๆ ในสังคม รวมทั้งความคิดเห็นของผู้ดำรงตำแหน่ง หรือเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่ และสิทธิของตนตามสถานภาพในสังคม เช่น นายทงมีสถานภาพทางสังคมเป็นครู นายทงย่อมมีบทบาทในการ

อบรมสั่งสอนให้ความรู้แก่นักเรียน นายแดงมีสถานภาพทางสังคมเป็นผู้ใหญ่บ้าน นายแดงย่อมมีบทบาทในการดูแลทุกข์สุขชาวบ้าน ให้ความช่วยเหลือชาวบ้านตามสมควร

ทฤษฎีบทบาท (Role Theory) จะช่วยเป็นกรอบแนวแนวคิดในการศึกษาแบบเรื่องและพฤติกรรมด้านมีดของตัวละครเอกในนวนิยายของ ม.ล. ศรีฟ้า มหาวรรณ ได้อย่างครอบคลุม โดยเฉพาะในเรื่องของโครงสร้าง-หน้าที่นิยมทางสังคมที่มีอิทธิพลในการสร้างสรรค์นวนิยายของ ม.ล. ศรีฟ้า มหาวรรณ นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้วิจัยศึกษาตัวละครได้รอบด้านมากขึ้นและเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตัวละครได้เป็นอย่างดี

ทฤษฎีจิตวิทยา

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์

จิตวิเคราะห์เป็นทฤษฎีหนึ่งที่ใช้ในการศึกษาสภาวะทางจิตใจของมนุษย์ นักจิตวิเคราะห์เชื่อว่า จิตเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดพฤติกรรมมนุษย์ให้แสดงสิ่งต่าง ๆ ออกมา บางครั้งมนุษย์อาจจะแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมาโดยไม่รู้ตัว หรือบางครั้งรู้ตัวแต่ไม่เข้าใจว่าทำไมตัวเองถึงได้แสดงพฤติกรรมเหล่านั้นออกมา นั่นเป็นเพราะแรงผลักดันของจิตที่อยู่ในระดับจิตไร้สำนึก ซึ่งมีมากพอที่จะทำมนุษย์เราไม่สามารถบังคับหรือเก็บกดมันเอาไว้ได้ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการวิเคราะห์แบบเรื่องและพฤติกรรมด้านมีดของตัวละครเอกในนวนิยาย ของ “ม.ล.ศรีฟ้า มหาวรรณ” นั้น เป็นทฤษฎีที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการแสดงพฤติกรรมของตัวละคร รวมถึงอิทธิพลในด้านต่างๆ ที่ทำให้ตัวละครแสดงพฤติกรรมด้านมีดออกมา นั่นก็คือ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic personality theory) ของ ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) โดยมีรายละเอียดดังนี้

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic personality theory) ของซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud)

ซิกมันด์ ฟรอยด์ เป็นผู้เริ่มให้ความสนใจกับจิตไร้สำนึก เขาเปรียบเทียบจิตใจมนุษย์ดังภูเขาน้ำแข็งที่ลอยอยู่ในมหาสมุทร ซึ่งจะมีส่วนที่อยู่เหนือผิวน้ำเป็นส่วนน้อย แต่ส่วนที่อยู่ใต้ผิวน้ำจะเป็นส่วนที่ใหญ่โตมาก เปรียบได้ดังสภาวะจิตที่มีความสำนึกควบคุมเป็นน้ำแข็งที่ลอยอยู่เหนือน้ำ ส่วนสภาวะจิตในระดับจิตไร้สำนึกเหมือนส่วนที่อยู่ใต้ผิวน้ำ อันเป็นที่สะสมองค์ประกอบของจิตไว้มากมาย ฟรอยด์กล่าวว่าพลังจิตไร้สำนึกมีอิทธิพลเหนือจิตสำนึก กระตุ้นเตือนให้ปฏิบัติหรือแสดงพฤติกรรมประจำวันทั่ว ๆ ไป เป็นแรงจูงใจให้เกิดพฤติกรรมไร้เหตุผลและผิดปกตินิยามลักษณะต่างๆ

โครงสร้างบุคลิกภาพ (Structure of Personality)

ศรีเรือน แก้วกังวาล (2544 : 15-16) ได้กล่าวถึงโครงสร้างบุคลิกภาพตามทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ فروยด์ว่าประกอบด้วยพลัง 3 ประการ คือ อิด(Id) อีโก้ (Ego) และซูเปอร์อีโก้ (Superego) ซึ่งพลังทั้ง 3 มีลักษณะเฉพาะตัว แต่ก็มีอิทธิพลต่อกันและการทำงานของพลังเหล่านี้ส่งผลให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมและมีบุคลิกภาพที่แตกต่างกันไปซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. **อิด (Id)** เป็นส่วนที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิดและประกอบไปด้วยแรงขับทางสัญชาตญาณ (Instinct) ที่กระตุ้นให้มนุษย์ตอบสนองความต้องการ ความสุข ความพอใจ ในขณะที่เดียวกันก็จะทำหน้าที่ลดความเครียดที่เกิดขึ้น การทำงานของ Id จึงเป็นไปตามหลักความพอใจ (Pleasure Principle) ที่ไม่คำนึงถึงความเหมาะสมตามความเป็นจริงหรือความถูกต้องดีงาม พลัง Id จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พลังแสวงหาความสุข (Pleasure Seeking Principle) จะเป็นไปในลักษณะของการใช้ความคิดขั้นปฐมภูมิ (Primary Process of Thinking) เช่น เด็กหิวก็จะร้องไห้ทันที เพื่อตอบสนองความต้องการของเขาและส่วนใหญ่มักจะอยู่ในระดับจิตไร้สำนึก
2. **อีโก้ (Ego)** เป็นพลังงานแห่งการรู้และเข้าใจ การใช้เหตุผล การรับรู้ข้อเท็จจริง การแสวงหาวิธีการเพื่อตอบสนองพลัง Id โดยทั่วไปแล้ว Ego จะเป็นส่วนของบุคลิกภาพที่ทำหน้าที่ประสาน Id และ Superego ให้แสดงบุคลิกภาพออกมาเพื่อให้เหมาะสมกับความเป็นจริงและขอบเขตที่สังคมกำหนด โดยมีลักษณะของการใช้ความคิดในขั้นทุติยภูมิ (Secondary Process of Thinking) ซึ่งมีการใช้เหตุผล มีการใช้สติปัญญา และการรับรู้ที่เหมาะสม Ego จึงเป็นส่วนที่อยู่ในระดับจิตสำนึกเป็นส่วนใหญ่
3. **ซูเปอร์อีโก้ (Superego)** เป็นส่วนที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมจรรยา บรรทัดฐานของสังคม ค่านิยม และขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ซึ่งทำหน้าที่ผลักดันให้บุคคลประเมินพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมโนธรรม จริยธรรมที่พัฒนามาจากการอบรมเลี้ยงดู การทำงานของ Superego จะขึ้นอยู่กับหลักแห่งจริยธรรม (Moral Principle) ที่ห้าม ควบคุมและจัดการไม่ให้ Id ได้รับการตอบสนองโดยไม่คำนึงถึงความรู้สึกผิดชอบชั่วดี โดยมี Ego เป็นตัวกลางที่ประสานการทำงานของแรงผลักดันจาก Id และ Superego ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว Superego จะทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกผิด (Guilt Feeling) ที่จะติดตามรบกวนจิตใจของบุคคลเมื่อกระทำการใดที่ขัดต่อมโนธรรมของตนเองและส่วนที่เรียกว่าอุดมคติแห่งตน (Ego-Ideal) ที่พัฒนามาจากการเอาแบบอย่าง (Identification) จากบุคคลที่เคารพรัก เช่น พ่อ แม่ ผู้อบรมเลี้ยงดู และคนใกล้ชิด ทำให้ได้เรียนรู้ว่าสิ่งใดควรประพฤติปฏิบัติ เพื่อจะได้รับการยอมรับและความชื่นชมยกย่องซึ่งทำให้เกิดความสุขใจเมื่อได้ทำตามอุดมคติของตนบางส่วนของ Superego จะอยู่ในระดับจิตสำนึกและบางส่วนจะอยู่ในระดับจิตไร้สำนึก

ขั้นตอนการพัฒนาบุคลิกภาพ

ความต้องการทางด้านร่างกายเป็นความต้องการตามธรรมชาติของมนุษย์ เช่นเดียวกับสัตว์ประเภทอื่น ๆ ความต้องการนี้เป็นพลังชีวิต ทำให้มนุษย์รู้จักแสวงหาความสุข ความพอใจ จากส่วนต่าง ๆ ของร่างกายที่แตกต่างไปตามวัย พัฒนาไปตามลำดับขั้นตอน โดยเริ่มจากแรกเกิด จนถึงสิ้นสุดในวัยรุ่น พัฒนาการนี้เรียกว่า “Psychosexual Developmental Stage” ซึ่ง สติง วงศ์สวรรค์ (2551 : 98-103) ได้อธิบายถึงพัฒนาการตามลำดับขั้น ของ “Psychosexual Developmental Stage” ว่าแบ่งออกเป็น 5 ขั้น ดังนี้

1. **ขั้นความพอใจที่ปาก (Oral Stage)** อายุประมาณตั้งแต่คลอดจนถึง 18 เดือน ความพึงพอใจอยู่ที่ช่องปาก ทารกจะมีสุขในชีวิตด้วยการดูด เคี้ยว กัด เล่นด้วยเสียง หากเกิดความคับข้องใจในวัยนี้ จะทำให้เกิดภาวะที่เรียกว่า “การติดตรึงอยู่กับที่” (Fixation) และมีปัญหาทางด้านบุคลิกภาพ เรียกว่า “Oral Personality” คือ มีลักษณะที่ชอบพูดมาก และมักจะติบหูหรือเหล้า และชอบดูดหรือกั๊กอยู่เสมอ โดยเฉพาะเวลาที่มีความเครียด บางครั้งจะแสดงด้วยการดูดนิ้วหรือดื่มนม ปากกา ซึ่งลักษณะแบบนี้อาจจะชอบพูดจากกลาง เหน็บแนม เสียดสีผู้อื่น
2. **ขั้นความพอใจที่ทวารหนัก (Anal Stage)** อายุประมาณ 18 เดือน ถึง 3 ปี เด็กวัยนี้ได้รับความพึงพอใจทางทวารหนัก คือ จากการขับถ่ายอุจจาระหากเกิดความขัดแย้งในช่วงนี้ อาจจะทำให้เกิด Fixation และทำให้เด็กมีบุคลิกภาพนี้เรียกว่า “Anal Personality” ผู้ที่มีพฤติกรรมแบบนี้ อาจจะเป็นคนที่ชอบความเป็นระเบียบเรียบร้อยเป็นพิเศษ และค่อนข้างประหยัด มัธยัสถ์ หรืออาจมีบุคลิกภาพตรงข้าม คืออาจจะเป็นคนที่ใจกว้าง และไม่เป็นระเบียบ เห็นได้จากห้องทำงานส่วนตัวจะรกไม่เป็นระเบียบ
3. **ขั้นความพอใจที่อวัยวะเพศหรืออวัยวะสืบพันธุ์ (Phallic Stage)** อายุประมาณ 3 - 6 ปี ความพึงพอใจของเด็กวัยนี้อยู่ที่อวัยวะสืบพันธุ์ เด็กมักจะจับต้องอวัยวะเพศ ระยะนี้เด็กผู้ชายมีปมเอดิปปัส (Oedipus Complex) โดยเด็กชายจะพยายามเลียนแบบพ่อ ซึ่งเรียกกระบวนการนี้ว่า “Resolution of Oedipal Complex” ส่วนเด็กหญิงมีปมอีเล็คตรา (Electra Complex) ที่พยายามเลียนแบบ ถือแม่เป็นแบบฉบับ หรือค้นแบบของพฤติกรรมของ “ผู้หญิง”
4. **ขั้นชอบทำอะไรตามลำพังหรือเด็กในวัยก่อนวัยรุ่น (Latency Stage)** อายุประมาณ 6 - 11 ปี เป็นระยะ เด็กเก็บกดความต้องการทางเพศหรือความต้องการทางเพศสงบลง (Quiescence Period) เด็กเริ่มพัฒนาชีวิตสังคมนอกครอบครัว ดังนั้นจึงแสวงหาความพึงพอใจจากการติดต่อกับผู้คนรอบตัวและเพื่อนร่วมวัย เด็กชายมักเล่นหรือจับกลุ่มกับเด็กชาย ส่วนเด็กหญิงก็จะเล่นหรือจับกลุ่มกับเด็กหญิง ทั้งนี้เป็นการสืบเนื่องจากการเลียนแบบและเรียนบทบาททางเพศต่อออกไปจากขั้นที่ 3 ข้างต้นนี้

5. ระยะเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น หรือระยะรัก และพอใจในเพศตรงข้าม (Genital Stage) เริ่มตั้งแต่อายุ 12 ปีขึ้นไป ลักษณะพฤติกรรมทางเพศบรรลุนิติภาวะสมบูรณ์ทำงานได้เต็มที่ มีความต้องการทางเพศ ซึ่งเป็นระยะเริ่มต้นของวัยผู้ใหญ่ เด็กวัยนี้将有ความสนใจในเพศตรงข้าม ขณะเดียวกันก็พยายามประพฤติดนให้สมบทบาททางเพศ โดยเลียนแบบคนเพศเดียวกันที่ตนเองนิยม ในระยะนี้มักจะเห็นชัดเจนว่าเด็กคนใดแสดงบทบาททางเพศผิดปกติ พวกนี้ได้แก่ผู้นิยมแสดงบทบาททางเพศตรงข้ามเพศจริงของตน อีกพวกหนึ่งคือเด็กที่ไม่สนใจบุคคลต่างเพศหรือเป็นเด็กเลียนแบบบทบาททางเพศจากคนต้นแบบที่ผิด

การพัฒนานี้หากบุคคลใดสามารถพัฒนาไปตามลำดับขั้นตอนดังกล่าวได้ด้วยดี ก็จะทำให้บุคคลนั้นมีพัฒนาการทางบุคลิกภาพที่สมบูรณ์ แต่หากไม่เป็นไปดังกล่าวแล้วก็จะเกิดสถานะ “ติดข้องอยู่” (Fixation) โดยอาจจะติดข้องอยู่ขั้นใดขั้นหนึ่งหรือหลายขั้นก็ได้ บุคคลใดติดข้องอยู่ในวัยใดหรือขั้นใด ก็จะยังแสวงหาความพอใจในขั้นที่ติดข้องอยู่ต่อไป แม้ว่าจะผ่านวัยนั้น ๆ ที่เป็นไปตามขั้นตอนมาแล้ว ในเรื่องนี้ ศรีเรือน แก้วกังวาล (2544 : 18) กล่าวว่า สภาพ “ติดข้องอยู่” มีผลต่อพัฒนาการด้านบุคลิกภาพในแง่ลบ แต่บุคคลสามารถเปลี่ยนพลังนี้ให้เป็นบวกได้ หากเขารู้จักปรับตัว กล่าวโดยสรุปแล้ว บุคลิกภาพที่ดี คือ การประสมประสาน การได้รับความพึงพอใจ ตอบสนองแรงกระตุ้นจากส่วนต่าง ๆ ของร่างกายเหล่านั้น ในอัตราส่วนที่เหมาะสมตามวัย การพัฒนาบุคลิกภาพจึงจะสมบูรณ์และเกิดความสุขทั้งสภาพร่างกายและจิตใจ

สัญชาตญาณ

กิตติกร มีทรัพย์ (2554 : 85-91) กล่าวว่าฟรอยด์ได้แบ่งสัญชาตญาณออกเป็น 2 ประเภท คือ สัญชาตญาณเพื่อการดำรงชีวิต (Life Instinct) หรือสัญชาตญาณมุ่งเป็น และสัญชาตญาณเพื่อความตาย (Death Instinct) หรือสัญชาตญาณมุ่งตาย โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. สัญชาตญาณเพื่อการดำรงชีวิต (Life Instinct) หรือ สัญชาตญาณมุ่งเป็น คือ สัญชาตญาณเพื่อเอาชีวิตรอดและการดำรงพันธุ์ เช่น ความหิว ความกระหาย แรงขับทางเพศ สรุปได้ว่าเป็นพลังชีวิต (Libido) ซึ่งสัญชาตญาณในกลุ่มนี้ที่ฟรอยด์ให้ความสนใจมากเป็นพิเศษ คือ สัญชาตญาณเพศ ฟรอยด์เชื่อว่า พฤติกรรมเกือบทุกประเภทของมนุษย์มาจากแรงขับเคลื่อนโดยสัญชาตญาณเพศ อันประกอบไปด้วยความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงและความพึงพอใจที่มนุษย์เราได้รับจากกิจกรรมทางกาย

2. สัญชาตญาณเพื่อความตาย (Death Instinct) หรือสัญชาตญาณมุ่งตาย ฟรอยด์กล่าวว่าในส่วนลึกของจิตได้สำนึกมนุษย์ปรารถนาจะตาย มนุษย์ตระหนักดีว่าเป้าหมายสุดท้ายของชีวิตคือความตาย ลักษณะที่เด่นชัดของสัญชาตญาณนี้คือแรงกระตุ้นให้ก้าวร้าว ทำลาย เป็นความจริงที่มนุษย์ยอมก้าวร้าวต่อตนเอง เช่น ทำให้ตัวเองเจ็บปวดหรือลำบาก และทำต่อผู้อื่น บุคคลจะ

แสดงความก้าวร้าวต่อตนเองมากต่อผู้อื่นน้อย หรือต่อตนเองน้อยต่อผู้อื่นมากนั้นแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล

ความหวาดกังวล (Anxiety)

ความหวาดกังวลเป็นเรื่องที่มนุษย์หลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากความปรารถนาของมนุษย์ไม่ได้รับการสนองสมใจเสมอไป หรือ Ego ไม่สามารถควบคุม Id และ Superego ได้อย่างสมดุลตลอดเวลา ในเรื่องนี้ ศรีเรือน แก้วกังวาล (2544 : 22-23) ได้อธิบายว่า فروยด์ได้แบ่งความหวาดกังวลออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ Reality Anxiety, Neurotic Anxiety และ Moral Anxiety

1. **Anxiety** คือ ความหวาดกลัวสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่อยู่รอบตัวมนุษย์ โดยเป็นต้นกำเนิดของ Reality Neurotic Anxiety และ Moral Anxiety ซึ่งเป็นความกังวลที่เกิดขึ้นกับมนุษย์เราเป็นส่วนใหญ่

2. **Neurotic Anxiety** คือ ความหวาดกลัวตัวเองว่าตนจะไม่สามารถควบคุมสัญชาตญาณได้ จะทำสิ่งที่น่าอับอายขายหน้า จะถูกประณาม ถูกประจานและถูกลงโทษ

3. **Moral Anxiety** คือ ความหวาดกลัวที่เกิดจากความรู้สึกผิดชอบชั่วดี กลวิธีการป้องกันตัว (Defense Mechanism)

فروยด์เชื่อว่ามนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงความกังวล ความขัดแย้ง ความเครียด และความคับข้องใจได้ ภาวะเหล่านี้จะบีบบังคับกดดันจิตใจ มนุษย์จึงพยายามหาทางผ่อนคลายด้วยวิธีการต่างๆ ดังนั้น Ego จึงแสวงหาวิธีการหาทางผ่อนคลายเหล่านี้โดยวิธีการที่เรียกว่า “กลวิธีการป้องกันตัว” (Defense Mechanism) ซึ่งเป็นการปฏิเสธหรือปิดบังความจริง โดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นวิธีการปรับตัวในระดับจิตใต้สำนึกมากกว่าในระดับจิตสำนึก

กลวิธีการป้องกันตัวนั้นมีหลายรูปแบบ ซึ่ง สติต วงศ์สวรรค์ (2551 : 113-116) ได้กล่าวว่า แอนนา ลูกสาวของ ซิกมันด์ فروยด์ ได้รวบรวมชื่อกลวิธีการป้องกันตัว (Defense Mechanism) ไว้ 10 ชื่อ โดยสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. **การเก็บกด (Repression)** หมายถึง การเก็บกดความรู้สึกไม่สบายใจ หรือความรู้สึกผิดหวัง ความคับข้องใจไว้ในจิตใต้สำนึก จนกระทั่งลืมกลไกป้องกันตัว فروยด์กล่าวว่าการเก็บกดเป็นกลไกทางจิตที่อันตรายและแก้ไขยากมาก เพราะถ้าเก็บกดความรู้สึกไว้มากจะมีความวิตกกังวลใจมากและอาจทำให้เป็นโรคประสาทได้

2. **การป้ายความผิดให้แก่ผู้อื่น (Projection)** หมายถึง การลดความวิตกกังวลโดยการป้ายความผิดให้แก่ผู้อื่น กลวิธีการนี้เกิดจากแรงกดดันของ Neurotic Anxiety และ Moral Anxiety ตัวอย่างเช่น ถ้าตนเองรู้สึกเกลียดหรือไม่ชอบใครที่ตนควรจะชอบก็อาจจะบอกว่าคนนั้นไม่ชอบตนเอง บางคนก็โก่งในเวลาสอบก็อาจจะป้ายความผิดหรือใส่โทษว่าเพื่อนโกง เป็นต้น

3. การหาเหตุผลเข้าข้างตนเอง (Rationalization) หมายถึง การปรับตัว โดยการหาเหตุผลเข้าข้างตนเอง โดยให้คำอธิบายที่เป็นที่ยอมรับสำหรับคนอื่น ตัวอย่างเช่น พ่อแม่ที่ดีลูกมักจะบอกว่าการตีทำเพื่อเด็ก เพราะเด็กต้องได้รับการทำโทษเป็นบางครั้งจะได้เป็นคนดี พ่อแม่จะไม่ยอมรับว่าตีเพราะโกรธลูก นักเรียนที่สอบตกก็อาจจะอ้างว่าไม่สบายแทนที่จะบอกว่าไม่ได้ดูหนังสือ บางครั้งจะใช้เหตุผลแบบ “อู้งานเปรี้ยว” เช่น นักเรียนอยากเรียนแพทยศาสตร์แต่สอบเข้าไม่ได้ แต่ได้วิศวกรรมศาสตร์อาจจะบอกว่าเข้าแพทย์ไม่ได้ก็ดีแล้ว เพราะอาชีพแพทย์เป็นอาชีพที่เหน็ดเหนื่อยไม่มีเวลาเป็นของตนเอง เป็นวิศวกรดีกว่าเพราะเป็นอาชีพอิสระ การหาเหตุผลเข้าข้างตนเองแตกต่างจากการโกหก เพราะผู้แสดงพฤติกรรมไม่รู้สึกว่าตนเองทำผิด

4. การชะงักงันของการพัฒนาการ (Fixation) มนุษย์เรานั้นย่อมมีพัฒนาการจากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่งตลอดเวลาตามวัย แต่บางคนไม่ต้องการพัฒนาการด้านใดด้านหนึ่งให้เหมาะสมตามวัย เพราะกลัวว่าถ้าหากมีพัฒนาการก้าวหน้าไปแล้วตนเองจะสูญเสียความมั่นคงทางจิตใจ เช่น เด็กที่อยู่ในวัยควรพูดได้แล้วไม่ยอมพูด เพราะยังต้องการความเอาใจใส่ดูแลจากพ่อแม่ หากพูดภาษาได้แล้วจะต้องช่วยตัวเองมากขึ้น จะได้รับการเอาอกเอาใจจากแม่น้อยลง จึงไม่ยอมพัฒนาภาษาพูด กรณีที่เป็นผู้ใหญ่แล้วแต่ยังมีพฤติกรรมเหมือนเด็กไม่รู้จักโตก็เป็นการใช้กลวิธีแบบ Fixation นี้

5. การถดถอย (Regression) หมายถึง การหนีกลับไปอยู่ในสภาพอดีตที่เคยทำให้ตนมีความสุข เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียด ตัวอย่างเช่น เด็กอายุ 2-3 ขวบที่ช่วยตนเองได้มีน้องใหม่ เห็นแม่ให้ความเอาใจใส่กับน้อง มีความรู้สึกว่ามีแม่ไม่รักและไม่สนใจตนเท่าที่เคยได้รับจะมีพฤติกรรมถดถอยไปอยู่ในวัยทารกที่ช่วยตนเองไม่ได้ต้องให้แม่ทำให้ทุกอย่าง

6. การแสดงปฏิกิริยาตรงข้ามกับความปรารถนาที่แท้จริง (Reaction Formation) หมายถึง กลไกป้องกันตนโดยการทุ่มเทในการแสดงพฤติกรรมตรงข้ามกับความรู้สึกของตนเอง เพราะเหตุจำเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น กลัวเสียหน้า กลัวว่าจะไม่ทัดเทียมผู้อื่น กลัวว่าจะไม่เป็นที่ยอมรับในสังคม ตัวอย่างเช่น แม่ที่ไม่รักลูกคนใดคนหนึ่งอาจจะมีพฤติกรรมตรงข้าม โดยการแสดงความรักมากอย่างผิดปกติ หรือเด็กที่มีอคติต่อนักเรียนต่างชาติที่อยู่โรงเรียนเดียวกัน กลับแสดงพฤติกรรมเป็นเพื่อนที่ดีต่อนักเรียนผู้นั้น โดยทำตนเป็นเพื่อนสนิท เป็นต้น พฤติกรรมเสแสร้งนี้โดยปกติมนุษย์อาจใช้เพื่อแก้ปัญหาชีวิตเป็นครั้งคราว แต่หากบุคคลใดใช้กลวิธีนี้มากและรุนแรงแล้ว เป็นการพัฒนามุคตภาพที่อ่อนแอ เพราะบุคคลนั้นอยู่ในโลกของการหลอกลวงตนเองและหลอกผู้อื่นเสมือนอยู่ในโลกมายาตลอดเวลา สภาพเช่นนี้เป็นภัยต่อสุขภาพจิตเป็นอย่างยิ่ง

7. การสร้างวิมานในอากาศ หรือการฝันกลางวัน (Fantasy หรือ Day dreaming) กลวิธีป้องกันตัวประเภทนี้ เป็นการสร้างจินตนาการหรือมโนภาพเกี่ยวกับสิ่งที่ตนมีความต้องการ

แต่เป็นไปได้ไหม? ฉะนั้นจึงคิดฝันหรือสร้างวิมานในอากาศขึ้น เพื่อสนองความต้องการชั่วขณะหนึ่ง เป็นต้นว่า นักเรียนที่เรียนไม่ดีอาจจะฝันว่าตนเรียนเก่ง มีมโนภาพว่าตนได้รับรางวัล มีคนปรบมือให้เกียรติ เป็นต้น

8. การแยกตัว (Isolation) หมายถึง การแยกตนให้พ้นจากสถานการณ์ที่นำความคับข้องใจมาให้ โดยการแยกตนออกไปอยู่ตามลำพัง ตัวอย่างเช่น เด็กที่คิดว่าพ่อแม่ไม่รัก อาจจะแยกตนปิดประตูอยู่คนเดียว

9. การทดแทน (Displacement) เป็นการระบายอารมณ์โกรธ หรือความคับข้องใจ ต่อคนหรือสิ่งของที่ไม่ได้เป็นต้นเหตุของความคับข้องใจ เป็นต้นว่า บุคคลที่ถูกนายข่มขู่หรือทำให้คับข้องใจ เมื่อกลับบ้านอาจจะใช้กรรยาหรือลูก ๆ เป็นแพะรับบาป เช่น อาจจะมีพฤติกรรมก้าวร้าวต่อกรรยาและลูก ๆ นักเรียนที่โกรธครูแต่ทำอะไรครูไม่ได้ก็อาจจะเลือกสิ่งของ เช่น โต๊ะ เก้าอี้เป็นสิ่งที่แทนที่

10. การเลียนแบบ (Identification) หมายถึง การปรับตัวโดยการเลียนแบบบุคคลที่ตนนิยมยกย่อง ตัวอย่างเช่น เด็กชายจะพยายามทำตัวให้เหมือนพ่อ เด็กหญิงจะทำตัวให้เหมือนแม่ ในพัฒนาการขั้นฟอลลิคของ فروยด์ การเลียนแบบนอกจากจะเปลี่ยนพฤติกรรมให้เหมือนบุคคลที่ตนเลียนแบบแล้ว ยังจะยึดถือค่านิยมและมีความรู้สึกร่วมกับผู้ที่เรเลียนแบบในความสำเร็จหรือล้มเหลวของบุคคลนั้น การเลียนแบบไม่จำเป็นจะต้องเลียนแบบจากบุคคลจริง ๆ แต่อาจจะเลียนแบบจากตัวเอกในละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ โดยมีความรู้สึกร่วมกับผู้แสดง เมื่อประสบความทุกข์ ความเศร้าโศกเสียใจ หรือเมื่อมีความสุขก็จะพลอยเป็นสุขไปด้วย

กลวิธีในการป้องกันตนเองเป็นวิธีการที่บุคคลใช้ในการปรับตัวเมื่อประสบปัญหา ความคับข้องใจ การใช้กลวิธีในการป้องกันตัวจะช่วยยืดเวลาในการแก้ปัญหา เพราะจะช่วยให้อ่อนคลายความเครียด ความไม่สบายใจ ทำให้คิดหาเหตุผล หรือแก้ไขปัญหาคได้

ทฤษฎีบุคลิกภาพ

มนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับบุคลิกภาพที่แตกต่างกันไป ซึ่งบุคลิกภาพที่ปรากฏออกมาของแต่ละบุคคลนั้นขึ้นอยู่กับหลาย ๆ ปัจจัยประกอบกัน อันได้แก่ พันธุกรรม สภาพสังคม สิ่งแวดล้อม รวมถึงจิตใต้สำนึกที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวบุคคล สิ่งเหล่านี้มนุษย์ได้รับการสั่งสมมาตั้งแต่เกิดและค่อย ๆ เรียนรู้จากสังคมจนกลายเป็นบุคลิกภาพส่วนบุคคลที่จะเป็นลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไป แต่ทั้งนี้บุคลิกภาพสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามสถานการณ์ เวลา ประสบการณ์และการเรียนรู้ของบุคคล ดังที่ ศรีเรือน แก้วกังวาล (2544 : 5-6) กล่าวถึง บุคลิกภาพของบุคคลเอาไว้ว่า บุคลิกภาพ เป็นลักษณะเฉพาะตัวของบุคคลในด้านต่าง ๆ ทั้งส่วนภายนอก คือ ส่วนที่มองเห็นชัดเจน เช่น รูปร่าง หน้าตา กิริยามารยาท การพูดจา การแต่งตัว และส่วนภายใน คือ ส่วนที่

มองเห็นได้ยาก เช่น สติปัญญา ความชอบ ความถนัด ความรู้สึก ค่านิยม ความสนใจ ฯลฯ ซึ่งบุคลิกภาพของมนุษย์จะถูกหล่อหลอมและประสบประสานด้วยพันธุกรรม วัฒนธรรม การเรียนรู้ วิธีปรับตัวของบุคคลและสิ่งแวดล้อมที่เป็นนามธรรมและวัตถุธรรม

ในการวิเคราะห์แบบเรื่องและพฤติกรรมด้านมีดของตัวละครเอกในนวนิยาย ของ “ม.ล.ศรีฟ้า มหาวรรณ” นั้น ผู้วิจัยได้เลือกใช้ทฤษฎีบุคลิกภาพเป็นตัวช่วยในการวิเคราะห์พฤติกรรม ของตัวละครอีกทฤษฎีหนึ่ง เพื่อให้ผู้วิจัยสามารถมองพฤติกรรมของตัวละครได้รอบด้านมากยิ่งขึ้น และสามารถเข้าใจสาเหตุในการแสดงออกของพฤติกรรมตัวละครได้ดียิ่งขึ้น ดังนั้นการใช้ทฤษฎี บุคลิกภาพร่วมกับทฤษฎีจิตวิเคราะห์และทฤษฎีบทบาท ซึ่งจะช่วยให้งานวิจัยนี้สมบูรณ์แบบและ น่าเชื่อถือมากขึ้น

ความหมายของบุคลิกภาพ

บุคลิกภาพเป็นลักษณะส่วนรวมของพฤติกรรมเฉพาะบุคคลในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นใน ด้านชีวิตส่วนตัว ด้านกิจกรรมหรือในด้านสังคมต่างๆ ไป ในเรื่องนี้ สติต วงศ์สวรรค์ (2551 : 2) ได้ อธิบายว่า “บุคลิกภาพ” ตรงตามภาษาอังกฤษว่า “Personality” ซึ่งมีรากศัพท์เดิมมาจากภาษา กรีกว่า “Persona” หมายถึงหน้ากาก สำหรับตัวละครที่ใช้ในการสวมเวลาออกแสดงหรือเวลา ออกโรง เพื่อจะแสดงบทบาทตามที่ถูกกำหนดให้ในการเล่นละครของกรีกและโรมันสมัยก่อน ดังนั้น Personality จึงคิดกันว่ามี ความเกี่ยวข้องกันของบุคคล ในขอบเขตของผู้แสดง ผู้ชม ผู้ดู ผู้เห็น ผู้ฟัง จากความหมายเดิมนี้นำมาสู่ความเข้าใจว่า บุคลิกภาพของคนก็เหมือนกับหน้ากากของ ตัวละคร เพราะในชีวิตจริงบุคคลย่อมแสดงพฤติกรรมต่างๆ ในแต่ละสถานการณ์แตกต่างกันไป เช่นเดียวกับตัวละครที่แสดงบทบาทไปตามลักษณะของหน้ากากที่สวม ชีวิตของมนุษย์ที่แสดง บทบาทอยู่ในชีวิตประจำวันเป็นดังละครชีวิต ดังที่ เดโซ สวานนท์ (2518 : 128) ได้กล่าว เปรียบเทียบเอาไว้ว่า บุคลิกภาพของคนเรานั้นก็คือลักษณะของเสื้อผ้าที่เราสวม กิจกรรมการที่เรา แสดงและกิจกรรมต่างๆ ที่เรากระทำ ความสลับซับซ้อนและวิวัฒนาการของโลกทำให้เราต้องแสดง กันคนละหลาย ๆ บทบาท บุคลิกภาพของเราจึงพัฒนาขึ้นเพื่อเป็นแนวทางให้เราเผชิญกับสังคม โลก สร้างเสริมมิตรภาพ ดำรงชีวิตและปฏิบัติการกิจที่ต้องกระทำ

นอกจากความหมายของบุคลิกภาพตามรากศัพท์เดิมแล้ว ในส่วนของความหมายของ คำว่าบุคลิกภาพนั้น ได้มีผู้รู้และนักจิตวิทยาอธิบายและให้ความหมายตามทัศนะของตนไว้ เป็นจำนวนมาก ดังที่ สติต วงศ์สวรรค์ (2551 : 3-4) ได้ยกมากล่าวอ้างในงานเขียนของตนว่า

ชไนเดอร์ (Schneiders) ได้ให้ความหมายของบุคลิกภาพเอาไว้ว่า เป็นกระบวนการสร้าง หรือการรวมคุณลักษณะทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจของบุคคล ตลอดจนความสามารถ ความโน้ม เียง นิสัย อากัปกริยาของแต่ละบุคคลโดยเฉพาะและบุคลิกภาพจะเป็นเครื่องกำหนดปฏิกิริยาของ

บุคคลที่มีต่อตนเองและต่อผู้อื่นและเป็นผลต่อความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อสิ่งแวดล้อม วัตถุ บุคคล และวัฒนธรรมของสังคมที่เขาอาศัยอยู่

เบอร์นาร์ด (Bernard) กล่าวว่า บุคลิกภาพเป็นผลรวมทั้งหมดของท่าทางรูปร่างลักษณะทางกาย พฤติกรรมที่แสดงออก แนวโน้มการกระทำ ขอบเขตความสามารถทั้งที่ซ่อนเร้นอยู่ภายในและที่แสดงออกมาให้เห็น

รัช (Ruch) ให้ความเห็นว่า บุคลิกภาพของคนประกอบด้วย ลักษณะภายนอก พฤติกรรมที่แสดงออกในสังคมของเขาและความรู้สึกของบุคคลนั้นต่อตนเอง

ออลพอร์ต (Gordon W. Allport) กล่าวว่า บุคลิกภาพ คือ ลักษณะส่วนรวมของแต่ละบุคคล ที่เป็นเอกภาพอันประกอบไปด้วยลักษณะทางกายและทางจิตใจ ระบบทางกายและจิตนี้เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมในการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งแต่ละคนมีแตกต่างกันไป

ฮาร์ทแมน (Hartman) สรุปว่า บุคลิกภาพ คือ ส่วนรวมทั้งหมดที่บุคคลแสดงออกโดย กิริยาอาการ ความนึกคิด อารมณ์ นิสัยใจคอ ความสนใจ การติดต่อกับผู้อื่น ตลอดจนรูปร่างหน้าตา การแต่งกายและความสามารถในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น

ฮิลการ์ด (Hilgard) เสนอว่า บุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะส่วนรวมของบุคคลแต่ละคน อันเป็นแนวทางในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ซึ่งแต่ละคนจะมีรูปแบบของการแสดงออกทางพฤติกรรมต่างๆ กัน

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546 : 629) ได้ให้ความหมายของบุคลิกภาพ ว่า หมายถึง สภาพนิสัยจำเพาะคน

พงศ์อินทร์ สุขขจร (2517 : 217) กล่าวว่า บุคลิกภาพ คือ การรวมคุณลักษณะต่างๆ ของคน อันประกอบด้วยรูปร่างลักษณะ และพฤติกรรมหรือจริตกิริยาที่เป็นเครื่องล่อนิสัยของคนๆ หนึ่ง ซึ่งแสดงออกมาให้คนอื่นได้เห็น

จากความหมายของบุคลิกภาพดังกล่าวจึงสามารถสรุปได้ว่า บุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะส่วนรวมของพฤติกรรมเฉพาะบุคคล ทั้งลักษณะภายนอก ภายใน และปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อความรู้สึกของผู้ที่ได้พบเห็น

ทฤษฎีบุคลิกภาพของนักจิตวิทยา

ทฤษฎีบุคลิกภาพเป็นคำอธิบายเกี่ยวกับโครงสร้าง เป็นทฤษฎีที่อธิบายสรุปลักษณะโครงสร้างและการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลอย่างเป็นระบบมีระเบียบ พยายามให้ทราบถึงลักษณะโดยธรรมชาติของบุคลิกภาพ ซึ่งจะช่วยให้เราสามารถเข้าใจและทำนายพฤติกรรมได้ ทำให้เรามองเห็นลักษณะที่คงตัว (Consistency) และลักษณะทั่วไป (Generality) โดยจะทำให้เราทำนายได้ว่าบุคคลจะประกอบพฤติกรรมอะไรบ้างเมื่อเกิดเหตุการณ์ทำนองนั้นๆ

ทฤษฎีบุคลิกภาพมีอยู่หลายทฤษฎี เพราะบุคลิกภาพเป็นเรื่องกว้างขวาง ซับซ้อน ไม่มีทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งสามารถอธิบายบุคลิกลักษณะได้ครบทุกด้าน ต่างเน้นละเอียดไปคนละด้าน ต่างก็ศึกษาลักษณะแง่มุมต่างกัน แต่ถึงแม้จะมีหลายทฤษฎีในการอธิบายบุคลิกภาพก็ยังคงมีลักษณะกว้าง ๆ อยู่นั่นเอง ซึ่งในระยะหลังนี้นักจิตวิทยาบุคลิกภาพได้หันมาสนใจกับทฤษฎีที่มุ่งศึกษาลักษณะพฤติกรรมที่จำกัควงแคบเข้ามา แต่ถึงแม้ว่าทฤษฎีบุคลิกภาพจะมีอยู่หลากหลายทฤษฎี แต่ก็มีจุดมุ่งหมายพื้นฐานร่วมกันว่า บุคลิกภาพนั้นเป็นผลรวมมาจากพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ

ในความหลากหลายของทฤษฎีบุคลิกภาพนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกทฤษฎีบุคลิกภาพของนักจิตวิทยาบุคลิกภาพมาบางท่านเพื่อให้เหมาะสมกับการวิเคราะห์แบบเรื่องและพฤติกรรมด้านมีดของตัวละครเอกในนวนิยาย ของ “ม.ล.ศรีฟ้า มหาวรรณ” อันได้แก่ ทฤษฎีบุคลิกภาพตามแนวคิดของ คาร์ล จี จุง (Carl G. Jung), ทฤษฎีแบบบุคลิกภาพของแฮนส์ ไอแซก (Hans Escnck), ทฤษฎีบุคลิกภาพตามแนวคิดของอัลเฟรด แอดเลอร์ (Alfred Adler) และทฤษฎีของคาร์เรน ฮอร์นีย์ (Karen Horney) โดยมีรายละเอียดดังนี้

ทฤษฎีบุคลิกภาพตามแนวคิดของ คาร์ล จี จุง (Carl G. Jung)

คาร์ล จี จุง (Dr. Carl G. Jung) เป็นนักจิตแพทย์และนักจิตวิทยาชาวสวิส ในด้านของทฤษฎีบุคลิกภาพของจุงนี้ ศรีเรือน แก้วกังวาล (2544 : 26-228) ได้กล่าวเอาไว้ว่า โครงสร้างบุคลิกภาพของจุงมีระบบสำคัญ 6 ระบบด้วยกัน คือ อีโก้ (Ego); ความไร้สำนึกส่วนบุคคล (Personal Unconscious) ความไร้สำนึกกรวม (Collective Unconscious) เพอร์โซนา (Persona) แอนิมา (Anima) และ เซโดว์ (Shadow) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. อีโก้ (Ego) คือส่วนของจิตที่รู้สึก ประกอบด้วยการรับรู้ ความจำ ความคิด และถือว่า อีโก้ (Ego) นี้เอง เป็นศูนย์กลางของบุคลิกภาพ
2. ความไร้สำนึกส่วนบุคคล (Personal Unconscious) คือประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เคยรู้สำนึกมาแล้วครั้งหนึ่งแต่ถูกเก็บกดถูกลืม หรือถูกไม่นำพาเสีย ในเวลาต่อมาความไร้สำนึกนี้ยังมีทางที่จะถูกเรียกให้คืนกลับมาสู่จิตภาครู้สำนึกหรืออีโก้ได้
3. ความไร้สำนึกกรวม (Collective Unconscious) คือแหล่งเก็บความจำต่าง ๆ ในอดีต ซึ่งเป็นความจำอันเป็นมรดกของเชื้อชาตินั้น ๆ ความไร้สำนึกกรวมนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่ได้รับเป็นมรดกถ่ายทอดให้สำหรับทุกชีวิตตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิกันมาเลยทีเดียว
4. เพอร์โซนา (Persona) เป็นด้านหนึ่ง มุมหนึ่งของตัวเรา ซึ่งเราเลือกแสดงออกในสังคมหรือว่าเพอร์โซนานั้นคือหน้ากาที่เราสวมแสดงตามบทบาทที่ตัวเราได้รับ

5. แอนิมา (Anima) จุงเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีลักษณะความเป็นชายและหญิงอยู่ในตัวทั้งทางกายภาพ อารมณ์ และจิตใจ จุงเรียกลักษณะชายว่า Anima และลักษณะหญิงว่า Animus

6. เซโดว์ (Shadow) คือความระลึก นึกคิด ที่ติดตัวมาเหมือนเงาตามตัว

ส่วน สถิต วงศ์สวรรค์ (2551 : 61-67) กล่าวถึงทฤษฎีบุคลิกภาพของจุงเอาไว้ว่า จุงได้จำแนกบุคลิกภาพตามลักษณะที่เกี่ยวข้องกับสังคมหรือตามลักษณะการดำเนินชีวิตไว้ ซึ่งสามารถกล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

1. ประเภทเก็บตัว (Introvert) เป็นบุคลิกประเภทชอบอยู่โดดเดี่ยว ชอบอยู่ตามลำพัง ชอบแยกตัวออกจากสังคม ชอบทำงานคนเดียว ใช้ความคิดของตนเองเป็นหลักในการสำรวจตนเอง ควบคุมตนเอง คิดและสนใจเฉพาะเรื่องของตน มักเก็บความทุกข์ไว้กับตนเอง เก็บความรู้สึกเก่ง ไม่ค่อยจะแสดงออก จะหาอะไรจะมีความกดดันทางอารมณ์ มีลักษณะเป็นหนอนหนังสือ ไม่ชอบสังคม ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง เปลี่ยนแปลงยาก ชอบทำอะไรตามระเบียบ กฎเกณฑ์แบบแผนของสังคม มีหลักการที่แน่นอนในการที่จะควบคุมตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเองสูงมาก ทำอะไรมักขึ้นกับการตัดสินใจของตนเองเป็นใหญ่ ถือความคิดของตนเองเป็นใหญ่ มักทำหรือคิดโดยผูกพันกับตนเองมากกว่าคนอื่นหรือสิ่งแวดล้อม สนใจแต่เรื่องของตนเองมากกว่าสิ่งอื่นหรือบุคคลอื่นที่อยู่รอบข้าง ชอบนั่งคิด ชอบฝัน เก็บความรู้สึก ไม่แสดงอารมณ์ ไตร่ตรองแล้วจึงทำ ปรับตัวได้ค่อนข้างยาก เห็นแก่ตัว ถ้ามีความรู้สึกขัดแย้ง จะเกิดความคับข้องใจจะปรับตัวในรูปการถดถอย (Withdrawal) การหลบหนีแยกตัวออกจากสังคม มักเป็นคนเก็บตัว เป็นพวกที่มีความคิด ความรู้สึกทางใจและการกระทำหรือพฤติกรรมต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องของตัว ไม่ค่อยจะคำนึงถึงความจริงของโลกภายนอก

2. ประเภทเปิดเผย หรือประเภทชอบสังคมหรือประเภทแสดงตัว (Extravert) บุคลิกประเภทแสดงตัวนี้ชอบเด่นชอบดัง แต่งตัวดีพิถีพิถัน เป็นคนเปิดเผย ชอบการเปลี่ยนแปลงพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ใหม่อยู่เสมอ ชอบเผชิญหน้ากับปัญหาต่างๆ ชอบทำอะไรโดยไม่วางแผนล่วงหน้า ชอบพาตัวเองไปพัวพันกับสิ่งแวดล้อมหรือกับบุคคลอื่นโดยทั่วไป ไม่ชอบอะไรที่ซ้ำซากจำเจ สามารถเปลี่ยนแปลงลักษณะนิสัยของตนเองได้ง่ายเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป สนใจสิ่งต่างๆ อย่างแต่ความสนใจไม่ค่อยยั่งยืน ชอบความตื่นเต้น มีอารมณ์อ่อนไหวรวดเร็ว การแสดงออกของอารมณ์ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นดีใจ เสียใจ เศร้า โกรธ ปรับตัวเก่งมีความเป็นมิตร ชอบแสดงตน ชอบอยู่ในหมู่เพื่อน ชอบแสดงความรู้สึก ชอบทำกิจกรรม ไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอนตายตัวในการปรับตัวและปฏิบัติตน ถ้าเกิดความคับข้องใจจะปรับตัวในรูปแบบของความก้าวร้าว (Aggression) มักปรับตัวด้วยวิธีชดเชย มีอุปนิสัยที่เปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์

ที่เหมาะสม พุดคุยเก่ง ใ้อวด ชอบบังคับข่มขู่ให้คนอื่นทำตามใจตนมีอำนาจเหนือคนอื่น ชอบเป็นหัวหน้า เจ้ากี้เจ้าการในเรื่องต่างๆ ปากคอเราะร้าย ทำอะไรมักจะโง่งมงาย ตื่นตูม จี้เกรงใจ จึงไม่ค่อยเป็นตัวของตัวเอง คนประเภทนี้ถ้าเกิดผิดปกติขึ้นมา มักเป็นโรคจิตประเภทที่เรียกว่ามานิก ดีเพรสซีฟ (Manicdepressive Psychosis) หรือโรคไซคลอยด์ (Cycloid) เกี่ยวกับการสับสนทางจิต ประเดี๋ยวตื่นตื่นพลุ่งพล่าน ประเดี๋ยวเศร้าสร้อยหงอยเหงา บางทีอาจเป็นฮิสทีเรีย คือการขัดแย้งในใจอย่างรุนแรงก็ได้

ส่วนบุคคลที่ไม่สามารถจัดเข้าอยู่ในประเภทใดประเภทหนึ่งอย่างแท้จริงได้ บางครั้งก็มีลักษณะเก็บตัว แต่บางครั้งก็ชอบสมาคม ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นพวกที่อยู่กลางๆ พวกนี้มีบุคลิกภาพแบบกลางๆ คือพวกที่อยู่ระหว่างพวกที่ถือตัวเองเป็นศูนย์กลางและพวกที่ถือสังคมเป็นศูนย์กลาง เป็นพวกหางแถวของพวกที่ 1 กับพวกหัวแถวของพวกที่ 2 เป็นบุคลิกภาพที่มีลักษณะปะปนกัน เป็นแบบถือตัวเองบ้างถือสังคมบ้าง อยู่คนเดียวก็ไม่เบื่อคร้อน อยู่กับคนหมู่มากก็สบายดี บุคคลประเภทนี้ไม่อาจแบ่งแยกบุคลิกภาพทั้งสองประเภทนี้จากกันได้อย่างเด็ดขาด มีลักษณะทั้งสองอย่างคละเล้ากัน ไม่เก็บตัวหรือแสดงตัวมากเกินไป จึงเรียกบุคคลที่มีบุคลิกภาพกลางๆ ไม่นิยมเอียงในลักษณะใดลักษณะหนึ่งโดยเฉพาะว่า บุคลิกภาพแบบกลาง ๆ (Ambivert)

จากสองแบบบุคลิกภาพหลักดังกล่าว จึงยังได้ขยายแบบย่อยออกไปเป็นแปดแบบด้วยกัน ซึ่งทำให้ละเอียดมากขึ้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. แบบเอกชทราวิท ชนิดมีความคิดเป็นตัวนำ ได้แก่ผู้ที่มีความสนใจในความจริงที่เป็นตัวเป็นตนหรือที่เรียกว่าเป็นรูปธรรมมากกว่าที่จะสนใจในเรื่องที่เป็นนามธรรม บุคคลประเภทนี้จะตัดสินใจบนรากฐานของข้อเท็จจริง มากกว่าที่จะตัดสินใจตามความรู้สึกนึกคิดของตัวเอง
2. แบบอินโทรวิท ชนิดมีความคิดเป็นตัวนำ ได้แก่ผู้ที่มีความสนใจในตัวเรื่องที่เป็นนามธรรมมากกว่าในสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น สนใจในเรื่องของวัฒนธรรมภาษาเป็นพิเศษ
3. แบบเอกชทราวิท ชนิดมีความรู้สึกเป็นตัวนำ ได้แก่ผู้มีแนวโน้มที่ถือเอาอารมณ์ของตนเป็นแนวทางชีวิต สนใจเรื่องราวของผู้อื่นมากเป็นพิเศษ และเสาะแสวงแต่สิ่งที่ทำให้มีความสุขสบายแก่ตนเป็นที่ตั้ง
4. แบบอินโทรวิท ชนิดมีความรู้สึกเป็นตัวนำ ได้แก่ผู้ที่มีอารมณ์รุนแรง แต่เก็บกดเอาไว้ภายใน
5. แบบเอกชทราวิท ชนิดที่มีสัมผัสเป็นตัวนำ บุคคลประเภทนี้ชอบสัมผัสสิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ เขามักจะถือเอาเงินตราเป็นพระเจ้าและเชื่อว่าเงินสามารถบันดาลสิ่งใหม่ ๆ ให้แก่เขาได้เสมอ

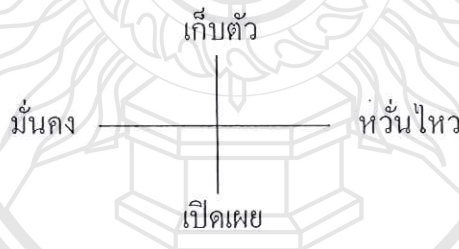
6. แบบอินโทรเวท ชนิดที่มีสัมผัสเป็นตัวนำ ได้แก่ผู้ที่ชื่นชมในสัมผัสต่างๆ ได้ด้วยตัวคนเดียว ไม่จำเป็นต้องอาศัยบุคคลอื่นเป็นตัวประกอบ

7. แบบเอกซทราเวท ชนิดมีญาณวิธีเป็นตัวนำ ได้แก่พวกเลือกคบค้าสมาคม สังสรรค์กับผู้คนทั่วไป โดยอาศัยญาณวิธีของตนเป็นตัวการตัดสินใจ

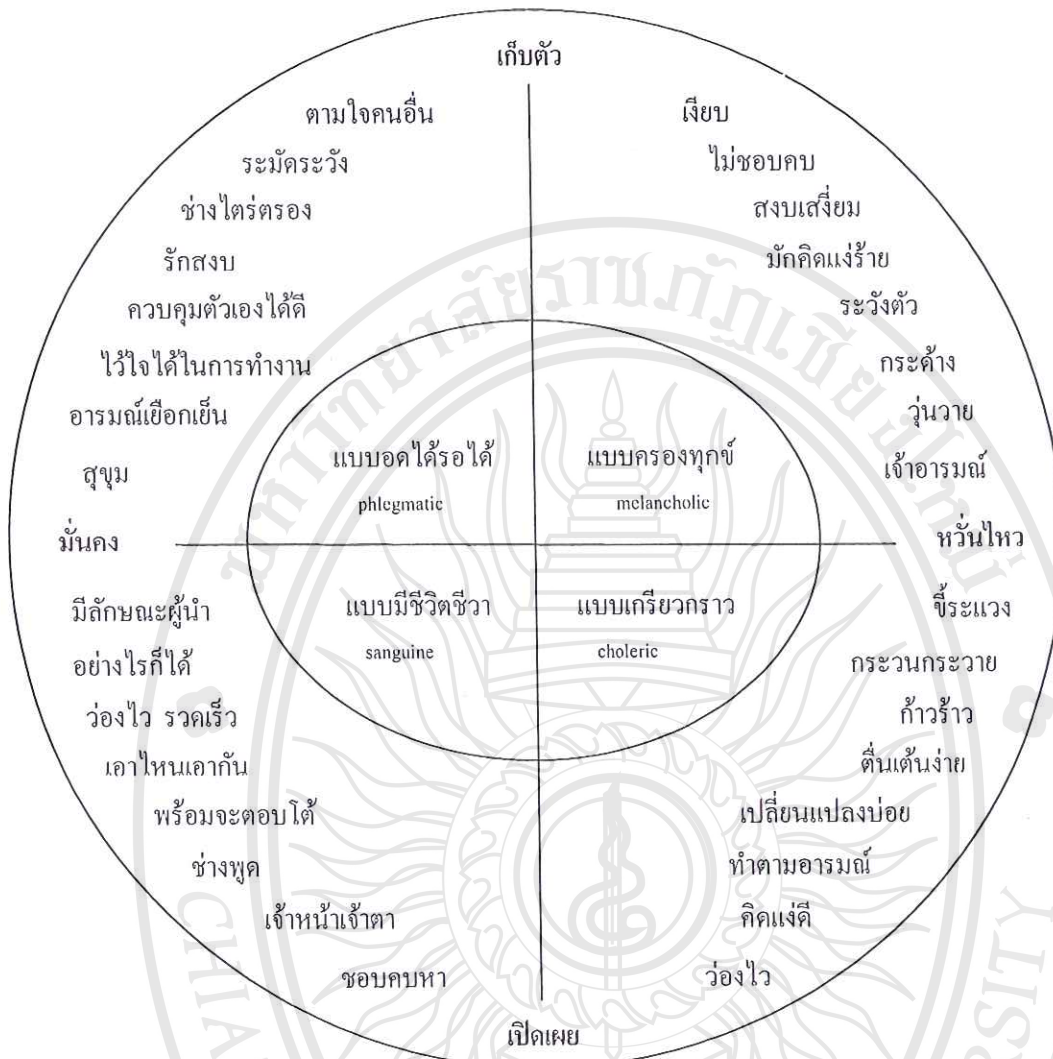
8. แบบอินโทรเวท ชนิดมีญาณวิธีเป็นตัวนำ บุคคลประเภทนี้ยึดถือเอาแรงคลไจภายในของตนเป็นที่ตั้ง แต่เก็บตัวไม่แสดงออกเหมือนที่ใจต้องการ

ทฤษฎีแบบบุคลิกภาพของเฮนส์ ไอแซก (Hans Esenck)

สถิติ วงศ์สวรรค์ (2551 : 67-69) อธิบายถึงทฤษฎีของเฮนส์ ไอแซก (Hans Esenck) ว่า ไอแซกได้นำการศึกษาของคาร์ล จี จุง (Carl G. Jung) มาค้นคว้าต่อและปรับปรุง โดยวิธีวิเคราะห์ตัวประกอบ ไอแซกได้นำทฤษฎีสองมิติ คือ มิติเปิดเผย - เก็บตัว มาผสมกับอีกมิติหนึ่งคือ มั่นคง-หวั่นไหว คือเพิ่มมิติความไวของอารมณ์เข้ามา เนื่องจากเห็นว่าอารมณ์มีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับปฏิกิริยาที่บุคคลจะแสดงออก พวกที่มั่นคงจะสามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี ไม่ตื่นตื้นง่าย สงบและสม่ำเสมอ ส่วนที่หวั่นไหวอารมณ์จะเปลี่ยนแปลงง่าย หงุดหงิด ใจน้อย กังวล อยู่ไม่เป็นสุข เมื่อไอแซกนำเอาสองมิติมาวางทับกันเป็นแกนนอนและแกนตั้งจึงเผยบุคลิกภาพ 4 แบบ ดังนี้

1. เก็บตัวอย่างมั่นคง Stable introvert แบบอดใจรอได้ (Phlegmatic)
2. เก็บตัวอย่างหวั่นไหว Unstable introvert แบบครองทุกข์ (Melancholic)
3. เปิดเผยอย่างมั่นคง Stable extravert แบบมีชีวิตชีวา (Sanguine)
4. เปิดเผยอย่างหวั่นไหว Unstable extravert แบบเกรี้ยวกราว (Choleric)

แผนภูมิที่ 2.1 : แบบบุคลิกทั้งสี่ของไอแซกส์ เก็บตัวมั่นคง เก็บตัวห้วนใจ เปิดเผยมั่นคง เปิดเผยห้วนใจ
ที่มา : สถิตี วงศ์สวรรค์ (2551 : 69)

ทฤษฎีบุคลิกภาพตามแนวคิดของอัลเฟรด แอดเลอร์ (Alfred Adler)

อัลเฟรด แอดเลอร์ (Alfred Adler) ชาวเวียนนาประเทศออสเตรีย เป็นศิษย์ของฟรอยด์ แต่แยกมาตั้งสกุลของตนเอง ชื่อว่า Individual Psychology มาตั้งรกรากเผยแพร่งานทฤษฎีของเขาในสหรัฐอเมริกา

แสงสุริย์ สำอางกุล (2534 : 7-21) ได้กล่าวถึงอิทธิพล 2 ประการ ที่มีต่อการสร้างบุคลิกภาพ ตามทฤษฎีของแอดเลอร์ ดังต่อไปนี้

1. เกี่ยวกับสิ่งที่เข้ามาแต่กำเนิด (Organism) แอดเลอร์มีความเห็นว่ามนุษย์ ในขณะที่ยังเป็นเด็กต้องอยู่ท่ามกลางผู้ใหญ่ ซึ่งมีอิทธิพลเหนือตนทุกอย่าง เด็กย่อมจะเกิด “ความรู้สึกน้อย”

เป็นธรรมดา ความรู้สึกด้อยนี้ทำให้มนุษย์ต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อลบล้างและเพื่อให้ตนมีฐานะเท่าเทียมกับผู้อื่นในที่สุด ในทางปฏิบัติแอดเลอร์ได้ย้ำถึงความรู้สึกเกี่ยวกับสังคม หรือความสนใจในสังคม ซึ่งเป็นศัพท์เฉพาะของแอดเลอร์เอง โดยอธิบายว่า “ความรู้สึกเกี่ยวกับสังคมหรือความสนใจในสังคมนั้นแหละเป็นตัวสำคัญที่สุดในพัฒนาการของเด็ก

การวินิจฉัยความรู้สึกทางสังคมนั้น แอดเลอร์ถือความองอาจ หาญกล้าและความมีสามัญสำนึกเป็นสำคัญ บุคคลที่ปกติย่อมมีความองอาจกล้าหาญที่จะเผชิญกับปัญหาชีวิตด้วยความมั่นใจและไม่หลีกเลี่ยงความจริง เขาย่อมไม่กลัวความล้มเหลวจนถึงกับถอยหนีไปจากโลกแห่งความจริง แต่บุคคลที่สุขภาพไม่ดีจะรู้สึกท้อแท้ใจว่าตนไร้ความสามารถ ถึงจะมีความสามารถก็ไม่มาสามารถนำมาใช้ได้ กลับเอาความคิดบ้าสมบัตินำมาถือเป็นเรื่องเลยทำให้เขาต้องห่างจากโลกแห่งความเป็นจริงออกไปทุกที

การที่คนเรามีสามัญสำนึกจะช่วยเป็นทางเสือ คัดแนวทางดำเนินชีวิตให้ตรงไปตรงมาด้วยความองอาจกล้าหาญ ทำให้การต่อสู้อุปสรรคเป็นไปในทำนองเสริมสร้างไม่ใช่การทำลาย แอดเลอร์ชี้ให้เห็นว่า เด็กที่มีเจตคติว่าตนต้องพึ่งคนอื่นอยู่ตลอดเวลา เพราะตนเป็นคนอ่อนแอ พอเติบโตขึ้นก็มักจะหาข้อแก้ตัวที่ตนไม่ประสบความสำเร็จ โดยโทษความไม่สมบูรณ์อะไรสักอย่างหนึ่ง สุดแต่จะหาอย่างไรก็ได้ เช่น อ้างว่าถ้าเขาไม่เป็นโรคไตไส้หรือปวดท้องเป็นประจำหรือเดินไถ่ถื่น ฯลฯ แล้วละก็ ปานนี้คงจะได้ดิบได้ดีไปแล้ว ส่วนเด็กที่มีเจตคติว่าโลกนี้ไร้ความปรานี กว่าจะได้อะไรมาสักอย่างก็ต้องต่อสู้อย่างแสนเข็น ก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่ง ชีวิตของเขาจะเต็มไปด้วยการต่อสู้แข่งขันอย่างไร้ความสุข มีแต่จะเอาฝ่ายเดียว คนอื่นจะเป็นอย่างไรก็ช่าง พอเห็นคนอื่นประสบความสำเร็จก็โกรธแค้น แม้ใครเขาจะแสดงความรักใคร่โยยก็ไม่ไว้วางใจอยู่ร่ำไป

วิถีชีวิตคนละแบบของคนเรา มีแบบต่าง ๆ นับไม่ถ้วน แอดเลอร์ย้ำว่า คนเราย่อมมีจุดมุ่งหมายปลายทางที่จะเดินไปสู่ “ความเด่น” ด้วยกันทั้งนั้น แต่ทางที่เราเลือกเดินนี้แหละจะก่อให้เกิดบุคลิกภาพประจำตัวเรา คนที่มีสุขภาพจิตดีย่อมต้องต่อสู้ด้วยความมีสามัญสำนึก มีความสนใจในสังคม มีความองอาจกล้าหาญ

2. เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม (Milieu) แอดเลอร์เห็นพ้องกับฟรอยด์อยู่อย่างหนึ่ง คือ “ระยะ 5 ปีแรกของมนุษย์” เป็นระยะที่สำคัญที่สุด แต่ในขณะที่ฟรอยด์เน้นเรื่องแรงขับทางเพศซึ่งหนักไปในด้านชีววิทยา อันมีอิทธิพลต่อชีวิตในระยะนี้และต่อการสร้างบุคลิกภาพในระยะต่อไป แอดเลอร์เน้นเรื่องเจตคติของพ่อแม่ที่มีต่อเด็ก และสัมพันธภาพระหว่างพี่น้องเป็นสำคัญ ในเรื่องเจตคติของพ่อแม่ นั้นเขากล่าวถึง “เด็กที่ถูกตามใจจนเสียคน” กับ “เด็กที่ถูกเกลียดชัง” ว่า มีลักษณะแตกต่างและคล้ายคลึงกันในแง่ใดบ้าง ดังจะกล่าวต่อไปนี้

เด็กที่ถูกตามใจจนเสียคน (Spoiled Child) เวลาอยากได้อะไรเป็นต้องเอาให้ได้ เพราะตนมีเจตคติว่าใครๆ ต้องมาเอาใจตนตลอดเวลา ความสนใจในสังคมไม่มีเลย ใครจะเป็นอย่างไรก็ช่างขอเพียงให้ตนเป็นผู้ได้ก็เพียงพอ แอดเลอร์ได้ให้ข้อสังเกตว่าอาชญากรส่วนมากเป็นพวกที่ถูกตามใจจนเสียคนเมื่อยังเป็นเด็ก เขามีความคิดว่าสังคมเป็นหนี้เขา โดยที่เขาไม่ต้องออกแรงตอบแทนแต่ประการใด ดังนั้นถ้าเขาอยากได้อะไรก็มักจะหยิบบงตามความพอใจ เขาจะไม่รู้สึกละอายใจเลยแม้แต่น้อย เนื่องจากในสมัยเด็กถูกพ่อแม่เอาใจจนไม่ลืมหูลืมตา เลยทำให้เด็กคิดว่าตนเองยิ่งใหญ่กว่าใครๆ แม้ว่าตนจะต้องฟังผู้อื่นสักเท่าใดก็ตามจะไม่รู้สึกเกรงใจเขาเลย แต่จะเรียกร้องรุกรานเขาเหมือนกับว่าตนเป็นเจ้าของชีวิตของคนทั้งหลาย เด็กที่ถูกตามใจจนเหลืงนั้นยากที่จะปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ เพราะเกิดมาไม่เคยต้องใช้ความพยายามเพื่อที่จะให้ได้อะไรๆ มาทั้งสิ้น ดังนั้นพ่อแม่ที่ทะนุถนอมลูกจนเกินไป ย่อมทำให้ลูกหมดโอกาสที่จะเรียนรู้ต่อสู้เพื่อบรรลุสู่ความเด่น อันเป็นจุดหมายปลายทางที่คนเราปรารถนา

เด็กที่ถูกเกลียดชัง (Hated Child) เด็กบางคนโชคร้ายเกิดมาท่ามกลางความเกลียดชังของพ่อแม่ หรือเป็นลูกกำพร้าถูกส่งไปไว้ในสถานที่ซึ่งส่วนมากถูกทอดทิ้ง ปราศจากความรักใคร่ใกล้ชิดกับผู้อื่น เด็กจะรู้สึกว่โลกเป็นศัตรูต่อเขา เขาจึงจำเป็นต้องเป็นศัตรูต่อโลกให้สาสม โดยที่เด็กมีเจตคติว่าทุกคนไม่ชอบตน ดังนั้นตนจึงต้องต่อสู้ทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิต่าง ๆ ตลอดจนความสำเร็จในการแก้แค้น แม้ไม่ได้ต่อสู้ด้วยกำลังกายก็เอานโยบายเข้าว่า จึงทำให้ไม่อาจร่วมแรงร่วมใจกับผู้อื่นได้ มีแต่ความเกลียดแค้นไร้ความมีไมตรีจิต จึงเป็นการยากที่ใครจะคบหาและเป็นมิตรกับผู้อื่น

แอดเลอร์ย้ำในเรื่องอิทธิพลของสังคมและสัมพันธภาพระหว่างบุคคลว่ามีความสำคัญต่อการสร้างบุคลิกภาพมาก ในเรื่องนี้ แสงสุริย์ ลำปางกุล (2534 : 21-57) อธิบายไว้ดังต่อไปนี้

1. ปมเด่น – ปมด้อย เป็นอิทธิพลของสังคม มีผลต่อบุคลิกภาพของบุคคล ซึ่งมีผลเหนือไปกว่าอิทธิพลของพันธุกรรม แอดเลอร์เชื่อว่ามนุษย์เราทุกคนต้องการความเด่น หากสังคมทำให้เขารู้สึกด้อยเขาจะพยายามทำทุกวิถีทางเพื่อลบล้างปมด้อยของเขา บุคลิกภาพของผู้มีปมเด่น – ปมด้อย จะออกมาในรูปแบบใดนั้นขึ้นอยู่กับความกล้าหาญ กำลังใจ สามัญสำนึก ผู้ที่มีคุณสมบัติดังกล่าวนี้จะมีความกล้าที่จะเผชิญความจริงในส่วนสามัญสำนึกจะช่วยให้รู้ว่าอะไรถูกอะไรผิด

2. การเลี้ยงดูของพ่อ – แม่ แอดเลอร์เน้นเรื่องเจตคติของพ่อแม่ที่มีต่อเด็กว่าเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างบุคลิกภาพ กล่าวคือ เด็กที่พ่อแม่ตามใจมากเกินไป มักจะเป็นคนเอาแต่ใจตัวเองอยากได้สิ่งใดต้องได้ เด็กจะมีเจตคติว่า ต้องมีผู้อื่นมาคอยเอาใจตนตลอดเวลา ไม่คำนึงถึงผู้อื่นนอกจากตัวเอง ในทางตรงกันข้ามสำหรับเด็กที่มีความรู้สึกลัวว่าพ่อแม่เกลียดชังทอดทิ้ง มักจะมี

ความรู้สึกว่าทุกสิ่งในโลกเป็นศัตรูกับตน จึงตั้งใจเป็นศัตรูตอบแทนให้สาสม ไม่ไว้ใจใคร เจ้าคิดเจ้าแค้น มองทุกสิ่งทุกอย่างในแง่ร้ายไปหมด ไม่รู้สึกเป็นมิตรกับใครเลย

3. ความสัมพันธ์ในครอบครัว สัมพันธภาพระหว่างพ่อ-แม่ ญาติ พี่น้องและสมาชิกในครอบครัว มีผลต่อบุคลิกภาพของลูกเป็นอย่างมาก แอดเลอร์ ตั้งข้อสังเกตว่า ลูกแต่ละคนในแต่ละลำดับของการเกิดย่อมมีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพไม่เหมือนกัน

ลูกคนหัวปี เมื่อแรกเกิด พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย พะเน้าพะนอรักใคร่ เอาอกเอาใจเป็นพิเศษ แต่เมื่อพ่อแม่มียู่อีก ก็ลูกคนโตมีน้องใหม่เกิดมาสู่ครอบครัวอีกคนหนึ่ง ความเอาใจใส่ที่ผู้ใหญ่เคยมีต่อตนกลับลดน้อยลงไป ลูกคนโตจึงรู้สึกวุ่นวายมาแย่งความรักไปเป็นคู่แข่งของเขา จึงปรับตัวด้วยการอิจฉา ข่มเหง รังแกน้อง ต้องกระทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้รับความรักคืนมา แอดเลอร์ให้ข้อสังเกตว่า ลูกคนโตมักจะมีบุคลิกภาพเป็นคนเอาใจจริงเอาใจต่อชีวิต มีความรับผิดชอบ มักเป็นผู้นำ ผู้ไว้อ่านใจ แต่ถ้าแก้ความก้าวร้าวไม่ได้มักเป็นคนดุ เกร่งเกรี้ยว อิจฉาริษยา

ลูกคนรอง พ่อแม่มีประสบการณ์และเรียนรู้วิธีเลี้ยงลูกจากการมีลูกคนแรกมาแล้วจึงผ่อนคลายความวิตกกังวลเกร่งเกรี้ยวลงไปมากสำหรับการเลี้ยงดูลูกคนรอง การเลี้ยงลูกเป็นไปอย่างสบายๆ ทำให้ลูกคนรองเป็นคนไม่เกร่งเกรี้ยว ไม่เอาใจจริงเอาใจจนเกินไป มีนิสัยรักสนุก ไม่ค่อยสนใจที่จะเป็นผู้นำหรือรับผิดชอบเท่าลูกคนโต แต่เนื่องจากลูกคนรองเมื่อเกิดมาแล้วมีคู่แข่งอยู่แล้วคือพี่ ดังนั้นลูกคนรองจึงมีบุคลิกภาพที่เห็นได้ชัด คือ ชอบการแข่งขัน แต่ถ้าสัมพันธภาพในครอบครัวระหว่าง พ่อแม่ ลูกไม่ดีเท่าที่ควรแล้วจะทำให้ลูกรู้สึกว่าลำเอียง รักลูกคนโตมากกว่าตน

ลูกคนสุดท้อง มักจะได้รับความรัก ความเอาใจใส่จากพ่อแม่เป็นพิเศษ เพราะพ่อแม่คิดว่าจะไม่มียู่อีกแล้ว จึงทุ่มเทความรักความเอาใจใส่ไปให้ลูกคนเล็กมาก และพวกพี่ๆ ก็ไม่รู้สึกว่าน้องคนเล็กเป็นคู่แข่งคนสำคัญแต่ประการใด เห็นว่าไม่มีทางสู้ตนได้และคิดว่าน้องคนเล็กไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ดีเท่าพวกตน จึงพากันให้ความช่วยเหลือ ดังนั้นลูกคนสุดท้องจึงมักจะมีนิสัยเป็นคนขี้ใจน้อย เพราะคิดว่าทุกคนในบ้านต้องเอาใจ ต้องจ้อและไม่ค่อยอิจฉาริษยาผู้อื่น เพราะทุกคนต่างก็เอาใจใส่ตนพออยู่แล้ว และมีนิสัยช่างประจบเพราะรู้สึกตัวอยู่ว่าด้อยกว่าคนอื่น โดยทั่วไปลูกคนสุดท้องมักเป็นคนดีหรือมีละเมียดละไมเสียไปเลย

ลูกโตน คือลูกคนเดียวมักจะได้รับการเอาใจใส่อย่างเต็มเปี่ยม ถูกตามใจจนเหลือ ไม่มีใครมาแย่งความรัก ถ้าได้รับการเลี้ยงดูอย่างถูกต้อง สอนอย่างมีเหตุผล ลูกคนเดียวมักจะประสบความสำเร็จในชีวิต มักมีบุคลิกเป็นคนเอาแต่ใจ มีความเชื่อมั่นในตนเอง มักจะเข้าไหนเข้าได้ มีความองอาจ นับถือตนเอง แต่ความรับผิดชอบมีน้อยเพราะมักจะได้อะไรมาง่ายๆ เพราะมีผู้คอยตามใจเสมอ ถ้าการเลี้ยงดูเป็นไปอย่างเคร่งครัด อบรมสั่งสอนให้รู้จักรับผิดชอบเป็นพิเศษ ก็จะทำให้

ลูกคนเดียวนั้นมีความรับผิดชอบสูงได้ ผลจากการวิจัยเกี่ยวกับสัมพันธภาพทางครอบครัว ปรากฏว่า ลูกคนเดียวมักจะเฉลียวฉลาด

4. อิทธิพลของวัฒนธรรม (Cultural Influences) แอดเลอร์เน้นว่าวัฒนธรรมมีผลต่อบุคลิกภาพมาก โรงเรียนเป็นเป้าหมายหลอมบุคลิกภาพของเด็กถ้าโรงเรียนส่งเสริมเรื่องการแข่งขันมาก บุคลิกภาพก็จะปรากฏออกมาในลักษณะซึ่งดีซึ่งเด่น อิจฉา เห็นแก่ตัว ถ้าเด็กต้องอยู่ในระเบียบวินัยเคร่งครัด ทำให้เด็กรู้สึกขาดอิสระ ไม่กล้าแสดงออก แอดเลอร์กล่าวถึงการปรับตัวเข้ากับเพื่อนฝูง เข้ากับงานอาชีพ เข้ากับชีวิตแต่งงาน ว่าคนเราย่อมจะปรารถนาที่จะให้ตนเป็นที่รักใคร่ ของเพื่อนฝูง เป็นคนที่ประสบความสำเร็จและพอใจในอาชีพและมีชีวิตครอบครัวราบรื่น แต่มิใช่ว่าทุกคนจะประสบความสำเร็จสมความปรารถนาทั้ง 3 ประการเสมอไป อุปสรรคที่จะขัดขวางไม่ให้คนเราบรรลุจุดหมายปลายทางที่ประสงค์ได้ อาจจะ ได้แก่ ความจน การต้องตกอยู่ในอิทธิพลของผู้ทรงอำนาจ การมีเพื่อนเลว หรือการที่ได้งานอันไม่เหมาะสมแก่ความสามารถของตน

ทฤษฎีของ คาร์เรน ฮอร์นัย (Karen Horney)

คาร์เรน ฮอร์นัย (Karen Horney) เน้นเรื่องความวิตกกังวลเป็นหลักในการทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพบุคคลผู้อยู่ในภาวะกระวนกระวาย จะหาวิธีจัดการกับภาวะซึ่งก่อให้เกิดความวิตกกังวล ซึ่ง แสงสุรีย์ ลำอานกุล (2534 : 65-90) ได้อธิบายทฤษฎีของฮอร์นัยไว้ดังนี้

ฮอร์นัยกล่าวว่า เมื่อเผชิญกับปัญหา บุคคลจะมีกลวิธีลดความวิตกกังวลพื้นฐาน อยู่ 3 แนวทาง คือ

1. เป็นการมุ่งเข้าหาบุคคล (ด้านความรัก)
2. เป็นการหลบหนีจากบุคคล (ความอิสระ)
3. เป็นการต่อต้านบุคคล (ความต้องการอำนาจ)

ฮอร์นัยได้มีการดัดแปลงและให้คำอธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีของเขาซึ่งมีทั้งที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีของฟรอยด์และนักจิตวิทยาท่านอื่น โดยสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ความหวาดวิตกกังวล (Anxiety) ฮอร์นัยเห็นด้วยกับ ฟรอยด์ ที่ว่าความหวาดวิตกกังวลเป็นแรงหนุนให้เกิดการเก็บกดขึ้นในจิต ฮอร์นัยกล่าวว่า ความหวาดวิตกกังวลนั้นเป็นสิ่งที่เจ็บปวดครวครวสำหรับชีวิต จึงควรหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดมีขึ้นได้ไม่ว่าในเงื่อนไขใดๆ ความวิตกกังวลคล้ายๆ กับความกลัว ต่างกันก็ตรงที่ความหวาดวิตกกังวลนั้นเป็นความกลัวอย่างงมงายไม่มีเหตุผลอยู่ๆ ก็กลัวขึ้นมาอย่างบอกไม่ถูกและเป็นสิ่งที่ขจัดยาก เพราะเมื่อเราเองก็ไม่ทราบชัดว่าสิ่งที่เรากลัวนั้นที่แท้คืออะไรจึงไม่สามารถตัดต้นตอของความกลัวเสียได้ ฮอร์นัย เชื่อเหมือน ฟรอยด์ ว่า

“ความรู้สึกภายใน” ซึ่งมีอยู่แล้วภายในจิตใจของบุคคลได้ก่อให้เกิดความวิตกกังวล จึงจำเป็นต้องจัดความรู้สึกภายในนั้นออกไปเสียจากจิตใจสำนึกจึงจะทำให้หายหาววิตกกังวลได้ แต่การจัดความรู้สึกภายในนั้น ฮอว์นัยมีวิธีแตกต่างจาก فروยด์ คือ ฮอว์นัยไม่เชื่อว่าเพียงแค่เอาความจริงออกมาตีแผ่ให้บุคคลนั้นเป็นสาเหตุแห่งความวิตกกังวลของเขาแล้วจะทำให้เขาช่วยตนเองได้ ต้องให้เขาได้เข้าใจสถานการณ์ในปัจจุบัน ซึ่งเขาต้องเผชิญอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน ให้เขารู้จักประเมินคุณค่าของการกระทำของเขาต่อสถานการณ์นั้นๆ แล้วเลือกยึดเอาการกระทำที่เขาเห็นว่าดีและเลิกยึดการกระทำที่เห็นว่าไร้ประโยชน์

การเก็บกด (Repression) นั้น ฮอว์นัยเชื่อว่า สิ่งที่เราเก็บกดเอาไว้ใน เราอาจจะสืบสาวเอาไว้จากการระลึกถึงเรื่องราวในสมัยเด็ก ความทรงจำเหล่านี้มักจะมีความหมายแจ่มแจ้งดีสำหรับเจ้าตัวอยู่แล้ว โดยไม่ต้องแปลความหมายอีกทีหนึ่งดังที่จิตแพทย์รุ่นก่อน ๆ เข้าใจกัน ส่วนสิ่งที่เราเก็บไว้กับตัวไปตลอดชีวิตและตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่ก็มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อพฤติกรรมของเรานั้น ฮอว์นัยเชื่อว่าได้แก่ “อุปนิสัย” (Characteristics) ซึ่งเป็นผลแห่งการสะสมของประสบการณ์ต่างๆ มาตั้งแต่แรกเกิด สำหรับบุคคลปกติธรรมดาจะย่อมจะมีการเปลี่ยนแปลงได้อยู่ตลอดชีวิต ผิดกับบุคคลที่จิตประสาทไม่ปกติ ซึ่งย่อมจะติดแน่นอยู่กับเจตคติเดิมซ้ำๆ ซากๆ เกร็งครัดอยู่กับกฎเกณฑ์ที่เคยปฏิบัติ ไม่ยอมเปลี่ยนแปลง

แอดเลอร์ กล่าวว่า ความอยากทำให้ตนเด่น (Superiority) เป็นแรงหนุนให้เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ แต่ ฮอว์นัยไม่เชื่อว่า “ความเด่น” จะเป็นจุดหมายปลายทางที่คนเราปรารถนาเสมอไป แต่กลับเห็นว่าคนเราแสวงหาความอุ่นอกอุ่นใจ (Security) ต่างหาก

ฮอว์นัย กล่าวว่า การขาดความรัก ความอบอุ่น ที่แท้จริงนั้นเนื่องจากพ่อแม่เป็นโรคจิต หรือโรคประสาทอยู่ก่อนแล้ว พ่อแม่ที่ขี้นจู้จี้ไม่เอาใจใส่ ปากร้าย มือไว ปากว่ามือถึง เหล่านี้ก็จะปลูกฝังเจตคติแบบเดียวกันให้แก่เด็ก เด็กที่เติบโตมาในครอบครัวที่เป็นโรคประสาทมักจะอารมณ์สะเทือนง่าย การที่ปราศจากความรักความอบอุ่นใจทำให้บุคคลนั้นเมื่อติดต่อกับสังคมภายนอกก็มักจะมีแต่ความแห้งแล้ง เกรงตรง ใจแคบ ส่วนมากบุคคลเหล่านี้ขาดความรัก ความนับถือตนเอง ทำให้ไม่รู้จักรักและนับถือผู้อื่น

2. ความขัดแย้งภายในจิตใจ (Intrapsychic Conflict) ฮอว์นัยเชื่อว่า มนุษย์เราเกิดมาก็มีร่างกายอันเต็มไปด้วยการประสานงานคล่องจองกันอย่างเหมาะสมอยู่แล้วและมีความสามารถที่จะทำอะไรให้เก่งยิ่งขึ้นไป อนึ่งมนุษย์ยังสามารถที่จะเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้อย่างเป็นสุขเสมอ ความขัดแย้ง (Conflict) จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อสังคมบังคับจนเกินกว่าเหตุ ฮอว์นัย เชื่อว่า ความขัดแย้งเป็นหลักใหญ่ที่ทำให้เกิดอาการโรคประสาททุกชนิด ความขัดแย้งจะเกิดขึ้นระหว่างความรู้สึกยึดแน่นกับความรู้สึกว่าตนสู้ไม่ไหว (Help-Iessness) เป็นด้านว่ารู้สึกโกรธ เคียดแค้นผู้ที่มาวางอำนาจ

แต่ก็จนปัญญาจะสู้เขา รู้ว่าไม่มีทางที่จะสู้เขาได้ จึงต้องจำใจทนกล้ำกลืนต้องเสแสร้งแกล้งทำเป็นดี ทั้งๆ ที่ใจแสนจะเคียดแค้นนี้เป็นอุทาหรณ์สอนให้ตระหนักว่า คนที่ “หวาน” กับผู้อื่นจนเกินไป เนื้อหาอาจจะมีความรู้สึกเคียดแค้นอยู่ในส่วนลึกของจิตใจและคนที่แสดงความองอาจกล้าหาญอย่างยิ่งที่เนื้อหาจะกล้วอย่างถึงขนาดก็เป็นได้

3. บุคลิกภาพแบบต่างๆ (Personality Types) ฮอว์นัย กล่าวว่าเมื่อบุคคลต้องเผชิญปัญหาเรื่องไม่ได้รับความอบอุ่นทางใจและรู้สึกเคียดแค้นชิงชังต่อโลก เขาจะใช้วิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง 3 ประการต่อไปนี้ คือ หันเข้าหา ผู้ และหนี

3.1 การหันเข้าหา คือ การพินอบพิเทา เอาอกเอาใจผู้อื่นอยู่เสมอ แต่อาจจะซ่อนความรู้สึกเคียดแค้นชิงชังไว้ในส่วนลึกของจิตใจ

3.2 บุคคลประเภทสู้ (Moving Against) คือประเภทวางอำนาจ ขวนทะเลาะ แต่มักจะซ่อนความปรารถนาอยากให้เรารักหรือดูแลตน ลักษณะของบุคคลประเภท “สู้” มักจะเรียกร้องให้ได้มาซึ่งสิทธิศักดิ์ศรีและอำนาจ เขาจะแสดงความเข้มแข็งไม่ต้องพึ่งใคร ไม่ไว้หน้าใคร ถือคติ “ใครดีใครได้” ถือว่าคนอื่นมีไว้สำหรับให้ตนดักตวงแสวงหาประโยชน์ บางคนนับถือเงินหรือตำแหน่งหน้าที่ทางสังคม บางคนถือความสามารถทางเพศเป็นสำคัญ แม้จะแต่งงานก็คิดถึงฐานะการเงินและความมีหน้ามีตาของอีกฝ่ายหนึ่งเป็นสำคัญ

3.3 บุคคลประเภทหนี (Moving Away) ไม่ยุ่งสิ่งกับใคร เฉยเมย ไม่แยแส ซึ่งพฤติกรรมอาจเป็นเครื่องหมายแห่งความปรารถนาที่จะอยู่ใกล้ชิดสนิทสนมกับผู้อื่น แต่ต้องซ่อนเอาไว้ บุคคลประเภทหนี ได้แก่ประเภทถือตัว เย็นชา ไม่ชอบยุ่งสิ่งกับใคร เป็นคนไม่มีน้ำใจ บุคคลประเภทหนีไม่ค่อยใช้สามัญสำนึก มักดำเนินตามกฎระเบียบวินัย ตรงไปตรงมา น้อยนักที่จะมีความสร้างสรรค์

4. กลไกแห่งจิตไร้สำนึก (Mechanisms of Unconscious) ฮอว์นัยเชื่อเช่นเดียวกับฟรอยด์ว่า เมื่อคนเราเกิดความขัดแย้งภายในจิตใจขึ้นจะใช้วิธีหา ข้อแก้ตัวบ่อนที่สุด ทุกคนรู้จักหาข้อแก้ตัวโดยอ้างเหตุผลอย่างนั้นอย่างนี้ เพื่อให้ตนเองคลายจากความหวาดวิตกกังวล และให้คนอื่นเห็นว่าตนมิใช่ผู้ผิด กลไกที่ชอบใช้กันอีกอย่างคือ อาศัยสิ่งอื่นหรือคนอื่นเป็นที่แสดงออกแทนตน (Externalization) ซึ่งฮอว์นัยหมายถึงว่าคนเราชอบแสดงออกซึ่งความมีอารมณ์ดี ความสำเร็จ ความชื่นชม หรือความสำนึกผิด ความละอายแก่ใจโดยใช้เหตุการณ์ภายนอกเป็นสื่อ

5. ความเป็นตนเอง (The Self) ฮอว์นัยว่าคนเราชอบสร้าง “ตนในอุดมคติ” (Idealized Image) ขึ้นไม่มากก็น้อย เมื่อใดก็ตามที่บุคคลยึดถือมันอย่างไม่ลืมหูลืมตา เขาก็จำเป็นต้องใช้กลไก (Mechanism) อย่างใดอย่างหนึ่งเข้าช่วย “พยุ่ง” ตนในอุดมคติ นั้นให้คงไว้ ฮอว์นัยเขียนไว้ในหนังสือเรื่อง The Inner Conflict ว่า ความตึงเครียดระหว่าง “ตนจริง” (Real self) กับ

“ตนในอุดมคติ” นั้น เป็นศูนย์กลางแห่งกลางขัดแย้งซึ่งก่อให้เกิดโรคประสาททุกชนิด “ตนในอุดมคติ” นั้น เกิดจากความจำเป็นบังคับให้คนเราต้องพยายามเป็นตัวของตัวเองทุกวิถีทางแม้ว่าจะมีการขัดแย้งภายในจิตใจก็ตาม

จากการศึกษาทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic personality theory) ของ ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) และทฤษฎีบุคลิกภาพ (Personality theories) ของ คาร์ล จี จุง (Carl G. Jung) แฮนส์ ไอแซก (Hans Eysenck) อัลเฟรด แอดเลอร์ (Alfred Adler) และ คาร์เรน ฮอร์นีย์ (Karen Horney) นั้น ผู้วิจัยได้นำมาสรุปเป็นรูปแบบการแสดงออกของพฤติกรรมด้านมืดและสาเหตุของพฤติกรรมของมนุษย์ได้ดังนี้

1. รูปแบบการแสดงออกของพฤติกรรมด้านมืด

1.1 การเก็บกด ปกปิดความรู้สึก ได้แก่ การเก็บกดความรู้สึกไม่สบายใจหรือความรู้สึกผิดหวัง ความคับข้องใจไว้ในจิตใจได้สำนึก การปกปิดความโกรธเกลียดเกลียดแค้นไว้ในใจ รวมถึงการเฉยเมย ปกปิดความรู้สึก ไม่แสดงออกความรู้สึกที่แท้จริงของตนเองออกมาให้คนรอบข้างหรือสังคมได้รับรู้

1.2 การปิดกั้นตัวเอง เก็บตัว ดึงตัวเองออกจากสังคม คนกลุ่มนี้มักจะชอบแยกตัวอยู่โดดเดี่ยวตามลำพัง ชอบทำงานคนเดียวแยกตัวออกจากสังคม ไม่ค่อยกล้าแสดงตัวต่อชุมชน ชอบใช้ความคิดของตนเองเป็นหลักในการสำรวจตนเอง ควบคุมตนเอง คิดและสนใจแต่เรื่องของตนเอง และมองโลกในแง่ร้าย ระวังตัวอยู่เสมอ ปรับตัวค่อนข้างยาก

1.3 การหลีกเลี่ยงปัญหา ไม่ยอมรับความจริง คนกลุ่มนี้จะไม่กล้าเผชิญกับปัญหา หลีกเลี่ยงปัญหาและไม่ค่อยคำนึงถึงความจริงของโลกภายนอก และยอมรับความจริงที่ขัดแย้งต่อความคิดและความรู้สึกของตนไม่ได้

1.4 การแสวงหาสิ่งทำ พฤติกรรมที่มักปรากฏคือ การแสดงพฤติกรรมที่ตรงข้ามกับความรู้สึกที่แท้จริง การแสดงพฤติกรรมหน้าไหว้หลังหลอก การแกล้งพูดดีทำดีต่อคนที่เกลียดเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง การพยายามเลียนแบบพฤติกรรมอันเป็นที่ยอมรับของสังคมและชอบทำตัวเด่นหรือเหนือกว่าคนอื่นเสมอ

1.5 การก้าวร้าวรุนแรง คุร้าย ซึ่ง อาจจะแสดงออกด้วยการทุบตี ทำร้ายผู้ที่อ่อนแอกว่าหรือคนที่ไม่มีทางสู้ การทำลายสิ่งของ เครื่องใช้รอบตัว การทำร้ายตนเอง การคิดร้ายต่อผู้อื่น หรือแม้กระทั่งการแสดงสีหน้าท่าทางที่บ่งบอกถึงอารมณ์รุนแรง โกรธแค้น คุร้าย

1.6 ความเห็นแก่ตัว พฤติกรรมที่ปรากฏคือการพยายามให้ได้มาซึ่งประโยชน์ส่วนตนด้วยกลวิธีต่าง ๆ โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง ชอบโอ้อวด วางอำนาจ บังคับข่มขู่ให้คนอื่นทำตามใจตน ไม่มีน้ำใจ ไม่ให้ความช่วยเหลือแก่คนรอบข้าง ไม่ซื่อสัตย์ คดโกง เป็นต้น

1.7 ความวิตกกังวล หวาดกลัว พฤติกรรมที่ปรากฏ คือ ขี้ระแวง กระวนกระวาย ใจกับทุกเรื่อง หวาดกลัว ตื่นเต้นตกใจง่าย คิดมาก หวาดกังวล และจมอยู่กับปัญหา หรืออารมณ์แปรปรวนง่าย เดียวดีเดียวร้าย

1.8 พุดจาหยาบคาย ประชดประชัน คนกลุ่มนี้มักจะชอบพุดจาประชดประชัน เสียดสี ทำร้ายจิตใจผู้ฟัง คำทอใช้ถ้อยคำ รุนแรง หยาบคายเมื่อไม่พอใจ หยาบคายไม่รู้จักกาลเทศะในการพุด และพุดจาถูกผู้อื่น

1.9 การใส่ร้ายป้ายสีและการหาเหตุผลเข้าข้างตนเอง คนพวกนี้มักจะคิดเข้าข้างตัวเองว่าถูกเสมอ ใส่ร้ายป้ายสีความคิดให้แก่ผู้อื่น คอยยุแหยงให้เกิดปัญหา และมักหาข้ออ้างต่าง ๆ นานามาให้ตนพ้นจากความผิดและโยนความผิดให้กับผู้อื่น

1.10 การจินตนาการเพื่อฝัน พฤติกรรมที่ปรากฏ คือการสร้างจินตนาการมโนภาพ เกี่ยวกับสิ่งที่ตนมีความต้องการแต่เป็นไปไม่ได้ รวมถึงการหลอกตัวเอง การคิดเอง เพื่อฝันเอาเอง และหลงทึกทักเอาเองว่าสิ่งที่ตนเองคิดฝันคือความจริง

1.11 การปล่อยยั้ให้กิเลสครอบงำ คนเหล่านี้จะเต็มไปด้วยความโกรธ เกลียด ไม่พอใจ การไม่รู้จักพอ อยากได้ใคร่มีในสิ่งที่ไม่ใช่ของตน การเห็นผิดเป็นชอบหลงมัวเมาในสิ่งชั่ว การอิจฉาริษยา หึงหวง เกลียดแค้นไม่ยอมเห็นผู้อื่นได้ดีกว่าตน ทั้งยังหลงมัวเมาในสิ่งนอกกาย ยึดติดกับวัตถุนิยม ลุ่มหลงในกามราคะ ฟุ้งเฟ้อ

1.12 เย่อหยิ่งจองหอง ทิฐิสูง ทะนงตัว จนก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น คนเหล่านี้มักจะถือตัว เย่อหยิ่ง ไม่ยอมลงหรือก้มหัวให้ใคร ทะนงตัวว่าเก่ง อวดดี ยึดติดกับตำแหน่งและยศถาบรรดาศักดิ์ และเอาแต่ใจตัวเอง ทำอะไรตามใจตนเองเป็นหลัก

1.13 ความอ่อนแอ ไร้เงลา อ่อนไหว โสกเศร้า โดยการแสดงพฤติกรรมอ่อนแอ หวาดกลัว ไม่กล้าต่อสู้กับปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชีวิต การลังเล ไม่มั่นใจในตนเอง เชื่อคนง่าย ไม่มีความคิดเป็นของตนเองถูกชักจูงให้หลงเชื่อและทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ไร้เงลาไม่รู้จักใช้สติปัญญาในการพิจารณาในสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น จมอยู่กับความทุกข์ ความโศกเศร้า เสียใจ รวมถึงท้อแท้หมดหวัง ไม่ลุกขึ้นสู้หรือแก้ปัญหา

2. สาเหตุแห่งพฤติกรรมด้านมืด

2.1 แรงขับภายใน

2.1.1 แรงขับที่เกิดจากจิตไร้สำนึก (Id , Ego , Super Ego)

2.1.2 แรงขับที่เกิดจากสัญชาตญาณมุ่งเป็น

2.1.3 แรงขับที่เกิดจากสัญชาตญาณมุ่งตาย

2.1.4 ความหวาดกลัว

2.2 สิ่งเร้าภายนอก

2.1.1 การเลี้ยงดู

2.1.2 สิ่งแวดล้อมรอบตัว

2.1.3 สภาพสังคมรอบตัว

2.1.4 บทบาทหน้าที่ในสังคม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาแบบเรื่องและพฤติกรรมด้านมีดของตัวละครเอกในนวนิยาย ของ “ม.ล.ศรีฟ้า มหาวรรณ” นั้น ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งจากการศึกษาพบว่า มีผู้ที่สนใจเกี่ยวกับการวิเคราะห์แบบเรื่อง พฤติกรรมตัวละครและภาพสะท้อนทางสังคมในนวนิยายหลายท่าน โดยผลการศึกษาของผู้วิจัยแต่ละท่านมี ดังนี้

วิจนา พละหงส์ (2535) วิเคราะห์ตัวละครเชิงปฏิกิริยาในวรรณคดีทศชาติชาดก โดยมีจุดมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับบุคลิกภาพ บทบาท รวมทั้งลักษณะร่วมและลักษณะแตกต่างของตัวละครเชิงปฏิกิริยาในทศชาติ จำนวน 10 เรื่อง จากการศึกษา พบว่า ตัวละครเชิงปฏิกิริยาในทศชาติชาดกมีบุคลิกภาพแตกต่างกันออกไป ทั้งทางด้านชาติกำเนิด เพศ วัย อุปนิสัยและพฤติกรรม ตัวละครมีบุคลิกภาพทั้งที่สมจริงและเกินจริง คือ บางตัวก็เป็นมนุษย์ธรรมดา บางตัวก็เป็นอมมนุษย์ธรรมดาโดยทั่วไป ส่วนบทบาทของตัวละครเชิงปฏิกิริยาในทศชาติชาดกนั้น พบว่า มีอยู่ 4 ประการ คือ บทบาทในการเสริมสร้างบารมีให้กับพระโพธิสัตว์ บทบาทในการให้คติสอนใจแก่ผู้อ่านให้มีความระมัดระวังในการดำเนินชีวิตและเล็งเห็นผลจากการประกอบกรรมดีกรรมชั่ว บทบาทในการสะท้อนธาตุแท้ของมนุษย์ในสังคมและบทบาทในการดำเนินเรื่องช่วยให้เรื่องดำเนินไปด้วยความสนุกสนานตื่นเต้นและมีคุณค่าแก่ผู้อ่าน สำหรับลักษณะร่วมและลักษณะแตกต่างของตัวละครเชิงปฏิกิริยาในทศชาติชาดกนั้น พบว่า ตัวละครมีลักษณะแตกต่างกันทั้งทางด้านบุคลิกภาพและบทบาท ส่วนลักษณะร่วมพบว่าด้านบุคลิกภาพนั้น มักจะเป็นตัวละครที่เกิดในสกุลพราหมณ์ อยู่ในวัยกลางคนถึงวัยชราและเป็นเพศชาย มีอุปนิสัยและพฤติกรรมชั่วร้าย ด้านบทบาทลักษณะร่วมกันคือ เป็นผู้ที่คอยขัดขวาง หน่วงเหนี่ยว ทำลายสมาธิในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ในขณะที่เดียวกันก็ช่วยทำให้พระโพธิสัตว์มีโอกาสแสดงพระบารมีออกมาอย่างเด่นชัดยิ่งขึ้น

อุษณีย์ พงศ์ประยูร (2536) วิเคราะห์ตัวละครอิจฉาฝ่ายหญิงเชิงจิตวิทยา ในนวนิยายไทยปัจจุบัน ช่วง พ.ศ. 2516-2532 โดยใช้ทฤษฎีบุคลิกภาพวิเคราะห์ตัวละคร 10 ตัว

จากนวนิยาย 10 เรื่องในด้านบุคลิกภาพ พฤติกรรม และสาเหตุพฤติกรรม ผลการศึกษาพบว่า ตัวละครอีกฝ่ายหนึ่งมีบุคลิกภาพที่ไม่เหมาะสมมีปัญหาในการปรับตัวในสถานการณ์แวดล้อมต่างๆ มีอุปนิสัยทะเยอทะยาน ชอบออกสังคมบ้าง ชอบเก็บตัวบ้าง มีความเชื่อมั่นในตนเองมากหรือน้อยเกินไป ประจบสอพลอ ขาดความกตัญญู ต้องการเอาชนะตนเองและบุคคลอื่น มีความถือตัว ริษยา โลภ ฉลาดแกมโกง หวาดระแวง มีทัศนคติในเชิงลบ (มองคนในแง่ร้าย) พฤติกรรมดังกล่าวมีสาเหตุมาจากการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดาที่ให้เวลาไม่เพียงพอ ขาดความอบอุ่น ขาดการสั่งสอนอบรม หรือเข้มงวดจนเกินไปจนเกิดความกดดัน ครอบครัวมีฐานะยากจน อยู่ในสังคมที่ไม่เหมาะสม และสาเหตุจากตัวละครต้องการมีชื่อเสียง เกียรติยศ ฐานะร่ำรวยและประสบความสำเร็จในชีวิต

ในปี พ.ศ. 2538 รุ่งอรุณ แซ่อึ้ง (2538) วิเคราะห์อารมณ์เศร้าของตัวละครในวรรณคดีไทย เรื่อง ขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี อิเหนา และรามเกียรติ์ โดยศึกษาในแง่ของสาเหตุที่ทำให้ตัวละครเกิดอารมณ์เศร้าและพฤติกรรมที่ตัวละครแสดงออกมาเมื่อเกิดอารมณ์เศร้า จากการศึกษาพบว่า สาเหตุที่ทำให้เกิดอารมณ์เศร้านั้นมี 7 สาเหตุ ได้แก่ การสูญเสีย การพลัดพราก การถูกทอดทิ้ง ความผิดหวัง การรอคอย ความโกรธ และความไม่สมหวังในความรัก ซึ่งทั้ง 7 สาเหตุนี้เป็นผลมาจากข้อขัดแย้งซึ่งอาจจะเป็นข้อขัดแย้งในใจตัวเอง ข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม หรือแม้แต่ข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับโชคชะตา ตัวละครแต่ละตัวจะมีสาเหตุทางอารมณ์เศร้าแตกต่างกันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ เช่น อาชีพ เพศ สภาพแวดล้อม และบุคคลที่เกี่ยวข้อง สาเหตุทางอารมณ์เศร้าที่พบมากที่สุดคือการพลัดพรากและพบน้อยที่สุดคือการรอคอย ตัวละครที่มีสาเหตุทางอารมณ์เศร้าเพราะการพลัดพรากมากที่สุด ได้แก่ ขุนแผน วันทอง พระอภัยมณี สุวรรณมาลี อิเหนา บุษบา สีดา และสหัสไชย ซึ่งตัวละครดังกล่าวล้วนมีหน้าที่หรือภารกิจให้ต้องพบกับการพลัดพราก ไม่ว่าจะเป็นหน้าที่ส่วนตัวหรือหน้าที่เพื่อส่วนรวม พฤติกรรมที่แสดงออกเมื่อเกิดอารมณ์เศร้าแบ่งเป็น 3 ด้าน คือ ด้านที่ 1 พฤติกรรมทางกาย ได้แก่ ร้องไห้ เบื่ออาหาร ชูบพอม ผิวพรรณหม่นหมอง ใบหน้าเศร้าหมอง เป็นไข้ และเป็นลมหมดสติ พฤติกรรมที่พบมากที่สุด คือ ร้องไห้ และพบน้อยที่สุดคือ ผิวพรรณหม่นหมอง ตัวละครที่แสดงพฤติกรรมด้วยการร้องไห้มากที่สุดส่วนมากจะเป็นตัวละครที่มีพื้นฐานทางจิตใจที่อ่อนแอ อ่อนไหวง่าย และได้รับสิ่งกระทบกระเทือนใจอยู่บ่อยๆ เช่น วันทอง พระอภัยมณี สุวรรณมาลี พระราม สร้อยฟ้า ทองประศรี ด้านที่ 2 พฤติกรรมทางวาจา ได้แก่ การพูดรำพึงรำพัน การคำทอ และบ่นว่าอยากตาย พฤติกรรมที่พบมากที่สุดคือ พูดรำพึงรำพัน และพบน้อยที่สุดคือบ่นว่าอยากตาย ตัวละครที่แสดงพฤติกรรมด้วยการพูดรำพึงรำพันส่วนมากจะเป็นกษัตริย์หรือเชื้อพระวงศ์ เช่น พระราม นางมณฑา สีดา พิเภก อินทรชิต พระพรต

และสุวรรณกันยุมา ส่วนตัวละครที่เป็นสามัญชนที่พูดรำพึงรำพันมากที่สุดคือวันทองและทองประศรี ด้านที่ 3 พฤติกรรมทางจิตใจ ได้แก่ เมื่อหน่าย ท้อแท้ ลึนหวัง กระวนกระวาย หงอยเหงา และคิดฆ่าตัวตาย พฤติกรรมที่พบมากที่สุดคือ คิดฆ่าตัวตายและพบน้อยที่สุดคือ หงอยเหงา ส่วนตัวละครที่แสดงพฤติกรรมด้วยการคิดฆ่าตัวตายมากที่สุดคือ ตัวละครฝ่ายหญิง

นอกจากนี้ กุลวชิรย์ ชีระกุล (2540) ได้ศึกษาการวิเคราะห์พฤติกรรมตัวละคร ในวรรณคดีมรดกตามทฤษฎีจิตวิทยา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมตัวละครว่า พฤติกรรมที่แสดงออกของตัวละครสามารถอธิบายตามทฤษฎีจิตวิทยาได้อย่างไร อะไรเป็นสาเหตุให้ตัวละครแสดงพฤติกรรมเช่นนั้น โดยศึกษาจากตัวละครในวรรณคดี 4 เรื่อง คือ รามเกียรติ์ อิเหนา พระอภัยมณีและขุนช้างขุนแผน ผลการวิเคราะห์พบว่า พฤติกรรมที่แสดงออกของตัวละครทั้งชายและหญิงแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวทำลาย อันเกิดจากสัญชาตญาณ มุ่งตาย ตัวละครชายได้แก่ พระราม พระอภัยมณี ขุนแผนและขุนช้างมีพฤติกรรมก้าวร้าวทำลายผู้อื่น ในขณะที่ตัวละครหญิง ได้แก่ นางสีดา นางสุวรรณมาลี และนางวันทอง มีพฤติกรรมก้าวร้าวทำลายตนเอง ส่วนทศกัณฐ์ อิเหนา พระอภัยมณีและขุนแผนแสดงพฤติกรรมเจ้าชู้ อันเกิดจากสัญชาตญาณมุ่งเป็น ในขณะที่ตัวละครหญิงไม่มีพฤติกรรมนี้ ทศกัณฐ์และอิเหนา แสดงพฤติกรรมเอาแต่ใจตนเอง อันเกิดจากพลังอำนาจ Id ตัวละครทั้งชายและหญิงมีพฤติกรรมแสดงความเป็นหญิงและชายอยู่ในตนเอง พระอภัยมณีเป็นตัวละครชายที่มีพฤติกรรมแสดงความเป็นหญิงมากที่สุด ตัวละครหญิงได้แก่นางสีดาและนางบุษบาแสดงพฤติกรรมรักและซื่อสัตย์ต่อสามี ส่วนนางบุษบา จินตะหรรษาและสุวรรณมาลีแสดงพฤติกรรมรักศักดิ์ศรีของตนเองและการรักนวลสงวนตัว อันเกิดจากพลังอำนาจของ Super Ego

ในปีเดียวกัน ศศิธร ยากรณ์ (2540) ศึกษาตัวละครวิกลจริตในเรื่องสั้นไทย ที่ตีพิมพ์ระหว่าง พ.ศ. 2520 – พ.ศ. 2538 โดยศึกษาในแง่กลวิธีการสร้างตัวละครวิกลจริต บุคลิกลักษณะของตัวละครปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวละครวิกลจริตกับตัวละครอื่น ๆ ศึกษาสาระสำคัญของเรื่องที่ผู้เขียนเสนอผ่านตัวละครวิกลจริตและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการใช้ตัวละครวิกลจริตเสนอสารนั้น ทั้งนี้ โดยอาศัยข้อมูลจากหนังสือรวมเรื่องสั้นและนิยายต่าง ๆ จำนวน 10 รายชื่อ ที่มีระยะเวลาการพิมพ์ต่อเนื่องไม่ต่ำกว่า 5 ปี ผลการวิจัยพบว่า ผู้เขียนมุ่งสร้างตัวละครวิกลจริตเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการสื่อสารสำคัญของเรื่อง จึงมีการใช้กลวิธีต่าง ๆ เพื่อสร้างภาพตัวละครวิกลจริตให้ปรากฏออกมาชัดเจน และสร้างให้ตัวละครเหล่านี้มีความสำคัญต่อการเสนอสาระสำคัญ (messages) ของเรื่อง กลวิธีดังกล่าวได้แก่ การให้บทบาทเป็นตัวละครเอกในเรื่องการสร้างบุคลิกลักษณะทางกายภาพ การสร้างสภาพจิต การสร้างภูมิหลังและสถานภาพ และการสร้างความสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ ในเรื่อง ในส่วนสาระสำคัญของเรื่อง พบว่าตัวละครวิกลจริต

เสนอสาระสำคัญที่แสดงถึงความล้มเหลวของสถาบันสังคมต่าง ๆ วิพากษ์วิจารณ์ค่านิยม และสะท้อนให้เห็นสภาพการณ์อันเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ทั้งยังทำให้เห็นว่าในปัจจุบัน สถาบันเศรษฐกิจเป็นสถาบันที่มีอำนาจสูงสุดเหนือสถาบันอื่น ๆ สำหรับการเสนอสาระสำคัญผ่านตัวละคร วิกลจริต พบว่าก่อให้เกิดประโยชน์ในการสื่อสารหลายประการกล่าวคือ เมื่อสื่อสารผ่านตัวละคร วิกลจริต จะทำให้สารนั้นมีความเด่นชัด รุนแรง แต่ในขณะที่เดียวกันก็สามารถลดความตึงเครียด อันอาจเกิดจากสารนั้นได้ เมื่อผู้เขียนอ้างว่าสารนั้นผ่านออกมาจากปากของคนวิกลจริต นอกจากนี้ ยังเกิดผลเชิงจิตวิทยาต่อผู้อ่านด้วย คือเมื่อผู้อ่านเห็นว่าตัวละครวิกลจริตมีความคิดที่ดีและถูกต้อง จะทำให้ผู้อ่านเกิดความคิดเป็นวิพากษ์วิจารณ์สังคม ในเรื่องกระบวนการกล่อมเกลาสังคม (Socialization) ที่มีบทบาทเป็นเกณฑ์ในการตัดสินความปกติและไม่ปกติ ของคนในสังคมว่า ถูกต้องเหมาะสมแล้วหรือไม่

ถิษมน สุขแก้ว (2541) วิเคราะห์บุคลิกภาพของตัวละครและอนุภาค ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครในนวนิยายของลักษณวดี เพื่อศึกษาบุคลิกภาพและอนุภาค ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครในนวนิยายของลักษณวดี ผลการศึกษาปรากฏว่าบุคลิกภาพ ของตัวละครในนวนิยายของลักษณวดีทั้ง 3 กลุ่มมีปรากฏภาพคือ ตัวละครฝ่ายชายและฝ่ายหญิง มีบุคลิกภาพภายนอก คือรูปร่างหน้าตาดี อากัปกริยาของตัวละครเอกฝ่ายหญิงเป็นไปด้วย ความนุ่มนวลและสง่างาม ส่วนอากัปกริยาของฝ่ายชายนั้นมีทั้งนุ่มนวลสง่างามหรือรวดเร็ว แข็งกร้าว ตัวเอกทั้งหมดพุดจาบคาย มีเหตุผล บุคลิกภายในคือ มีความเฉลียวฉลาด ควบคุมอารมณ์ตนเอง ได้ดีและมีคุณธรรมที่น่าภาคภูมิใจ คือ ความเป็นผู้นำ ความเสียสละ ความอดทน ตัวอริ มีบุคลิกภาพภายนอกคือ มีรูปร่างหน้าตาทั้งดงาม อากัปกริยาและการพุดจาบจะมีลักษณะเสแสร้ง คือ นุ่มนวล อ่อนโยน เมื่ออยู่ต่อหน้าสังคม และเจ้าอารมณ์ กราดเกรี้ยว กับบุคคลที่อ่อนแอกว่า หรือเป็นที่รองรับอารมณ์ของตนได้เมื่ออยู่ในที่ส่วนตัว บุคลิกภาพภายใน ตัวอริทุกคนจะฉลาด แต่ขาดความรอบคอบ อารมณ์จะเกรี้ยวกราดโมโหง่าย และมีการกระทำเพื่อผลประโยชน์แห่งตน ซึ่งจัดว่าไร้คุณธรรม ตัวเก๊อหุณจะมีบุคลิกภาพด้านต่าง ๆ ไปตามบทบาทซึ่งผู้เขียนสร้างไปตาม ความเหมาะสมของแต่ละคน จากการกำหนดบุคลิกภาพของตัวละคร ทำให้ทราบว่าลักษณวดี พึงพอใจบุคคลที่จิตใจ ไม่ได้มองบุคคลที่รูปลักษณ์ภายนอก อนุภาคเกี่ยวกับความสัมพันธ์ ระหว่างตัวละครทั้ง 3 กลุ่ม คือ ตัวละครเอกชายมีความสัมพันธ์กับแม่ทั้งในเชิงบวก และไม่ ปรากฏและมีความสัมพันธ์กับตัวเก๊อหุณใกล้ชิดทั้งหนุ่มและแก่ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวเอกฝ่าย หญิงกับพ่อแม่ มีทั้งเชิงบวก เชิงลบและไม่ปรากฏ มีความสัมพันธ์อันดีกับพี่น้องต่างมารดา และมีตัวเก๊อหุณที่คอยดูแลด้านการปกครองและด้านอาหารการกิน ตัวอริจะมีความสัมพันธ์กับพ่อ หรือแม่และตัวเอก

นอกจากนี้ ประดับ ภูมิลา (2542) ศึกษาบุคลิกภาพตัวละครเอกสตรีในนวนิยายของทมยันตีช่วง พ.ศ. 2509 ถึง พ.ศ. 2529 โดยมีจุดมุ่งหมาย 2 ประการ คือ ประการแรก เพื่อศึกษาลักษณะตัวละครเอกสตรีในนวนิยายของวิมล ศิริไพบุลย์ (ทมยันตี) พ.ศ. 2509 ถึง พ.ศ. 2529 ในด้านลักษณะทางกาย ลักษณะนิสัย ความสัมพันธ์กับครอบครัวและสังคมและคตินิยมในการดำเนินชีวิต ประการที่สอง เพื่อเปรียบเทียบลักษณะของตัวละครเอก สตรีในสองช่วงทศวรรษ โดยเลือกศึกษานวนิยายของวิมล ศิริไพบุลย์ เฉพาะนามปากกา “ทมยันตี” จำนวน 31 เรื่อง และจัดแบ่งข้อมูลออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงทศวรรษแรก ตั้งแต่ พ.ศ. 2509 ถึง พ.ศ. 2519 และช่วงทศวรรษหลัง ตั้งแต่ พ.ศ. 2520 ถึง พ.ศ. 2529 แล้วนำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า ตัวละครเอกสตรีในนวนิยายดังกล่าว มีรูปร่างหน้าตาสวยงาม ทักษะคติ ประสบการณ์ชีวิตและสภาพแวดล้อมของผู้ประพันธ์ส่งผลต่อการแสดงบุคลิกภาพด้านลักษณะนิสัย ความสัมพันธ์กับครอบครัวและสังคม ตลอดจนคตินิยมในการดำเนินชีวิตของตัวละครเอกสตรี กล่าวคือ ตัวละครเอกสตรีมีจิตใจเข้มแข็ง อดทน เด็ดเดี่ยว เชื่อมั่นในตนเอง กล้าคิด กล้าตัดสินใจ มีลักษณะผู้นำที่เสียสละเพื่อครอบครัว มีสติ ปัญญา เกือบแหลม แม้จะเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ก็สามารถแก้ไขได้ด้วยตนเอง และยังคงมีลักษณะของกุลสตรีไทย ยึดมั่นในค่านิยมของสังคมสมัยเก่า แต่ก็ยอมรับค่านิยมใหม่ๆ ด้วย จากการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะของตัวละครเอกสตรีในนวนิยายของทมยันตี ทั้งสองช่วงทศวรรษ พบว่า ลักษณะที่คล้ายคลึงกันคือ ตัวละครเอกสตรี ทุกคนมีรูปร่างหน้าตาสวยงาม ผิวพรรณดี ิริยาท่าทางสุภาพ อ่อนโยน และเป็นผู้ดี ตัวละครเอกสตรีส่วนใหญ่มีสติปัญญาเฉียบแหลม สุขุมเยือกเย็น มีเหตุผล มีคุณธรรมในการดำเนินชีวิตที่เด่นชัดคือ ความเป็นผู้นำที่เสียสละและความกตัญญูรู้คุณ ส่วนลักษณะแตกต่างกันคือ ตัวละครเอกสตรีในช่วงทศวรรษแรกยังคงมีลักษณะของสตรีไทยสมัยเก่าอยู่มาก ในขณะที่ตัวละครเอกสตรีในช่วงทศวรรษหลังส่วนใหญ่เป็นสตรี

วนิดา มุสิกโก (2544) วิเคราะห์ตัวละครในนวนิยายของ “ศรีฟ้า ลดาวัลย์” โดยศึกษาตัวละครในนวนิยาย 2 เรื่อง คือ สมการวัยและตุ๊กตามนุษย์ ในแง่ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญอันเชื่อมโยงกับองค์ประกอบอื่นของงานเขียน รวมถึงศึกษาวิธีการสร้างตัวละครตลอดจนทักษะของผู้แต่งที่สัมพันธ์กับคุณค่าทางวรรณศิลป์ของบทประพันธ์ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ตัวละครในนวนิยายทั้งสองเรื่อง มีบทบาทและลักษณะนิสัยที่สอดคล้องกับแก่นเรื่องและทักษะของผู้แต่งเป็นอย่างดี ตัวละครมีลักษณะนิสัยที่เปลี่ยนไปอย่างสมเหตุสมผลตามโครงเรื่องและพฤติกรรมที่เห็นได้รอบด้าน ทำให้ตัวละครเอกส่วนใหญ่มีความดึงดูดใจ มีคุณค่าทางวรรณศิลป์ในระดับสูง ส่วนตัวละครประกอบบางตัวที่มีด้านเดียวนั้นเป็นเพราะว่าสร้างขึ้นเพื่อสนองเจตนาที่จะแสดงทักษะของผู้แต่ง นอกจากนี้การที่ผู้แต่งอธิบายทักษะของตนแทรกในการบรรยายบางครั้ง

นับเป็นข้อบกพร่องทางศิลปะอยู่บ้าง ส่วนในด้านเนื้อหาความคิด นวนิยายทั้งสองเรื่องได้แสดงถึงปัญหาและความขัดแย้งในครอบครัว ในเรื่องสมการวัยจะเป็นปัญหาของบุคคลที่ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงได้ ส่วนตุ๊กตามนุษย์เป็นเรื่องของปัญหาค่านิยมของสังคมในยุควัตถุนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งในเรื่องนี้ผู้แต่งได้แฝงทัศนะอยู่ 3 ประการ คือ ทัศนะต่อความสัมพันธ์ของคน ทัศนะต่อค่านิยมของสังคมและทัศนะต่อศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ ทัศนะดังกล่าวกระตุ้นให้เห็นคุณธรรมที่เป็นทางออกของปัญหา นับเป็นคุณค่าทางจริยธรรมที่ประสานกับคุณค่าทางวรรณศิลป์ได้เป็นอย่างดี

น้ำมน อยู่อินทร์ (2545) วิเคราะห์ตัวละครเอกฝ่ายหญิงในวรรณกรรมชาวบ้านจาก “วัดเกาะ” โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะวิเคราะห์ลักษณะทั่วไปของวรรณกรรม แบบเรื่องและอนุภาค กลวิธีการสร้างและบทบาทของตัวละครโดยศึกษาจากวรรณกรรมชาวบ้านจากวัดเกาะที่ใช้ชื่อตัวละครฝ่ายหญิงเป็นชื่อเรื่องจำนวน 10 เรื่อง ซึ่งผลการศึกษาพบว่าวรรณกรรมชาวบ้านจากวัดเกาะเป็นนิทานที่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนและกาพย์ เนื้อเรื่องมีขนาดยาวกล่าวถึงการแสวงหาคู่ครอง การพลัดพราก การผจญภัย การใช้ของวิเศษ และการประสบความสำเร็จของตัวเอก ซึ่งจะเห็นได้ว่าตัวละครหญิงส่วนใหญ่ที่ปรากฏในเรื่องจะมีลักษณะเด่นกว่าตัวละครชาย ในด้านการวิเคราะห์แบบเรื่องและอนุภาคพบว่าแบบเรื่องและอนุภาคของวรรณกรรมชาวบ้านจากวัดเกาะมีความคล้ายคลึงกับแบบเรื่องและอนุภาคของสากลอยู่มาก ส่วนที่ปรากฏไม่ตรงกันหรือปรากฏแตกต่างกันนั้นจะเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับรายละเอียดปลีกย่อย ซึ่งความแตกต่างเหล่านี้เป็นผลมาจากความคิดสร้างสรรค์ของผู้แต่งและความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชนชาติ ส่วนกลวิธีการสร้างตัวละครและบทบาทของตัวละครฝ่ายหญิงนั้นผู้แต่งจะสร้างให้ตัวละครหญิงส่วนใหญ่ในเรื่องมีลักษณะที่สวยงาม บทบาทของตัวละครฝ่ายหญิงที่ปรากฏในเรื่องจะมีความสัมพันธ์กับกลวิธีการสร้างตัวละคร กล่าวคือ ส่วนใหญ่จะมีบทบาทที่เด่นในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการทำสงคราม และบทบาทในครอบครัว ส่วนในด้านคติชนที่ปรากฏในวรรณกรรมชาวบ้านจากวัดเกาะสะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตและความเป็นอยู่ ความเชื่อและประเพณีของผู้คนที่ร่วมสมัยเดียวกับกวี ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ปรากฏแล้วในปัจจุบัน และในส่วนองศาทัศนะของกวีเกี่ยวกับผู้หญิงที่ปรากฏในวรรณกรรมพบว่าผู้แต่งมีทัศนะว่าผู้หญิงที่หน้าตาอัปลักษณ์ก็สามารถยกระดับฐานะของตนได้ ผู้หญิงสามารถเป็นผู้นำทัพได้ และเมื่อผู้หญิงแต่งงานมีครอบครัวผู้หญิงก็ควรปฏิบัติหน้าที่ของตนเป็นอย่างดี นอกจากนี้ผู้หญิงก็ควรมีคุณสมบัติของคนดีด้วย คือเป็นผู้มีความกตัญญู ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งที่ผู้แต่งเสนอทัศนะเกี่ยวกับผู้หญิงคือผู้หญิงมีความคิดว่าการเป็นภรรยาที่ดีจะทำให้ครอบครัวมีความสุข

ปิ่นอนงค์ อ่ำปะทะ (2548) วิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมในนวนิยายของโศตัมตามแนว วาทกรรมวิเคราะห์ ซึ่งปรากฏภาพสะท้อนทั้งหมด 5 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านครอบครัว ด้านการศึกษา ด้านชีวิตความเป็นอยู่ และด้านปัญหาสังคม โศตัมได้สะท้อนภาพสังคมโดยใช้ให้เห็นว่าเป็นยุคเศรษฐกิจฟองสบู่ ด้านครอบครัวโศตัมได้สะท้อนภาพครอบครัวของชนชั้นกลางในเมืองหลวงที่มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว ด้านการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าการศึกษาเป็นโอกาสที่ดีในด้านการงานและรายได้ และด้านชีวิตความเป็นอยู่สะท้อนความเป็นอยู่ของชนชั้นกลางกลางที่ใช้ส่วนใหญ่คือเมืองหลวง และสุดท้ายปัญหาด้านสังคม สะท้อนปัญหาการถูกข่มขืน ปัญหาทำร้ายร่างกายและจิตใจ ปัญหาโสเภณี และปัญหายาเสพติดการสะท้อนภาพสังคมทั้ง 5 ด้าน โศตัมมีมุมมองเกี่ยวกับคนในสังคมไทยลึกซึ้ง ชัดเจน โดยการสะท้อนสังคมด้วยการนำเสนอผ่านเรื่องราวที่เข้าถึงทุกเพศทุกวัย ในการนำเสนอภาพสะท้อนสังคมเน้นการให้ความสำคัญทั้งด้าน เศรษฐกิจ ครอบครัว การศึกษา และชีวิตความเป็นอยู่ มุ่งนำเสนอสภาพสังคมไทยโดยการใช้ ตัวละครเอกฝ่ายหญิงเป็นตัวดำเนินเรื่องโดยสะท้อนสภาพสังคมบนความคิด อุดมการณ์ ผ่านการ มองสังคมของโศตัมอย่างผู้รู้แจ้งต่อสถานะที่เกิดขึ้น

ศิริัญญา จรเทศ (2549) วิเคราะห์บทบาทครอบครัวที่มีต่อตัวละครใน นวนิยายของ ว.วินิจฉัยกุล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะบทบาทครอบครัวที่มีต่อตัวละคร ในนวนิยายของ ว.วินิจฉัยกุลและเพื่อศึกษาทัศนคติของ ว.วินิจฉัยกุลที่มีต่อบทบาทครอบครัว โดยศึกษาจากนวนิยายของ ว.วินิจฉัยกุลจำนวน 15 เรื่อง ผลการศึกษาพบว่า นวนิยายแนวชีวิต ครอบครัวพัฒนาจากนวนิยายรัก โดยให้รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพครอบครัว ฐานะ ปัญหาของ สมาชิกในครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดูรวมทั้งการปลูกฝังค่านิยมความคิดให้แก่ลูกหลานใน ครอบครัว เมื่อพิจารณานวนิยายที่จัดแบ่งตามสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองแล้ว พบว่า นวนิยายแนวชีวิตครอบครัวได้รับความนิยมมากขึ้นเป็นลำดับนับตั้งแต่ พ.ศ.2475 จนถึง ปัจจุบัน ปัญหาครอบครัวที่ปรากฏในนวนิยาย ได้แก่ การปลูกฝังค่านิยมในการเลือกคู่ครองที่ เหมาะสมแก่ฐานะและวงศ์ตระกูลมากกว่าจะเลือกด้วยความรัก ปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ ระหว่างบิดามารดาที่ร้ายฉาน นอกใจ และนำไปสู่การหย่าร้าง ปัญหาเกี่ยวกับสมาชิกในครอบครัวมั่วสุม อบายมุขและในที่สุดทำให้ชีวิตตกต่ำและเสียหาย ว.วินิจฉัยกุลแสดงให้เห็นบทบาทครอบครัวที่มีความสำคัญในการอบรมเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว โดยให้รายละเอียดเกี่ยวกับภูมิหลังของตัวละคร 3 ลักษณะ คือ ตัวละครที่อยู่กับพ่อแม่ ตัวละครที่อยู่กับญาติผู้ใหญ่ และตัวละคร ที่อยู่กับผู้อุปการะ ภูมิหลังที่เป็นสภาพแวดล้อมตัวละครเหล่านี้ได้ส่งอิทธิพลให้แก่บุคลิกภาพของ ตัวละคร การตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ และรวมถึงการแก้ปัญหาของตัวละคร ว.วินิจฉัยกุล แสดงให้เห็นว่าปัจจัยที่มีบทบาทต่อตัวละครมากกว่าปัจจัยเรื่องฐานะและการศึกษาก็คือการอบรมเลี้ยงดู ซึ่ง

ปรากฏ 5 ลักษณะได้แก่ การเลี้ยงดูด้วยการให้ข้อคิด การให้สำรวมกิริยา การเข้มงวด การใช้
 อารมณ์และการตามใจ ทั้งนี้ ว.วินิจัยกุลแสดงทัศนะว่าครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝัง
 ค่านิยมที่เกี่ยวกับการให้ความสำคัญต่อวงศ์ตระกูล ต่อการศึกษา ต่อการเลือกคู่ และต่อการใช้ชีวิต
 ค่านิยมดังกล่าวมีบทบาทสำคัญต่อวิถีคิดและการหาทางออกเมื่อตัวละครเผชิญปัญหามากที่สุด

จากการศึกษางานวิจัยทำให้ทราบถึงแนวทางในการวิเคราะห์
 แบบเรื่องนวนิยาย พฤติกรรมด้านมืดของตัวละคร รวมถึงภาพสะท้อนทางสังคมที่ปรากฏใน
 นวนิยายของ ม.ถ.ศรีฟ้า มหาวรรณ ทั้งยังช่วยในเป็นแนวทางในการพิจารณาวิเคราะห์วิจารณ์และ
 มองให้รอบด้านทุกองค์ประกอบ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัยได้อย่างครบถ้วน

